

Hitta ut till Skåneleden

Att underlätta för naturovana personer att ta sig ut i naturen med hjälp av en vandringled

---

Ida Holmberg

Examensarbete • 30 hp

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Landskapsarkitekturprogrammet

Alnarp 2023

Hitta ut till Skåneleden. Att underlätta för naturovana personer att ta sig ut i naturen med hjälp av en vandringsled

Accessing Skåneleden. How to facilitate for nature-inexperienced people to access nature using the hiking trail Skåneleden

Ida Holmberg

Handledare: Lisa Norfall, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Helena Mellqvist, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Bitr. examinator: Linnea Fridell, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: Avancerad nivå, A2E

Kurstitel: Independent Project in Landscape Architecture

Kurskod: EX0846

Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet

Kursansvarig inst.: Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2023

Omslagsbild: Ida Holmberg

Upphovsrätt: Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd. Fotografier och illustrationer i arbetet är författarens egna om inget annat anges.

Nyckelord: friluftsliv, tillgänglighet, naturovana, Skåneleden, vandring, vandringsanalys, hinder, strategi, kontinuerlig/stop-motion-vandring

Sammanfattning

Det här examensarbetet undersökte hur man kan underlätta för ”naturovana” personer (personer som inte ägnar sig åt friluftsliv) att ta sig ut i naturen genom att vandra på Skåneleden. Genom en litteraturstudie undersökte arbetet olika faktorer som kan hindra personer från att delta i friluftsliv. Arbetet samlade ett antal strategier för hur Skåneleden kan göras mer tillgänglig för naturovana personer i Hässleholms tätort i nordöstra Skåne. Utöver litteraturstudien genomfördes också ”vandringsanalyser” på Skåneleden i Hässleholm. Vandringsanalyserna utgjordes av fyra vandringar som utgick från Hässleholm och där metoden ”kontinuerlig/stop-motion-vandring” användes. Genom en syntes av litteraturstudien och vandringsanalyserna presenterades ett antal strategier för att göra Skåneleden mer tillgänglig i Hässleholm.

Faktorer som kan påverka i hur stor utsträckning personer ägnar sig åt friluftsliv är till exempel hur mycket man vistades i naturen under sin uppväxt, kulturella faktorer, ekonomiska faktorer, och att ha ett långt avstånd från bostaden till naturen. Möjliga hinder som upptäcktes genom vandringsanalyserna på Skåneleden i Hässleholm är till exempel långa vandringsetapper och en brist på kollektivtrafik i anslutning till vandringleden. Specifika strategier för att motverka dessa hinder presenterades, så som att anordna gratis friluftaktiviteter för barn och unga, och att förkorta etappernas längd.

Nyckelord: friluftsliv, tillgänglighet, naturovana, Skåneleden, vandring, vandringsanalys, hinder, strategi, kontinuerlig/stop-motion-vandring

Abstract

The goal of this master's thesis was to find out how to facilitate for “nature-inexperienced” people (people who do not participate in outdoor recreation) to access nature, using the hiking trail Skåneleden. By conducting a literature study, this thesis investigated different factors which may hinder people from participating in outdoor recreation. The thesis compiled several strategies on how to make Skåneleden more accessible for nature-inexperienced people, in the town of Hässleholm in north-eastern Skåne. In addition to the literature study, “hiking analyses” were also conducted on Skåneleden in Hässleholm. The hiking analyses consisted of four hikes near Hässleholm, using the method “continuous/stop-motion-walking”. Through a synthesis of the literature study and the hiking analyses, strategies to make Skåneleden in Hässleholm more accessible were presented.

Factors which affect the extent in which people participate in outdoor recreation include e.g. how much time one spent in nature as a child, cultural factors, economic factors, and having a long distance between one's home and nature. Possible obstacles which were discovered during the hiking analyses on Skåneleden in Hässleholm are e.g. too long sections of the hiking trail and a lack of public transport in connection to the trail. Specific strategies against these obstacles were presented, such as arranging free outdoor activities for children and young people, and to shorten the length of the hiking sections on Skåneleden.

Keywords: outdoor recreation, accessibility, nature-inexperienced, Skåneleden, trail, hiking, hiking analysis, obstacle, strategy, continuous/stop-motion walking

Förord

Ett av mina stora intressen är vandring och att vara ute i naturen. Därför blev jag nyfiken när jag i listan av förslag på examensarbeten på landskapsarkitektprogrammet såg titeln ”Skåneleden, Sydostleden och Sydkustleden – cykelleder för turism och rekreation” från Region Skåne. Att främja friluftsliv för alla är något som känns viktigt eftersom vi människor mår bra av att vara ute i naturen och att röra på oss. Det är något jag själv verkligen kan hålla med om, och jag tror att många känner likadant.

Det kan kännas svårt att ta sig ut, bort från stadens myller ibland, särskilt om man bor på en plats i landet där det inte finns så mycket tillgänglig natur. Därför undersöker det här arbetet vilka hinder som kan ligga i vägen för att bege sig ut, och strategier för att underlätta för fler personer att ta sig ut i naturen, med hjälp av Skåneleden.

Jag vill tacka min handledare Lisa Norfall för hennes ovärderliga hjälp och stöttning under det här arbetets gång. Jag vill också tacka Lina Jönsson och Sara Näsvalld på Region Skåne för våra samtal i starten av arbetet och för att ha bistått med värdefulla insikter och kunskaper gällande rekreation och leder i Skåne. Tack till Olof för alla vandringar vi gjort och de vi har framför oss. Stort tack till mina studiekamrater Wilma Johnte och Isa Stålhandske, utan er hade det här inte gått.

Vi ses på vandringsleden!

Ida Holmberg

Innehållsförteckning

Förord	4
Inledning	7
Bakgrund	7
Region Skånes definition av "naturovana" personer	8
Naturvister minskar med urbaniseringsgraden	8
Mål och syfte.....	9
Frågeställningar.....	9
Material och metod	9
Litteraturstudie.....	10
Vandringsanalys i Hässleholm	10
Kritisk teori som angreppssätt	11
Begreppsförklaringar	11
Avgränsningar.....	13
FRILUFTSLIVET I SVERIGE	14
Friluftslivets historia	15
Friluftslivets utveckling, sent 1800-tal till sent 1900-tal.....	15
Allemansrätten.....	18
Friluftslivet idag	20
Andel av svenskarna som regelbundet är ute i naturen	20
Kommersialisering av friluftslivet	21
Vad gör svenskarna ute i naturen?.....	22
Myndigheternas engagemang i friluftslivsfrågan	23
Covid-19-pandemins effekt på friluftslivet.....	24
Friluftslivet i Skåne.....	27
Skånes natur	27
Aktörer inom friluftsliv	28
Skåneleden.....	28
Aktiviteter för olika målgrupper	29
FAKTORER SOM PÅVERKAR PERSONERS NATURVISTELSE	31
Faktorer som påverkar personers naturvistelse.....	32
Uppväxten spelar roll för friluftslivet.....	32
Kulturella faktorer	35
Avstånd från bostaden till naturen	37
Ekonomiska faktorer.....	38
Tidsbrist och familjesituation	39
Andra faktorer.....	40
Sammanfattning och analys	40

VANDRINGSANALYS I HÄSSLEHOLM	44
Vandringanalys i Hässleholm	45
Vandringanalys genom kontinuerlig-stop-motion-vandring	45
Hässleholm	46
Hovdala naturområde	47
Skåneleden i Hässleholm	47
Planering av vandringarna	48
Resultat av vandringanalyser	52
Sammanfattning av vandringanalyser	64
Sammanfattning	70
Friluftslivet har en stark ställning i Sverige	70
Betydelsen av statligt engagemang och ekonomin	70
Diskussion	72
Syntes av litteraturstudie och vandringanalyser	72
Temana och faktorerna är en förenkling av verkligheten	72
Barns möjligheter till friluftsliv	72
Ett friluftsliv för alla – oavsett kulturell bakgrund	74
Stadsplanering för bostadsnära natur	75
Ekonomiska faktorer – svåra att påverka	76
Tidskrävande att planera en vandring	77
Satsa på särskilda målgrupper	78
Återkoppling till strategierna	79
Metodkritik	81
Avslutande reflektioner	83
Framtida forskning	83
Referenser	85
Illustrationer	92

Inledning

Bakgrund

Att naturvistelse är bra för oss människor är nog något som många, inte minst landskapsarkitekter, är medvetna om. Att röra på sig i naturen är bra för både vår psykiska och fysiska hälsa (ten Brink et al. 2016). Däremot utnyttjar inte alla grupper i samhället den svenska och den skånska naturen i lika stor utsträckning (Region Skåne 2022b; Romild et al. 2011). Att få fler människor att regelbundet börja vistas i naturen kan bidra till en bättre folkhälsa (Folkhälsomyndigheten 2022a).

Personer som regelbundet besöker naturområden som barn besöker naturområden som vuxna i mycket större utsträckning än de som inte var ute i naturen som barn (Ward Thompson et al. 2008; Agimass Taye et al. 2019). Det är alltså viktigt att få komma ut i naturen redan i ung ålder. Eftersom många barn (på fritiden) inte kan ta sig ut i naturen utan sällskap av en förälder eller annan vårdnadshavare, blir även vuxna viktiga för barns naturvistelse. Vuxna kan ha olika anledningar till varför de inte vistas i naturen. Region Skåne, som är huvudman för de rekreativa vandrings- och cykellederna Skåneleden, Sydostleden, Sydkustleden och Cykelleden Skåne, har skapat en övergripande definition av de grupper som kan kallas ”naturovana” (Region Skåne 2022b). De utgörs av en bred grupp av människor, men som har gemensamt att de av olika anledningar inte är ute i naturen i dagsläget.

I detta examensarbete undersöks vilka olika faktorer som påverkar personers möjligheter till naturvistelse. Arbetet undersöker också hur man med hjälp av olika strategier kan underlätta för naturovana personer att komma ut i naturen, med hjälp av vandringsleden Skåneleden, i Hässleholm i nordöstra Skåne. Vad gäller barn och unga, så fokuserar arbetet inte på vad som kan göras inom skolan för att främja barns friluftsliv, utan handlar istället om åtgärder utanför skoltid.

Region Skånes definition av "naturovana" personer

I handlingsplanen för Skånes rekreativa leder har Region Skåne skapat en övergripande målgruppsdefinition, för att kunna arbeta mot målet "Bättre hälsa för fler" (Region Skåne 2022b). I handlingsplanen beskrivs de två huvudkategorierna av medborgare som "naturvana" och "naturovana" personer. Dessa är dock inte homogena kategorier, utan de har delats upp i mer specifika målgrupper i handlingsplanen. De naturovana har delats upp i följande grupper:

- Naturovana barn och unga
- Naturovana äldre
- Naturovana med psykisk och fysisk ohälsa
- Socioekonomiskt svaga med naturovana (Region Skåne 2022b)

De naturovana utgörs alltså av en bred grupp människor med olika förutsättningar. Den gemensamma nämnaren är att de sällan eller aldrig vistas i naturen. Arbetet tar avstamp i Region Skånes definition men undersöker olika faktorer som påverkar naturovana personers utevistelse utifrån vetenskapliga källor. Det finns olika anledningar till att personer inte vistas i naturen, och det är viktigt att ta hänsyn till olika gruppers behov för att främja ett friluftsliv för alla.

Naturvistelser minskar med urbaniseringsgraden

Det kan vara gynnsamt att fokusera insatser för att främja friluftslivet till tätortsnära naturområden. Enligt en rapport från Statistiska centralbyrån (SCB) minskar personers naturvistelser ju tätare bebyggelsen är (Statistiska centralbyrån 2021b). Enligt SCB har 54% av kvinnorna som bor utanför större befolkningskoncentrationer vistats i skog och mark varje vecka (under 2018-2019). Bland kvinnorna som bor i kommunens centralort har ca 32% vistats i skog och mark varje vecka, under samma period (ibid.). För männen ses samma mönster (Statistiska centralbyrån 2021b). Det är alltså en stor skillnad på hur ofta personer är ute i skog och mark, beroende på urbaniseringsgraden där de bor. Det finns också ett mönster av att de som bor i områden med socioekonomiska utmaningar inte är ute i skog och mark lika ofta som andra (Statistiska centralbyrån 2021b). Den största delen av områdena med socioekonomiska utmaningar ligger däremot också i kommunens centralort (ibid.).

Med detta i åtanke är det viktigt att undersöka tätortsnära naturområden i första hand, för att underlätta för de grupper som inte är ute i naturen i dagsläget, som i många fall bor i urbana områden. För att undersöka hur man med hjälp av Skåneleden kan underlätta för naturovana personer att ta sig ut i naturen görs det i

det här arbetet en platsstudie i Hässleholms tätort. Hässleholm är centralort i Hässleholms kommun i nordöstra Skåne. I Hässleholm finns en god tillgång till natur, och Skåneleden passerar genom tätorten. Här finns alltså potential för att underlätta för naturovana personer att ta sig ut i naturen med hjälp av Skåneleden. Att skapa förutsättningar för fler människor att ta del av friluftsliv är en viktig del i att främja en bättre hälsa för fler.

Mål och syfte

Målet med detta examensarbete är att ta reda på hur man utifrån en landskapsarkitekt- eller planerarroll kan underlätta för naturovana personer att ta sig ut i naturen genom att vandra på Skåneleden. För att göra det måste också de faktorer som påverkar naturovana personers naturvistelse undersökas. Målet är att samla ett antal strategier för hur Skåneleden kan göras mer tillgänglig för naturovana personer, i exemplet Hässleholms tätort.

Syftet med arbetet är att bidra till kunskapen om hur man kan främja friluftsliv för naturovana personer; i det här fallet hur man kan locka fler nya användare till Skåneleden.

Målgruppen för det här arbetet är intresserade landskapsarkitekter, planerare, förvaltare, Region Skåne, Hässleholms kommun, samt andra kommuner och regioner som vill arbeta med att tillgängliggöra friluftslivet för fler.

Frågeställningar

De frågeställningar som undersöks i arbetet presenteras nedan.

- Vilka faktorer påverkar naturovana personers möjligheter till naturvistelse?
- Hur ser förutsättningarna ut för naturvistelse för naturovana personer på de etapper av Skåneleden som ansluter till Hässleholms tätort?
- Hur kan man underlätta för naturovana personer att ta sig ut på Skåneleden, i exemplet Hässleholms tätort?

Material och metod

Detta arbete består dels av en litteraturstudie, dels av platsbesök till Skåneleden i Hässleholm. Arbetet är en kvalitativ studie, eftersom det har som mål att generera eller samla teorier, snarare än att pröva en teori/hypotes, se Bryman (2018).

Litteraturstudie

Arbetet inleddes med en litteraturstudie, där litteraturen söktes fram via SLU-bibliotekets söktjänst Primo, samt databaserna PubMed och Web of Science, samt Google Scholar. Litteratur har också hittats via olika artiklars referenslistor, samt genom tips från handledare och tjänstepersoner på Region Skåne. Källmaterialet i litteraturstudien består av vetenskapliga artiklar, statliga utredningar, lagar och andra myndighetskrifter, offentlig statistik, och regionala handlingsplaner.

Sökord som har använts för att hitta artiklar är: friluftsliv **and** historia; outdoor recreation **and** Sweden **and** history; outdoor recreation **and** Sweden; outdoor recreation **and** Sweden **and** trends; outdoor recreation **and** health; non-participant* **or** constraint* **or** barrier* **and** hik* **or** outdoor recreation **or** nature **or** recreation; non-participant* **or** constraint* **or** barrier* **and** hik* **or** outdoor recreation **or** recreat* **or** trail* **or** forest **or** leisure; critical theory **and** landscape architecture; critical theory **and** urban planning

Vandringsanalys i Hässleholm

Som komplement till litteraturstudien genomfördes fyra platsbesök i Hässleholm. Flyvbjerg (2006) menar att ett stort avstånd till studieobjektet (vilket i det här fallet är arbetets frågeställning) kan leda till en försämrad läroprocess. Enligt Flyvbjerg (2006) är studier av faktiska situationer viktiga för att de ger en nyanserad bild av verkligheten. Därför genomfördes platsbesök i detta arbete, för att förankra den teoretiska undersökningen med ett praktiskt exempel.

I en studie om vandring och friluftsliv bedömdes det lämpligt att genomföra platsbesöken till fots. Schultz och van Etteger (2017) menar att gående är ett av de mest avslöjande sätten att utforska ett landskap på. Att promenera kan ses som en experimentell aktivitet (Fischer 2011 se Schultz & van Etteger 2017), ett sätt att upptäcka karaktären och potentialen hos det landskap man promenerar i (Schultz & van Etteger 2017). Att promenera främjar en förståelse för landskapet, som skiljer sig från att studera kartor eller annan landskapsinformation från ett skrivbord (ibid.).

Schultz och van Etteger (2017) beskriver en metod för att utvärdera landskapet estetiskt och för att bedöma utvalda aspekter av det, som används i det här arbetet. Schultz och van Etteger kallar metoden ”continuous/stop-motion walking” (”CSM walking”). Denna metod användes under platsbesöken i Hässleholm och beskrivs i mer detalj i avsnittet *Vandringsanalys i Hässleholm* på s. 44-69. Eftersom platsbesöken till den allra största delen bestod av vandring kallas de i detta arbete för ”vandringsanalys”. Att genomföra vandringsanalyserna var ett sätt att uppleva landskapet med hjälp av kroppen.

Kritisk teori som angreppssätt

Målet med detta arbete är att belysa olika faktorer som hindrar personer från att delta i friluftsliv, samt att samla ett antal strategier för att underlätta för personer att ta sig ut i naturen. Arbetet använder sig av *kritisk teori* som angreppssätt. Kritisk teori ("critical theory" på engelska) är en teori grundad både i sociologi och humaniora (Thompson 2017). Ett användningsområde för kritisk teori är att avslöja och utvärdera svagheter i det nuvarande systemet (Marcuse 2009) (med systemet menas här samhället i stort). Inom sociologin är syftet med kritisk teori att kritisera och förändra samhället, medan kritisk teori inom humaniora kan användas för att utvärdera kulturella produkter som exempelvis film och teater, och även landskap (Thompson 2017).

Kritisk teori används inte enbart för att avslöja och utvärdera svagheter i samhället, utan även för att praktiskt förändra det (Thompson 2017; Bohman 2021). Det kan ses som en process, där forskaren som använder sig av kritisk teori 1) avslöjar svagheter i samhället (så som maktobalans eller förtryck), 2) kritiserar dessa svagheter, och 3) utmanar svagheterna (Marcuse 2009; Bohman 2021). Med detta arbete har ett försök gjorts att avslöja svagheter eller ojämlikhet i samhället, och dessa har sammanställts i en illustration, se Figur 15, där ojämlikheterna kallas "hinder". Indelningen av hinder på olika nivåer (systemnivå, organisatorisk nivå, samt fysiska hinder) är min egen tolkning av de olika hindren som påträffades i litteraturstudien.

Begreppsförklaringar

Friluftsliv

Denna studie handlar om friluftsliv, och därför är en förklaring av begreppet nödvändig. "Friluftsliv" definieras enligt Nationalencyklopedin som "verksamheter ute i det fria, vanligen för längre tid och i vildare natur" (Nationalencyklopedin u.å.). Friluftsliv kan innebära en mängd olika aktiviteter (så som vandring, svamp- och bärplockning och cykling i natur), men det som är gemensamt är att de 1) utförs ute i naturen, 2) ofta består av fysisk aktivitet, och 3) att de är utan krav på prestation. Den här definitionen återkommer på flera ställen, se till exempel Aasetre och Gundersen (2012), samt Förordningen om statsbidrag till friluftorganisationer (SFS 2003:133). I det här arbetet ingår, förutom mer krävande fysiska aktiviteter som vandring, även lugnare promenader i natur. Det är också viktigt att poängtera att friluftsliv (enligt detta arbete) inte enbart måste utföras i vildare natur, utan att det även kan handla om exempelvis tätortsnära natur.

Natur

”Natur” är ett stort begrepp som kan vara svårt att definiera. I den svenska enkätundersökningen *Friluftsliv 07* angav mellan 80-90% av de svarande att de uppfattar skogar, fjäll, sjöar och hav som ”natur” (Fredman et al. 2008). Badstränder, hagar, åkrar, parker, trädgårdar och elljusspår uppfattas till viss del som natur (ibid.). I detta arbete inkluderas både vildare natur och mer tätortsnära natur som kan ha en viss skötsel. Urbana parker i stadskärnor ingår däremot inte.

Naturovana

”Naturovana” är ett begrepp som förekommer i både media och i olika organisationers kommunikation (se till exempel Region Skåne (2022) och Stiftelsen Skånska Landskap (u.å.)). Däremot är det inget som statliga myndigheter som Naturvårdsverket använder sig av i de dokument som studerats, och ordet finns heller inte i exempelvis Svenska Akademiens ordlista (SAOL). Vilka olika faktorer som påverkar gruppen naturovana undersöks vidare i det här arbetet.

Skillnad på län och region

Skåne är Sveriges sydligaste län och region. De geografiska gränserna för Sveriges län och regioner är de samma, men länen och regionerna har olika förvaltningsuppdrag. I Sverige har vi 21 län och regioner. Ett län är enligt Nationalencyklopedin (NE) ett förvaltningsområde som styrs av länsstyrelsen, vilket är den högsta civila förvaltningsmyndigheten i länet (Dahlbäck u.å.; Gustafsson et al. u.å.). Länsstyrelserna lyder under regeringen och har i länet ansvar för exempelvis civilt försvar, livsmedelskontroll, lantbruk, kulturmiljö, naturmiljö och miljöskydd (Gustafsson et al. u.å.).

Regionerna, däremot, styrs av regionfullmäktige, som utses i de allmänna valen (Wänström u.å.). Regionfullmäktige är alltså direkt vald av medborgarna i regionen, till skillnad från länsstyrelsen som kan utforma sin egen organisation (Gustafsson et al. u.å.). Regionen har framför allt ansvar för hälso- och sjukvård, kollektivtrafik och regional utveckling (Wänström u.å.).

Region Skåne har utöver hälso- och sjukvård, kollektivtrafik och regional utveckling även ansvar för näringslivsutveckling, infrastruktur, kultur, samhällsplanering och miljö- och klimatfrågor i Skåne (Region Skåne u.å.g).

Förälder

När ordet ”förälder” används i arbetet menas ett barns vårdnadshavare, alltså den person som har ansvar för barnet. Det måste inte vara barnets biologiska förälder.

Avgränsningar

Det här arbetet avgränsas tematiskt genom att det handlar om naturovana personer, och deras förutsättningar för ökad vistelse i natur. Arbetet undersöker förutsättningarna i Hässleholm, en ort med ca 19 400 invånare år 2020 (Statistiska centralbyrån 2021a), som passeras av Skåneleden. Arbetet begränsas därför också geografiskt eftersom det handlar om Skåneleden och Hässleholm.

Arbetet fokuserar inte på vad som kan göras inom skolan för att främja friluftslivet för barn och unga, utan handlar om åtgärder utanför skoltid.

Arbetet handlar endast om friluftsliv i form av vandring och promenad i natur, med tillhörande aktiviteter, så som grillning och picknick, med mera. Arbetet fokuserar alltså inte på andra rekreationsformer som cykling, mountainbike och kanot.

Figur 1. Ledmarkering för Skåneleden (Jorchr 2015) ([CC BY-SA 3.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/)).

FRILUFTSLIVET I SVERIGE

Friluftslivets historia

Litteraturstudien inleds med en historik över friluftslivets utveckling i Sverige, för att få en insyn i den historiska kontexten som dagens friluftsliv är ett resultat av. Här behandlas det svenska friluftslivets från dess uppkomst under sent 1800-tal, till var vi befinner oss i Sverige idag. Eftersom allemansrätten är central för det svenska friluftslivet presenteras den i ett eget stycke. Efter det ges en överblick över hur det svenska friluftslivet ser ut idag. Under de senaste åren har friluftslivet påverkats starkt av covid-19-pandemin, som tog fart i början av 2020, vilket beskrivs efter dagens friluftslivssituation. Till sist beskrivs friluftslivet regionalt i Skåne, och en bakgrund av Skåneleden ges.

Friluftslivets utveckling, sent 1800-tal till sent 1900-tal

Det tidiga friluftslivet

Det svenska friluftslivet har vuxit fram under de senaste 100-150 åren, i samband med samhällets industrialisering (Sandell 2004). I slutet av 1800-talet bildades till exempel Svenska Turistföreningen (STF) och det som idag heter Friluftsrådet (ibid.). Sveriges Scoutförbund grundades också 1912 (ibid.). Trenden att på fritiden ägna sig åt naturupplevelser förekom inte bara i Sverige och övriga Norden, utan även i exempelvis England och Nordamerika (ibid.). Friluftslivet runt sekelskiftet 1900 dominerades enligt Sandell (2009) av överklassen och av män. De platser som då lyftes fram för friluftsliv var utmanande terräng som fjäll och kust (ibid.). På den här tiden fanns det även en koppling mellan friluftsliv, naturbaserad turism och nationell identitet (Sandell 2004).

I början av 1900-talet och framför allt på 1930-talet skedde en demokratisering av samhället och även av friluftslivet (Sandell 2004). 1938 fick vi för första gången lagstadgad semester (SFS 1938:287) och detta, tillsammans med ett högre materiellt välstånd, gjorde att fler kunde ägna sig åt naturvistelse på fritiden (Sandell 2004). Cykelsemestrar, camping och vandrarhem blev vanliga inslag i det nya friluftslivet (ibid.). Myndigheterna engagerade sig i frågan och 1937 tillsattes en fritidsutredning för att säkra möjligheterna för befolkningen att ta del av friluftsliv (Sandell 2004; Fritidsutredningen 1938). Även de som inte var markägare skulle ha möjlighet att vistas i naturen (Fritidsutredningen 1938). Hälso- och rekreationsaspekterna var nu tydliga och kvinnorna blev mer synliga än tidigare (Sandell 2004).

Figur 2. Hälsa- och rekreationsaspekterna framhölls som särskilt viktiga i Fritidsutredningen från 1938, och kvinnors del i friluftslivet framträdde. Bilden föreställer en kvinna som åker skidor på Storsjöns snötäckta is vid Östersund (Atelier Olsson 1940).

Här bör tilläggas att den lagstadgade semestern från 1938 endast gällde de förvärvsarbetande. Många av Sveriges kvinnor var vid den här tiden husmödrar (med andra ord hemmafruar), och de hade ingen direkt fritid (Eskilsson 1995). Ett exempel på ojämlikheten vid den här tiden är utställningen ”Fritiden” i Ystad 1936 som i stort utgick från mannens perspektiv och mestadels visade upp mäns intressen och fritidsaktiviteter (ibid.). För kvinnorna visades här ett enklare friluftsliv upp, som ansågs passa dem (ibid.). Det kan tänkas att varken samhället eller friluftslivet var demokratiskt på riktigt under den här tiden, och utställningen ”Fritiden” i Ystad illustrerar detta.

Efterkrigstiden

Efter andra världskriget fick vi i Sverige en större materiell välfärd, vilket också avspeglades i friluftslivets utveckling (Sandell 2004). Nu kunde svenskarna skaffa husvagnar, fritidshus, fritidsbåtar och annan avancerad friluftsutrustning (ibid.). Privatbilismen växte fram och spelar sedan dess en stor roll för allmänhetens naturrekreation (ibid.). Från 1960-talet och framåt kom också fler kvinnor ut i arbetslivet och hade då liksom männen rätt till semester (Eskilsson 1995). Troligtvis gjorde detta att de hade mer tid att ägna sig åt sådant som friluftsliv.

Figur 3. Under efterkrigstiden fick vi en större materiell välfärd och svenskarna hade nu råd att skaffa till exempel bil och husvagn. Bilden visar en campingplats vid Ångermanälven i Åsele (Okänd 1950).

Under efterkrigstiden började staten verka för att planera och styra friluftslivet mer, bland annat genom den fysiska riksplaneringen som startade 1967 (Sandell 2004). En anledning till det var att det mellan 1950 och 1970 skedde en ekonomiskt tillväxt i Sverige som ledde till en ökad urbanisering och exploatering (Boverket 2021). Den fysiska riksplaneringen ledde till införandet av riksintressena (Boverket 2021), som redovisades i utredningen Hushållning med mark och vatten (1971). I utredningen presenteras bland annat områden av riksintressen för friluftslivet (Hushållning med mark och vatten 1971), vilket påverkar den svenska samhällsplaneringen än idag (Boverket 2021).

År 1967 inrättades också Naturvårdsverket, som fick friluftsliv som ett av sina arbetsområden (Sandell 2004). Den offentliga friluftspolitiken vid den här tiden

betonade exempelvis friluftsanläggningar, kanalisering till vissa områden, och undanröjande av hinder i form av brist på information, vandringsleder, vindskydd och parkeringsplatser (ibid.). På grund av en kärvare samhällsekonomi och ett större intresse för kommersiell turism från 1980-talet och framåt, avtog myndigheterna så småningom sitt engagemang för friluftslivet, menar Sandell.

Allemansrätten

En viktig aspekt i det svenska och det nordiska friluftslivet är allemansrätten (Sandell 2009). Allemansrätten ger oss alla möjlighet att röra oss fritt i den svenska naturen, under förutsättningen att man visar hänsyn mot växt- och djurlivet, markägare, och andra människor (Naturvårdsverket u.å.a). Grundprincipen för allemansrätten är ”inte störa, inte förstöra”. Allemansrätten ger oss rätt att exempelvis plocka bär och svamp utan att ha markägarens tillstånd (Bengtsson 2005). Den gör det också tillåtet att övernatta i tält någon natt om man gör det långt ifrån bostadshus (ibid.). Allemansrätten har varit en del av kulturen i Sverige sedan lång tid, och det går att spåra dess rötter till det förindustriella samhället (Sandell 2009). Nedan presenteras några exempel på lagar som är av betydelse för allemansrätten i Sverige.

Figur 4. Allemansrätten ger oss rätt att plocka bär och svamp utan att behöva markägarens tillstånd. På bilden syns ett par som har plockat kantareller år 1965. Bilen har också en framträdande roll i fotografiet och det kan tänkas att den var viktig för personerna på bilden för att kunna ta sig ut i skogen (Okänd 1965) [\(CC BY-SA 4.0\)](#).

Lagar som berör allemansrätten

Allemansrätten är inte en lag, men den har stöd i grundlagen (regeringsformen, SFS 1974:152). Enligt Sandell och Sörlin (2008) nämns begreppet "allemansrätten" i lagen för första gången år 1974, där det står att "Alla ska ha tillgång till naturen enligt allemansrätten [...]" (2 kap. 15 § av regeringsformen, SFS 1974:152). En annan lag som är viktig för allemansrätten är strandskyddet (Bengtsson 2005). Strandskyddet regleras av miljöbalken (SFS 1998:808) och innebär att land- och vattenområden 100 meter från strandlinjen är skyddade och får i normala fall inte bebyggas. Strandskyddet gör att Sveriges strandområden är tillgängliga för alla medborgare.

Allemansrätten handlar inte bara om rättigheter, utan också om skyldigheter, och det finns lagar som begränsar vad som är tillåtet i naturen (Naturvårdsverket 2018). Exempel på detta är miljöbalken (SFS 1998:808) där det står att den som vistas i naturen ska visa varsamhet och hänsyn mot den. Andra exempel på lagar som har betydelse för allemansrätten är brottsbalken (SFS 1962:700) som reglerar hemfridsbrott. Enligt brottsbalken är det inte tillåtet att tränga sig in eller stanna kvar i till exempel någons trädgård om man inte har tillåtelse, utan det kan då röra sig om hemfridsbrott (SFS 1962:700).

Ett annat exempel som begränsar vad som är tillåtet i naturen är att man inte får skada levande träd genom att till exempel hugga ner dem, bryta grenar, eller ta näver ifrån dem (SFS 1962:700). Nedskräpning är också förbjudet och regleras av miljöbalken (SFS 1998:808). Det är förbjudet att gå över mark när det kan innebära markskada (SFS 1962:700) och ett exempel på det är odlad mark, såsom åkrar (Bengtsson 2005). Detta har stor betydelse för tillgängligheten i det skånska landskapet, vilket presenteras i avsnittet *Friluftslivet i Skåne*.

Allemansrätt i andra länder

Det finns allemansrättstraditioner i många andra länder också (Sandell 2009). Så stora tillgängliga naturområden som vi har i Sverige återfinns i Norge och Finland (Sandell 2009), men liknande, svagare, versioner av allemansrätten finns även i exempelvis Skottland och andra nordeuropeiska länder (Dahlberg et al. 2010; Brinkmann 2022). I till exempel USA har istället markägaren större rätt till sin egen mark, vilket även är fallet i många andra länders rättssystem (Brinkmann 2022). Det får antas att tillgängligheten till naturen inte är lika god i alla världens länder. Om en person inte är uppvuxen i ett land med sådana rättigheter har personen kanske inte en förförståelse för hur den svenska allemansrätten fungerar. Detta behandlas närmare i arbetets diskussionsdel.

Naturvårdsverket är ansvariga för att samordna och vägleda om frågor som rör allemansrätten (Naturvårdsverket u.å.d).

Friluftslivet idag

Hittills har friluftslivets historia i Sverige presenterats i korta drag. Hur ser friluftslivet då ut idag? I denna del beskrivs olika nutida fenomen inom det svenska friluftslivet. Till att börja med redovisas statistik på hur stor andel av svenskarna som var ute i skog och mark varje vecka, fram till år 2019.

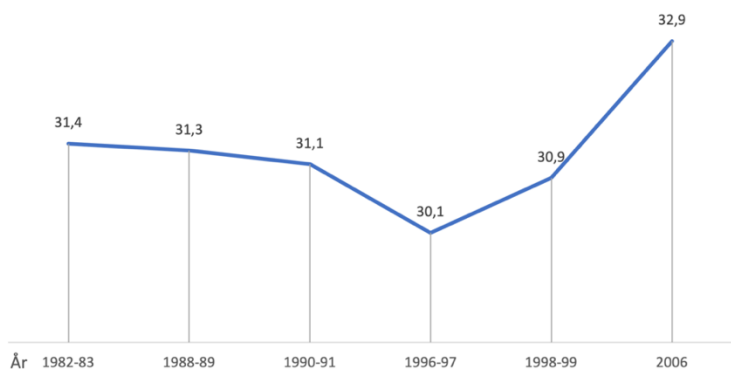
Andel av svenskarna som regelbundet är ute i naturen

I Sverige utför SCB årligen *Undersökningar av levnadsförhållanden* (ULF/SILC¹), sedan år 1975 (Statistiska centralbyrån 2021b). ULF utgörs av intervjuundersökningar, och ett område som undersöks är människors fritid (ibid.). I ULF ställs bland annat frågor om man på fritiden ”under de senaste tolv månaderna varit ute i skog och mark” (Statistiska centralbyrån 2021b, s. 14), och hur ofta man har varit ute. Under perioden mellan 1982/1983 och 2006 har en stadigvarande ca 30% av befolkningen varit i skog och mark varje vecka (Statistiska centralbyrån 2019a), se Figur 5. Under perioden mellan 2008/2009 och 2018/2019 har samma trend fortsatt (Statistiska centralbyrån 2022; u.å.), se Figur 6. Det har alltså till och med 2019 varit ungefär en tredjedel av Sveriges befolkning som varit ute i naturen varje vecka. Det ska tilläggas att om man har varit i skog och mark totalt mer än 20 gånger de senaste tolv månaderna räknas det som att man har varit där varje vecka (Statistiska centralbyrån 2021b).

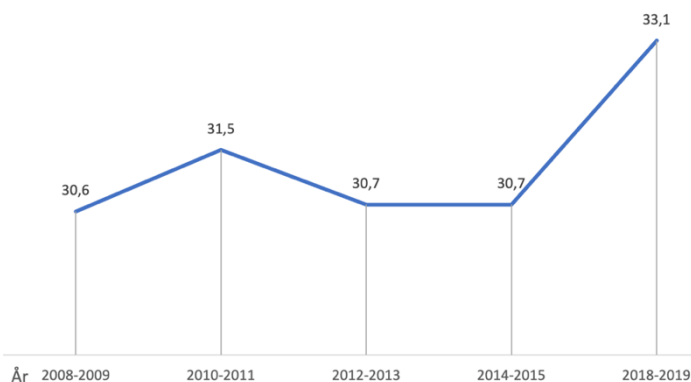
¹ SILC står för det EU-gemensamma ”Statistics on Income and Living Conditions”.

Andel i % som har strövat i skog och mark mer än 20 ggr de senaste 12 månaderna (av samtliga personer 16-84 år) mellan 1982 och 2006

Figur 5. Från tidigt 1980-tal till tidigt 2000-tal har runt 30% av befolkningen varit ute i skog och mark varje vecka. Graf över hur stor andel (i procent) av den svenska befolkningen som har strövat i skog och mark mer än 20 gånger de senaste tolv månaderna, mellan 1982 och 2006. Undersökningarna är gjorda bland personer mellan 16 och 84 år. Intervjuerna är genomförda som besöksintervjuer (Statistiska centralbyrån 2019a).

Andel i % som har strövat i skog och mark mer än 20 ggr de senaste 12 månaderna (av samtliga personer 16-84 år) mellan 2008 och 2019

Figur 6. Även mellan 2008 och 2015 har runt 30% av Sveriges befolkning varit ute i skog och mark varje vecka. Mellan 2014-2015 och 2018-2019 ses en viss uppgång i denna andel. Graf över hur stor andel (i procent) av den svenska befolkningen som har strövat i skog och mark mer än 20 gånger de senaste tolv månaderna, mellan 2008 och 2019. Undersökningarna är gjorda bland personer över 16 år. Intervjuerna är genomförda som datorstödda telefonintervjuer (Statistiska centralbyrån 2019a; u.å.)

Kommersialisering av friluftslivet

I en av få studier som har gjorts om långtgående trender i friluftslivet beskrev Ralf Buckley (vid Griffith University i Australien) år 2000 en ökad kommersialisering av friluftslivet internationellt, alltså att friluftslivet blev en mer vinstdrivande verksamhet (Buckley 2000). Enligt Buckley (2000) har försäljningen av fritidsutrustning ökat under den senare delen av 1900-talet. Produkterna har blivit mer specialiserade, högteknologiska och dyra (ibid.). Buckley (2000) menar att den fortsatta urbaniseringen i västvärlden leder till en ökad mängd välbärgade människor som till viss del bryr sig om miljön, men som endast har lite, eller helt saknar, naturkontakt i sin vardag. Dessa personer saknar kunskap om naturen, och förlitar sig därför på kommersiella guider och försäljare av utrustning (ibid.). Detta, menar Buckley, har lett till en ökad kommersialisering av natur-, eko- och äventyrsturismen.

Även i Sverige finns uppgifter om att friluftslivet har förändrats under de senaste decennierna. Fredman et al. (2013a) skriver att friluftslivet har förändrats från ett relativt homogent fenomen till en stor mängd olika aktiviteter. Ett exempel på detta är skidåkning, som idag också kan benämnas som exempelvis ”alpint, telemark, carving, jibbing, rail, randonee, topptur, skating eller classic” (Fredman et al. 2013a,

s. 43). Fredman et al. (2013a) beskriver också en ökad teknifiering och kommersialisering av friluftslivet idag.

Vissa källor pekar alltså på att friluftslivet har blivit dyrare och mer tekniskt inriktat. Detta skulle kunna vara ett hinder för personer att utöva friluftsliv.

Vad gör svenskarna ute i naturen?

Med den ovan beskrivna kommersialiseringen av friluftslivet är det relevant att studera vad den svenska befolkningen faktiskt gör ute i naturen. År 2006 startade ett stort nationellt forskningsprogram vid sju svenska universitet och högskolor, med finansiering av Naturvårdsverket (Fredman et al. 2013b). Syftet var att bredda bilden av dagens friluftsliv i Sverige (ibid.). Inom ramen för programmet genomfördes bland annat en enkätundersökning, *Friluftsliv 07* (ibid.), där svenskarnas val av friluftaktiviteter var en aspekt som undersöktes. Resultatet från enkätundersökningen presenterades i fyra olika rapporter och sammanställdes i slutrapporten *Friluftsliv i förändring* (ibid.).

Enkätundersökningen visade att de vanligaste aktiviteterna att göra ute i naturen bland annat är att ta nöjes- och motionspromenader, cykla på vägar och att ströva i skog och mark (Fredman et al. 2008).

Skillnader i val av aktivitet

I enkätundersökningen *Friluftsliv 07* undersöktes också *vilka* som är ute i naturen, och vilka aktiviteter olika grupper utför (Fredman et al. 2008). Fredman et al. (2008) presenterar de tio vanligaste aktiviteterna som de svarande har gjort mer än 20 gånger de senaste tolv månaderna, se Tabell 1. Författarna redovisar också svaren separat för några olika grupper, så som kön, olika åldersgrupper, och om ens föräldrar har vuxit upp i, eller utanför, Sverige. Enligt enkätundersökningen är kvinnorna generellt mer aktiva än männen (Fredman et al. 2013b). De svarande med föräldrar födda i utlandet utövar nio av de tio aktiviteterna i *mindre* utsträckning än de med föräldrar födda i Sverige (Fredman et al. 2008).

Tabell 1. De tio vanligaste aktiviteterna som de svarande har utfört mer än 20 gånger under de senaste tolv månaderna, i inbördes ordning (Fredman et al. 2008).

1	Tagit nöjes- och motionspromenader
2	Arbetat i trädgården
3	Cyklat på vägar
4	Strövat i skog och mark
5	Solbadat
6	Promenerat med hund
7	Badat utomhus i sjö/hav
8	Joggat/terrängsprungit
9	Haft picknick eller grillat i naturen
10	Gått stavgång

Samma data har analyserats i en studie av Romild et al. (2011), som även inkluderar data från andra enkätundersökningar och statistik från SCB. Romild et al. (2011) analyserade samtliga aktiviteter som ingått i undersökningarna. I studien fann de att det inte var någon skillnad mellan de som är födda i Norden och de med utomnordiskt ursprung för 80% av aktiviteterna (ibid.), vilket alltså skiljer sig från resultaten i studien av Fredman et al. (2008).

Att promenera och vandra var de mest populära av de undersökta aktiviteterna, och också de aktiviteter som deltagarna i studien skulle vilja göra mer av (Romild et al. 2011). Vad gäller fjällvandring och vandring på leder utanför fjällområden så visade det sig att om man utövar aktiviteten på en måttlig nivå i dagsläget, så är det mer troligt att man vill göra aktiviteten ännu mer (ibid.). Romild et al. (2011) drar därför slutsatsen att det är lätt att fastna om man väl testat på att vandra.

Romild et al. (2011) skriver att platsen spelar roll eftersom naturförutsättningarna i Sverige skiljer sig geografiskt, vilket påverkar friluftslivet. Detta undersöks i mer detalj i avsnittet *Friluftslivet i Skåne*.

Barns behov av lek

En annan stor grupp i samhället, och som det här arbetet också berör, är barn. Barn har ett behov av att leka (Magnusson Österberg 2018) och det är inte säkert att de är intresserade av att vandra en lång sträcka på samma sätt som vuxna kan vara. I ett par studier (Burdette & Whitaker 2005; Burke 2005) har det visat sig att fri lek utomhus är den sorts fysiska aktivitet som barn helst ägnar sig åt, hellre än sport och träning.

Myndigheternas engagemang i friluftslivsfrågan

Som nämndes i stycket *Efterkrigstiden* på s. 17-18 har de svenska myndigheterna länge varit aktiva i friluftslivsfrågan, även om engagemanget avtog från och med 1980-talet. Enligt Sandell (2009) finns det sedan tidigt 2000-tal indikationer på ett ökat intresse för friluftsliv från de svenska myndigheterna igen. Detta beskrivs även av Skriver Hansen et al. (2022), som menar att utvecklingen och skyddet av möjligheter till friluftsliv har kommit högt upp på den politiska agendan. Enligt Skriver Hansen et al. (2022) märks friluftslivets betydelse i Sveriges Mål för friluftslivspolitik, där tio friluftslivsmål presenteras (Miljödepartementet 2012). I skrivelsen står att:

Målet för friluftslivspolitik är att stödja människors möjligheter att vistas ute i naturen och utöva friluftsliv där allemansrätten är en grund för friluftslivet. Alla människor ska ha möjlighet att få naturupplevelser, välbefinnande, social gemenskap och ökad kunskap om natur och miljö. (Miljödepartementet 2012, s. 3)

Detta utgör grundsynen i Sveriges friluftslivspolitik (Miljödepartementet 2012), och de tio friluftslivmålen är:

1. Tillgänglig natur för alla
2. Starkt engagemang och samverkan
3. Allemansrätten
4. Tillgång till natur för friluftsliv
5. Attraktiv tätortsnära natur
6. Hållbar regional tillväxt och landsbygdsutveckling
7. Skyddade områden som resurs för friluftslivet
8. Ett rikt friluftsliv i skolan
9. Friluftsliv för god folkhälsa
10. God kunskap om friluftslivet (Miljödepartementet 2012)

Naturvårdsverket är den myndighet som gör uppföljningar av målen (Naturvårdsverket u.å.c). Den senaste uppföljningen från 2019 visade att tillgängligheten till, möjligheterna för, och arbetet med friluftsliv generellt sett har förbättrats (Naturvårdsverket u.å.c). Allemansrätten nämns som ett exempel som behöver fortsätta, och i vissa fall förstärka, insatser, för att öka kännedomen hos till exempel barn, unga och nyanlända (Naturvårdsverket 2019).

Friluftslivets år 2021

Ett exempel på myndigheternas engagemang är Friluftslivets år som anordnades under 2021 och var en satsning av den ideella föreningen Svenskt Friluftsliv med stöd från Naturvårdsverket (Naturvårdsverket u.å.b). Målet med projektet var att 10% av svenskarna skulle vara ute mer under året 2021 än innan (ibid.). Runt 300 medaktörer arrangerade under året aktiviteter som var öppna för alla och anordnades över hela Sverige (ibid.). Friluftslivets år vände sig speciellt till nya i naturen och ovana friluftsutövare (ibid.). Satsningen Friluftslivets år kan ses som ett exempel på de svenska myndigheternas ökade engagemang för friluftslivet under 2000-talet.

På projektets hemsida skriver man att fler har sökt sig till friluftslivet och naturen under åren 2020 och 2021 (Ismarker 2022), vilket kan bero på utbrottet av covid-19-pandemin.

Covid-19-pandemins effekt på friluftslivet

I början av 2020 drog en ny virussjukdom, covid-19 (coronavirus disease 2019), över Sverige och världen. Covid-19 är en mycket smittsam sjukdom som liknar förkylning eller influensa (Schultz 2023; Folkhälsomyndigheten 2022b). De flesta

får lindriga symtom av sjukdomen, men vissa blir allvarligt sjuka med exempelvis andningssvårigheter och lunginflammation (Folkhälsomyndigheten 2022b).

På grund av covid-19-pandemin införde Sverige under 2020 ett antal förordningar, lagar, föreskrifter, allmänna råd och rekommendationer, med syftet att begränsa smittspridningen (Folkhälsomyndigheten 2021). En smittskyddsåtgärd var till exempel begränsningar av antal personer som fick samlas på allmänna platser (ibid.). Föreskrifter och allmänna råd som gick ut var exempelvis att minimera fysiska kontakter, hålla fysiskt avstånd till andra och att undvika allmänna transportmedel (ibid.). Inga av Sveriges restriktioner implementerades uttryckligen i naturområden (Skriver Hansen et al. 2022). Dessa restriktioner hade stor påverkan på människors beteenden och vanor, och påverkade också friluftslivet, vilket beskrivs nedan.

Pandemins påverkan på friluftslivet i Sverige

I deras artikel från 2022 går Skriver Hansen et al. (2022) igenom tre olika studier som genomförts om deltagande och trender i friluftslivet under covid-19-pandemin i Sverige (Skriver Hansen et al. 2022). Samtliga tre studier visar att rekreationen utomhus ökade sedan utbrottet av pandemin. Författarna beskriver tiden kort efter pandemins utbrott, och påpekar att både media och forskare såg en snabb förändring i människors beteende. Framför allt såg man en markant ökning av besöksvolymen i rekreationsområden, och det rapporterades om trängsel vid populära besöksmål och fulla parkeringsplatser (Skriver Hansen et al. 2022).

I SCB:s Undersökning av levnadsförhållanden från 2021 kan man se en markant ökning av vistelserna i naturen jämfört med 2019, se Figur 7 (Statistiska centralbyrån 2022b). Enligt SCB är ökningen störst bland de unga (16-24 år) och bland de allra äldsta (85 år och äldre). En relativt stor ökning syntes också bland 25-34-åringarna (Statistiska centralbyrån 2022b).

Figur 7. Andelen av svenskarna som regelbundet strövar i skog och mark ökade drastiskt mellan 2019 och 2021, vilket med största sannolikhet beror på covid-19-pandemin. Graf över hur stor andel (i procent) av den svenska befolkningen som har strövat i skog och mark mer än 20 gånger de senaste tolv månader, mellan 2008 och 2021 (Statistiska centralbyrån u.å.).

En utmaning är att ”behålla” de som började med naturvistelse och friluftsliv under covid-19-pandemin, och locka dem till att fortsätta med dessa nya vanor. Detta uttrycks även i Region Skånes handlingsplan för rekreativa leder (Region Skåne 2022b). I följande avsnitt beskrivs förutsättningarna för friluftslivet i Skåne.

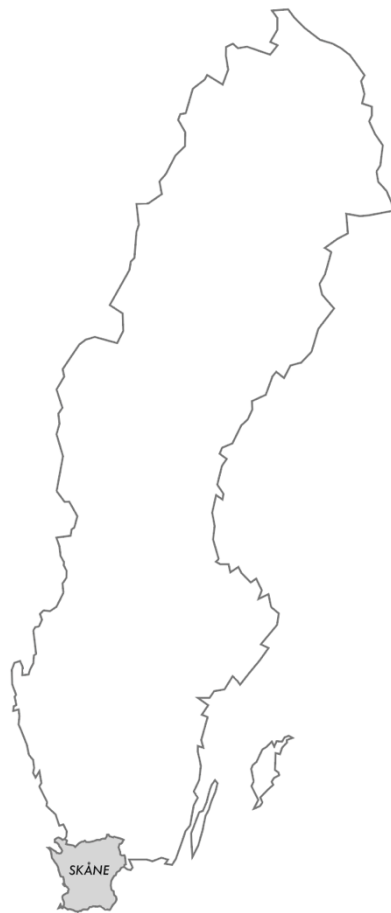
Friluftslivet i Skåne

För att förstå de förutsättningar för friluftslivet som råder i Skåne och i Hässleholm är en presentation av landskapet nödvändig.

Skåne är Sveriges sydligaste län och region, och skiljer sig på flera sätt från resten av Sverige (Germundsson & Schlyter 1999). Variationerna inom länet är också stora och Germundsson och Schlyter menar att nästan alla svenska naturtyper finns här, förutom skärgård och fjäll. En sak som är utmärkande för Skåne är jordbruket (Germundsson & Schlyter 1999), som upptar 46% av den totala landytan, alltså nästan hälften av all mark (Statistiska centralbyrån 2019b). På grund av jordbruket är rekreativaspekterna särskilt viktiga ur ett skånskt perspektiv (Bunte et al. 1999). Skåne har minst andel allemansrättslig mark i Sverige och är samtidigt mycket tätbefolkat (ibid.). De flesta invånarna bor dock i den sydvästra delen av Skåne, och 45% av skåningarna bor i de största kommunerna Malmö, Helsingborg och Lund (Region Skåne 2023a). Befolkningen är alltså inte jämnt fördelat över regionen.

Skånes natur

I Skåne möts barrskogszonen med lövskogszonen, vilket leder till en unik blandning av nordliga och kontinentala arter (Länsstyrelsen Skåne 2020). Det skånska landskapet är också till stor del ett resultat av kulturell påverkan som pågått under lång tid (ibid.). Historisk djurhållning, jakt, jord- och skogsbruk och mer sentida dränering och industriellt lantbruk i stor skala har alla bidragit till att forma det skånska landskapet (ibid.). Enligt Länsstyrelsen Skåne har dock lantbruket under de senaste decennierna fått konkurrens av andra värden i landskapet som kulturmiljövärden, biologisk mångfald, rekreation och turism. Detta beror på urbaniseringen, menar länsstyrelsen, då majoriteten av den skånska befolkningen numera bor i städer, till skillnad från på landsbygden (Länsstyrelsen Skåne 2020). Det finns alltså en ökad efterfrågan på bland annat rekreation i det skånska landskapet.

Figur 8. Skånes läge i Sverige.

Aktörer inom friluftsliv

Flera aktörer arbetar för att främja friluftslivet i Skåne. Länsstyrelsen Skåne är den myndighet som samordnar det regionala arbetet med friluftslivet (Länsstyrelsen Skåne u.å.). Andra aktörer som arbetar med friluftsliv i Skåne är Region Skåne, de skånska kommunerna, föreningar, företag, Skogsstyrelsen och markägare (ibid.). Nedan beskrivs hur just Region Skåne arbetar med friluftslivsfrågor.

Region Skånes arbete med friluftsliv och rekreation

Region Skåne är (koordinerande) huvudman för de rekreativa lederna Skåneleden, Sydostleden, Sydkustleden och Cykelleden Skåne, vilket innebär att regionen ansvarar för utveckling och samordning av dessa leder. Regionen samarbetar med flera olika aktörer, bland andra de som nämndes i föregående stycke (Region Skåne 2022b). En annan viktig aktör i sammanhanget, som regionen samarbetar med, är Stiftelsen Skånska Landskap. Stiftelsen Skånska Landskap bildades 2004 av Region Skåne, men är idag en egen självständig och administrativ organisation (Stiftelsen Skånska Landskap u.å.d).

Stiftelsen Skånska Landskap står för förvaltningen av Skåneleden (på uppdrag av regionen), medan kommunerna står för praktisk hantering längs leden, och Region Skåne ansvarar alltså för utveckling och samordning av Skåneleden (Region Skåne 2022b). En gemensam fråga som Region Skåne och Stiftelsen Skånska Landskap har är kopplingen mellan leder och strövområden (ibid.). Stiftelsen Skånska Landskap ”förvaltar Skåneleden för samordningseffekt med de skånska strövområdena” (Region Skåne 2022b, s. 52). Region Skåne har ett tydligt fokus på folkhälsan och regional utveckling, vilket märks i deras handlingsplan för de rekreativa lederna, se Region Skåne (2022b).

Detta arbete fokuserar på Skåneleden, och nedan presenteras den närmre.

Skåneleden

Skåneleden består av ett 130 mil långt nätverk av vandringsleder som går genom 32 kommuner, varav 29 ligger i Skåne län (Region Skåne 2022b). Skåneleden består av sex olika delleder fördelat på över 100 etapper (Region Skåne u.å.h). 1978 invigdes den första etappen i nordöstra Skåne, vilket blev starten på den första delleden, SL1 Kust till kust (Region Skåne 2022b). De andra dellederna är SL2 Nord-syd, SL3 Ås-ås, SL4 Österlen, SL5 Öresund och SL6 Vattenriket (Region Skåne u.å.h).

I ett mejl från Sara Näsval², projektledare och ledutvecklare på Region Skåne, bifogar hon regionens statistik om Skåneleden. I statistiken framgår att mellan 5 och 200-300 personer dagligen rör sig på Skåneleden. Vid platser som Stenshuvud och Ales stenar kan uppåt 4 000-5 000 personer per dag röra sig på Skåneleden,

---

² Sara Näsval, projektledare och ledutvecklare, Region Skåne, mejl den 6 februari 2023.

enligt Näsfall. Besöksantalet kan mätas med hjälp av besöksräknare, som räknar antalet passager förbi räknaren. Sådana besöksräknare finns utplacerade på några få platser på Skåneleden, skriver Näsfall. I statistiken framgår att 1 830 kartor såldes under 2021. De fem mest visade vindskydden i Google Maps är, enligt Näsfall, Domsten (söder om Höganäs), Strandbaden (norr om Höganäs), Lill-Olas (norr om Landskrona), Kivik (på Österlen) och Skrylle (öster om Lund).

Figur 9. Karta över Skåneledens dragning med Hässleholms kommun och tätort utmarkerade. Efter original från Statistiska centralbyrån (2010) och Region Skåne (2022:56).

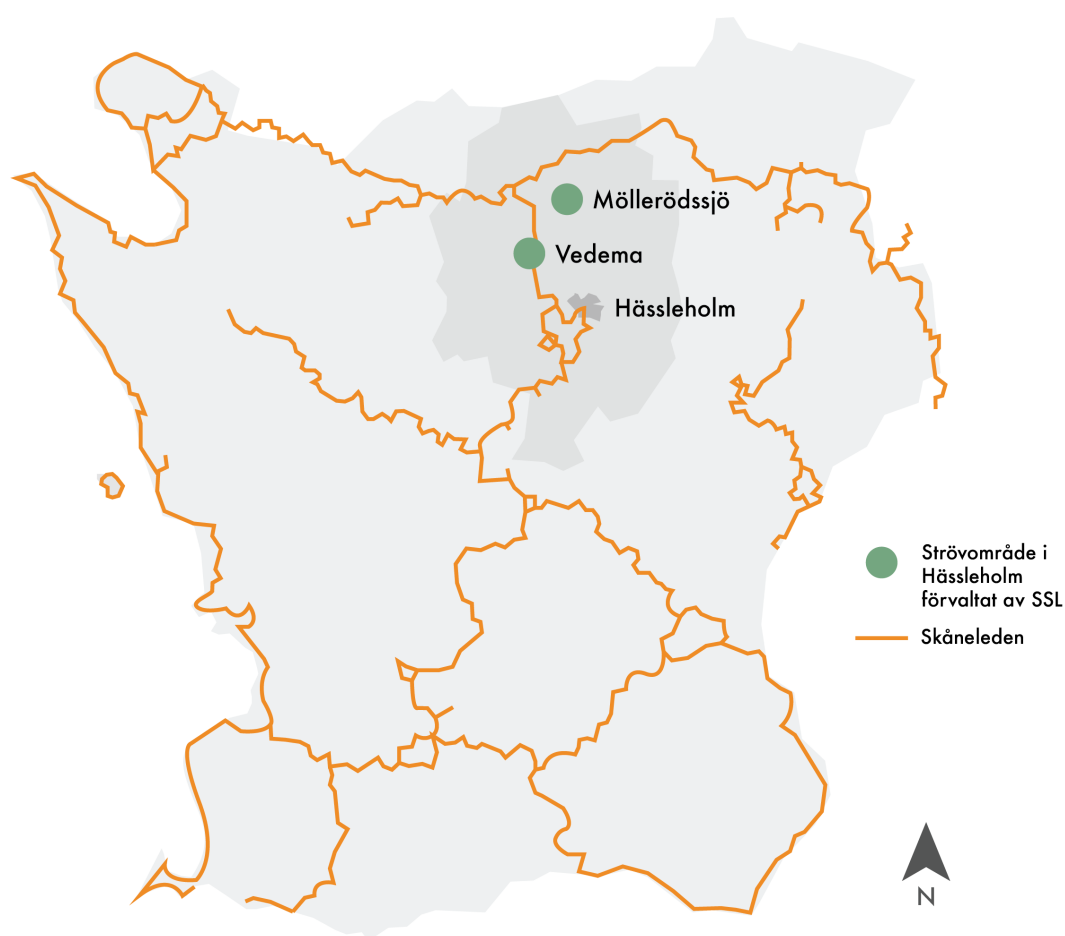
Region Skåne har låtit Stiftelsen Skånska Landskap få ansvar att förvalta 19 strövområden runt om i Skåne (Region Skåne 2023b). Av dessa ligger två stycken i Hässleholms kommun, nämligen Vedema och Möllerödssjö (Stiftelsen Skånska Landskap u.å.e), se Figur 10. Den delled som går genom Hässleholm är SL2 Nord-syd.

Aktiviteter för olika målgrupper

Region Skåne och Stiftelsen Skånska Landskap har gjort ett flertal insatser för att främja friluftslivet för olika målgrupper, där eventuellt naturovana personer ingår.

Bland annat anordnade Stiftelsen Skånska Landskap och SFI (Svenska för invandrare) under 2022 utflykter till strövområdena Vedema, Fulltofta, Bjeveröd och Bockeboda (Region Skåne 2022c). Stiftelsen Skånska Landskap anordnar också aktiviteter för skolklasser, ofta med finansiering av Region Skåne. Under hösten 2022 fick strax under 1 800 skånska femteklassare testa på att vandra på Skåneleden i tre olika strövområden (Region Skåne 2022a). Andra aktiviteter har också gjorts, och Stiftelsen Skånska Landskap har en samlingsida med information om aktiviteter för naturovana, skolor och SFI, se Stiftelsen Skånska Landskap (u.å.b).

Det är inte säkert att varken alla som går på SFI eller femteklassare över lag är naturovana. Vad som karaktäriserar gruppen naturovana och vilka faktorer som påverkar deras naturvistelse redogörs för i nästa del av arbetet.

Figur 10. Strövområden i Hässleholms kommun förvaldade av Stiftelsen Skånska Landskap. SSL = Stiftelsen Skånska Landskap. Efter original från Statistiska centralbyrån (2010) och Region Skåne (2022:56).

FAKTORER SOM PÅVERKAR PERSONERS NATURVISTELSE

Faktorer som påverkar personers naturvistelse

För att ta reda på hur man kan underlätta för gruppen naturovana att ta sig ut i naturen med hjälp av Skåneleden, måste också de faktorer som påverkar personers naturvistelse undersökas. Målet med denna del av studien är att ge en fördjupad bild av olika faktorer som kan begränsa naturovana personer från att delta i friluftslivet. Resultatet av dessa efterforskningar presenteras här, tillsammans med ett urval av möjliga strategier som kan tillämpas för att främja friluftsliv för naturovana personer.

Uppväxten spelar roll för friluftslivet

I ett antal studier har det visat sig att barndomen har en stor påverkan på en persons naturvistelser som vuxen, och att föräldrarna spelar en viktig roll för barnens naturvistelser.

I en internationell enkätstudie från 2017 undersökte sex forskare inom bland annat ekonomi, geografi och miljöekonomi vilka egenskaper personer från nio europeiska länder (i Centraleuropa samt Danmark och Storbritannien) föredrar i skogar (Agimass Taye et al. 2019). I studien har dock de personer som aldrig är i skogen exkluderats från analysen (de räknas som så kallade "non-visitors") (ibid.). De resterande svarande kategoriserades som *mindre frekventa* besökare (41% av de svarande), *frekventa* besökare (40%) och *mer frekventa* besökare (19%).

Av de svarande var runt 74% ute i skogen minst en gång i månaden som barn (Agimass Taye et al. 2019). Majoriteten (62%) av de som räknas som *mer frekventa* besökare var också *mer frekventa* besökare av skogar som barn (de var i skogen minst en gång i veckan). Vice versa gäller för de som var *mindre frekventa* som barn: majoriteten (72%) av dem är *mindre frekventa* eller *frekventa* skogsbesökare som vuxna. Ens naturvistelsevanor från när man var barn följer alltså med in i vuxenlivet, visade studien.

Studiens statistiska analys visade att både mängden besök i skogen som barn, att för närvarande bo på landsbygden, samt att ha nära till skogen är viktiga faktorer som spelar roll för hur ofta en person kommer vara i skogen (Agimass Taye et al. 2019). Däremot visade studien att de som är uppväxta på landet inte är de som är ute i skogen mest som vuxna (ibid.).

Att ha varit mycket i skogen som barn är den viktigaste faktorn för att en person ska vara mycket i skogen även som vuxen – mycket viktigare än var man bor, ens inkomstnivå eller ens utbildningsnivå (Agimass Taye et al. 2019). Att inspirera småbarnsföräldrar att ta sig ut i skogen oftare kan ge långsiktiga positiva effekter, över generationer (ibid.).

Att föräldrarna är viktiga för barns naturvistelser stöds även av en studie av de amerikanska forskarna inom miljö, hållbarhet och hortikultur, McFarland et al. (2017). McFarland et al. (2017) beskriver att en förälders attityd har en stor påverkan på sitt barns attityd. Om en förälder är positivt inställd till något så är det troligt att barnet anammar den attityden för att få positiv bekräftelse från sin förälder (ibid.). I studien av McFarland et al. (2017) visade det sig att tiden ett barn leker fritt utomhus hänger samman med hur positiv uppfattning hens föräldrar har av naturen och barnets utomhuslek. Om en förälder har en positiv syn på naturen och utomhuslek är det troligare att barnet är ute och leker mer (ibid.).

Strategier för att främja naturvistelse under uppväxten

För att främja barns utomhusrekreation kan program eller satsningar som fokuserar på att förbättra föräldrars inställning till utomhusrekreation vara en bra strategi (McFarland et al. 2017). Yrkesverksamma personer som föräldrar vänder sig till (till exempel läkare och skolsköterskor) kan uppmuntra och informera föräldrar om fördelarna med utomhusvistelse för barnen (ibid.).

Andra strategier för att främja barns naturvistelse är program för skogsrekreation eller så kallad "edutainment" för barn, och att i skyddade skogsområden (särskilt tätortsnära sådana) anordna skolutflykter, och läger på helger och lov (Agimass Taye et al. 2019). Lokalföreningar kan anordna naturskådningsaktiviteter och liknande i närheten av bostadsområden som låter familjer testa på aktiviteterna och ge föräldrar en positiv bild av dessa (McFarland et al. 2017).

Tätortsnära naturområden kan erbjuda möjligheter för barn att se och fysiskt interagera med både djur och skogslekplatser (Agimass Taye et al. 2019). Det är även bra om dessa naturområden har anläggningar för picknick (ibid.). Det finns alltså många olika sätt att introducera och underlätta för föräldrar att ta sig ut i naturen med sina barn.

Figur 11. "Edutainment" för barn kan vara ett sätt att främja barnens naturvistelser. Bilder visar måltidspedagogik med fokus på natur, trädgård och utomhuspedagogik i Kristianstad (Sandén 2013) ([CC BY-NC 2.0](#)).

Figur 12. Naturskådningsaktiviteter är ett exempel på hur barn kan introduceras till natur och naturvistelse. Bilden föreställer barn på Naturskolan Österlen (Wasteson 2015) ([CC BY 2.0](#)).

Kulturella faktorer

En persons kulturella bakgrund spelar roll för personens friluftsliv, uppfattning och användning av landskapet, skriver den danska professorn i landskapsarkitektur och -förvaltning vid Köpenhamns universitet Sandra Gentin (Gentin 2011). Det västerländska samhället (här definierat som Västeuropa och amerikanare av europeiskt ursprung) är individualistiskt och lägger generellt vikt vid att uttrycka sig själv och att vara unik, menar Gentin (2011). Gentins (2011) litteraturgenomgång av forskningsartiklar om friluftsliv och etnicitet i Europa visar att det finns skillnader i synen på landskapet, rekreationsmönster, och tillgång till grönområden mellan den vita majoritetsbefolkningen och icke-västerländska invandrare. Enligt Gentin kan det vara så att invandrade minoritetsgrupper i Europa har en mer funktionell syn på naturen än den västerländska befolkningen, som, generellt, snarare ser naturen som ”det vilda”. Detta stöds av en nederländsk studie av Buijs et al. (2009), men inte av en engelsk studie av Askins (2009).

Det är också ett problem att inom forskning om friluftsliv och etnicitet inte ta hänsyn till skillnader *inom* olika etniska grupper, eftersom inga sådana grupper är homogena (Gentin 2011). Det kan vara problematiskt och rentav felaktigt att dra generella slutsatser om olika kulturella grupper.

Fördomar mot icke-vita personer kan också hindra föräldrar från att göra saker som kan uppfattas som att man är en dålig förälder, till exempel att låta sina barn leka ensamma utomhus, visade det sig i en studie av Waite et al. (2021).

Kulturella orsaker, samt fördomar, är komplexa fenomen som påverkar personers naturvistelse och möjligheter till friluftsliv på olika sätt. Som landskapsarkitekter, planerare och förvaltare behöver vi känna till och vara medvetna om dessa mekanismer och, som i resten av samhället, arbeta för en mer inkluderande planering och platsutveckling.

Förutsättningar inom friluftorganisationer

Friluftorganisationer är viktiga tillhandahållare av naturaktiviteter för barn och unga utanför skolan. I den brittiska studien av Waite et al. (2021) genomfördes intervjuer och en enkätundersökning riktad till lokala ”providers” (tillhandahållare) av naturaktiviteter – allt från miljöorganisationer och nationalparker, till ungdomsgårdar, äventyrsutbildningar och internat/andra boenden för barn och unga. I studien framgick att ett möjligt hinder för unga att delta är att personalgruppen på utomhusorganisationer är homogen, alltså att de saknar en kulturell mångfald (Waite et al. 2021). Detta kan göra att de inte tar hänsyn till andra kulturer och religioner (ibid.). Att friluftorganisationer hade en brist på mångfald ledde också till ett minskat engagemang från en del unga killar (ibid.).

Waite et al. (2021) lyfter att en del organisationer tycker att det är viktigt med ”co-design” (på svenska ”deltagande design”), att ungdomar får vara delaktiga i att

utforma och hålla i aktiviteter. Det kan till exempel handla om att låta ungdomar få leda löpaktiviteter, att få vara med i ungdomsstyrelser och forum, och att få vara mentor åt yngre barn (Waite et al. 2021).

Figur 13. Friluftsgesellschaften kan spela en viktig roll för barns naturupplevelser utanför skolan. På bilden pojkscouter i västra USA (Okänd u.å.).

Strategier för att främja friluftsliv med hänsyn till kulturella faktorer

Enligt studien av Waite et al. (2021) finns det fyra olika sätt på vilka barn och ungdomar från socioekonomiskt svaga områden (i England) engagerar sig i naturmiljön, utanför skolan. Det är "outdoor learning" (utomhuspedagogik), att förbättra naturmiljön, lek i naturmiljö, och sport och träning (Waite et al. 2021). Att se till att det finns möjligheter för dessa olika sorters aktiviteter kan främja utomhusrekreation och friluftsliv för barn och unga.

Att låta ungdomar själva få vara delaktiga i att planera och hålla i friluftsgesellschaften inom organisationer, är ett sätt att säkerställa eller åtminstone skapa bättre förutsättningar för inkludering inom friluftsliv.

Figur 14. Scoutungdomar från England på en expedition i Slovenien (Jones 2004) [\(CC BY-SA 2.5\)](#).

Avstånd från bostaden till naturen

Ett annat möjligt hinder för en persons friluftsliv är att rent geografiskt ha ett långt avstånd till naturen. I studien av Agimass Taye et al. (2019) visade det sig att närhet från bostaden till naturområden ökade besöksfrekvensen till dem. Att för närvarande bo på landsbygden är också en viktig faktor som påverkar hur ofta en person kommer vara i skogen (Agimass Taye et al. 2019).

Var man bor (i en stad eller på landet) kan vara viktigare än ens etnicitet för vilka landskapspreferenser man har (Gentin 2011). De som bor på landet, och därför närmre naturen, har mer kontakt med naturen än de som bor i staden (ibid.). Detta påstående stämmer överens med statistik från SCB (Statistiska centralbyrån 2021b). Som nämndes i den inledande delen av detta arbete visar SCB:s statistik på att människors naturvistelser minskar med urbaniseringsgraden där de bor och att den är minst i kommunernas centralorter (ibid.). Med andra ord kan ens förhållande till naturen kanske ha mer att göra med var man bor, och inte lika mycket med ens etnicitet eller kulturella bakgrund.

För personer mellan 18 och 30 år utgör brist på lämpliga platser eller områden ett hinder för friluftslivet, enligt en svensk studie av Romild et al. (2011). Detsamma gällde för de med utomnordisk bakgrund (Romild et al. 2011). Att ha långt från sin bostad till naturen är ett problem för alla som har det, men i Sverige alltså särskilt för unga och de med utomnordisk bakgrund.

Strategier för att underlätta vid långa avstånd till naturen

Romild et al. (2011) skriver att en brist på lämpliga platser till viss del kan hanteras av offentliga myndigheter, men förklarar inte närmre på vilket sätt det skulle kunna göras. Det är svårt att ändra på detta eftersom det är ett hinder som förekommer på systemnivå i samhället.

Hörnsten och Fredman (2000) argumenterar för att planering av bostadsområden bör göras så att de flesta boende har gångavstånd (mindre än 1 km) till sin närmsta rekreationsskog. Detta eftersom de flesta som har och använder skogsområden för rekreation inom 1 km från sin bostad tar sig dit till fots (Hörnsten & Fredman 2000). När avståndet är längre än 2 km tar de flesta bilen till skogen (ibid.). Strax över 40% av deltagarna i Hörnsten och Fredmans studie (2000) skulle vilja ha närmre till skogen från sin bostad. Nästan 85% av deltagarna vill helst ha en rekreationsskog inom 1 km från hemmet (Hörnsten & Fredman 2000).

Det är alltså av stor vikt att så många som möjligt har gångavstånd till närmsta skog, för att tillgängligheten till dem ska vara god, och för att medborgarna ska kunna ta sig till rekreatiomsområden på ett hållbart sätt.

Ekonomiska faktorer

Ett annat stort hinder för att ta sig ut i naturen är ekonomiska skäl. Det finns ett samband mellan att vara ute i skog och mark i mindre utsträckning och att till exempel inte ha tillgång till bil, ha en låg disponibel inkomst, eller ha svårt att hantera löpande utgifter (Statistiska centralbyrån 2021b; Agimass Taye et al. 2019). De personer som har dessa förutsättningar är inte ute i skog och mark i lika stor utsträckning som de med större resurser (Statistiska centralbyrån 2021b). Disponibel inkomst har en stor påverkan på hur ofta en person är ute i naturen (ibid.). Av kvinnorna i den femtedel av befolkningen som har lägst inkomst har 44% inte varit ute i skog och mark alls under de senaste tolv månaderna (ibid.). Bland kvinnorna i den femtedel av befolkningen med högst inkomst är motsvarande andel 15% (ibid.). För männen i respektive inkomstgrupper är förhållandena liknande, med 36% respektive 18% som inte har varit ute i skog och mark det senaste året (ibid.). Det är alltså stor skillnad på naturvistelser hos den rikaste och den fattigaste delen av den svenska befolkningen, där de rikaste är ute i naturen i mycket större utsträckning.

Waite et al. (2021) nämner också den personliga ekonomin som en faktor som begränsar barns och ungdomars möjlighet att vistas i naturen, på grund av aktiviteter som kostar att delta i. Kostnaden för transporter var också ett hinder för unga i studien, som utfördes i Storbritannien (Waite et al. 2021). Lokala organisationer som ingick i studien av Waite et al. (2021) angav att det var mer troligt att medelklassfamiljer gick med på att betala medlemsavgifter, medan det var mer riskabelt för familjer som inte kände till aktiviteten eller om de var osäkra på

att barnet skulle fortsätta med den. Att som förälder behöva stå för till exempel utrustning och mat var också något som hindrade ungas deltagande (Waite et al. 2021).

I den svenska studien av Romild et al. (2011) visade sig ekonomin inte utgöra ett hinder för nöjes- och motionspromenader, joggning eller löpning i naturen, eller vandring i skog och natur, för personer mellan 18 och 75 år. För personer under 30 år sågs brist på utrustning som ett hinder för friluftslivet (Romild et al. 2011).

Att äga eller inte äga bil kan också påverka hur ofta man är ute i naturen. De som inte har tillgång till bil är ute i skog och mark i mindre utsträckning än de som har tillgång till bil (Statistiska centralbyrån 2021b). Däremot tyder SCB:s analyser på att tillgång till bil är av mindre betydelse för naturvistelse än vad låg inkomst är (ibid.).

Strategier för att främja friluftsliv med hänsyn till ekonomiska faktorer

I en rapport från Svenska Turistföreningen (STF) beskrivs att insatser för friluftslivet måste riktas mer konkret mot socioekonomiskt svaga områden (Svenska Turistföreningen 2017).

Tidsbrist och familjesituation

För många av Sveriges invånare utgör tidsbrist ett stort hinder för friluftslivet. I studien av Romild et al. (2011) visade det sig att tidsbrist var den största begränsningen för svenskar för att utöva olika friluftaktiviteter. Efter tidsbrist utgör familjesituationen, brist på lämpliga platser och att sakna en partner stora hinder för friluftslivet (Romild et al. 2011). Under ledigheter är höga kostnader och fysisk ansträngning hinder för att syssla med friluftsliv (ibid.). Det är dock svårt att exakt definiera tidsbrist, och den kan bero på andra hinder, menar Romild et al. (2011).

Även familjesituationen eller ens relationsstatus kan påverka en persons friluftsliv. Kvinnor, personer under 30 år, och föräldrar till tonåringar upplevde att ”sakna en partner” var ett hinder för friluftslivet (Romild et al. 2011). Att sakna en partner är särskilt ett problem för vandring, som alltså är något som personer helst inte gör ensamma (ibid.).

De personer som har barn tenderar att vara bland de som inte är ute i skogen så mycket (Agimass Taye et al. 2019). Detta stöds även av studien av Romild et al. (2011), där det visade sig att de med småbarn (0-5 år) upplever familjesituationen som ett hinder för friluftslivet. För föräldrar till barn i åldrarna 6-18 år är familjesituationen däremot inte ett lika stort hinder (Romild et al. 2011). Enligt undersökningen av STF (2017) upplever ungefär var tredje förälder att de saknar tid att ta med barnen ut i naturen. Att föräldrar (och deras barn) är ute i naturen i mindre utsträckning än de som inte har barn är ett problem, eftersom vissa studier

(Ward Thompson et al. 2008; Agimass Taye et al. 2019) visar på vikten av att vara ute i naturen redan som barn.

Strategier för att främja friluftsliv med hänsyn till personers familjesituation

Offentliga myndigheter, eller kanske främst naturturismorganisationer har en möjlighet att påverka hindret ”att sakna en partner” (Romild et al. 2011). Dessa organisationer skulle exempelvis kunna anordna gruppaktiviteter.

Andra faktorer

Andra faktorer som ökar sannolikheten för att en person kommer vara ute i skogen oftare är att: vara man, ha högre utbildning, och att vara medel- eller höginkomsttagare (Agimass Taye et al. 2019). Agimass Taye et al. (2019) påpekar dock att bara för att dessa socioekonomiska faktorer stämmer in på en person behöver det inte betyda att hen automatiskt kommer vara ute i skogen i hög utsträckning.

Även Waite et al. (2021) nämner kön, ålder, funktionsnedsättning och psykisk ohälsa som faktorer som begränsar ungdomars tillgång till naturen. Ålder, funktionsnedsättning och sjukdom utgör också hinder för vuxna (18-75 år), enligt Romild et al. (2011). För personer under 30 år och deltagare i studien med utomnordisk bakgrund utgjorde den fysiska ansträngningen ett hinder för friluftslivet (Romild et al. 2011).

I en undersökning av Fredman et al. (2008) beskrivs att kvinnor är mer aktiva än män, vilket skiljer sig från studierna av Agimass Taye et al. (2019) och Waite et al. (2021). Kön verkar spela roll för i hur stor utsträckning man utövar friluftsliv, men olika studier visar alltså olika resultat. Av de studerade källorna visar tre av fyra rapporter (Agimass Taye et al. 2019; Waite et al. 2021; Statistiska centralbyrån 2021b) att män är ute i naturen i större utsträckning än kvinnor, medan Fredman et al. (2008) fann att kvinnor är mer aktiva än män. Fler kvinnor än män upplever avsaknaden av en partner som ett hinder för friluftslivet (Romild et al. 2011). Genusaspekten är alltså också något som påverkar personers friluftsliv.

Personliga psykologiska förutsättningar kan också hindra personer från att delta i friluftslivet (Romild et al. 2011). Det kan handla om tillstånd av ångest och stress, ens inställning eller ens självförtroende (ibid.).

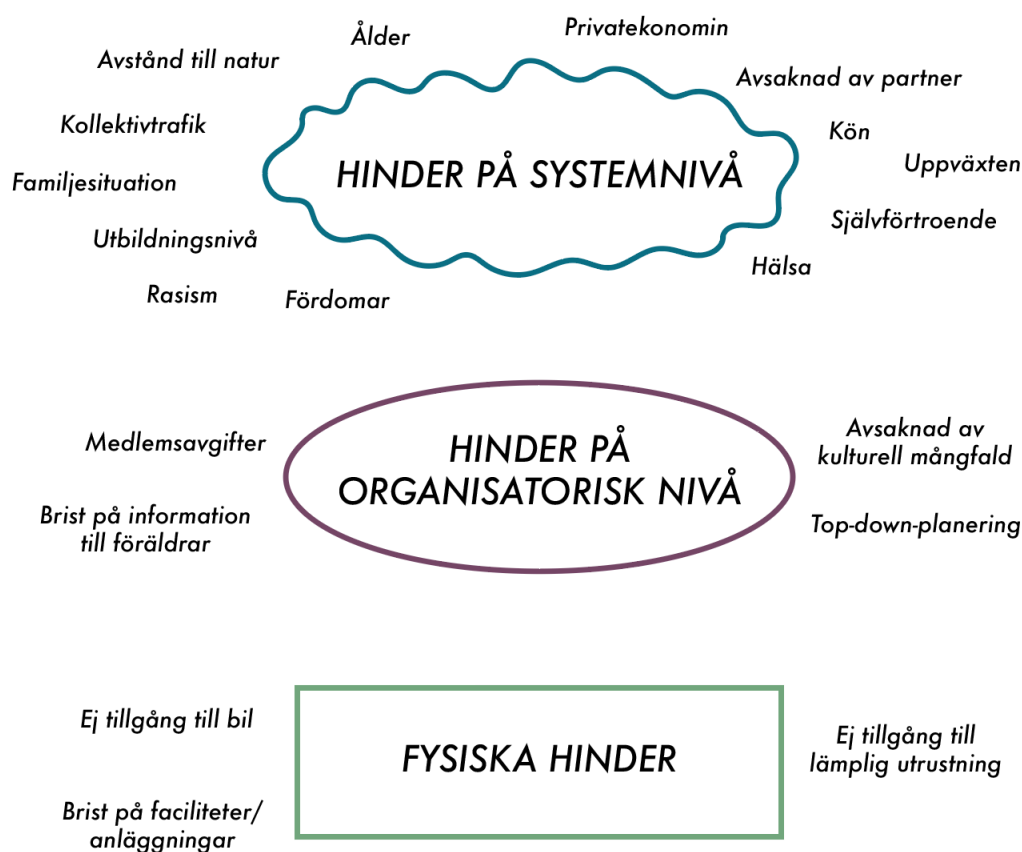
Sammanfattning och analys

Samtliga faktorer som har presenterats ovan, som ens uppväxt och kulturella bakgrund, urbaniseringsgraden där man bor, den privata ekonomin, ens familjesituation, samt olika demografiska, hälso- och funktionsaspekter, påverkar alla hur ofta en person kommer vara ute i naturen. Vad som framgår av denna

litteraturstudie är att faktorer som hindrar människor från att ta sig ut i naturen förekommer på olika nivåer, vilket har illustrerats i Figur 15. Dels är det de stora hindren på system- eller samhällsnivå, som står över oss enskilda människor, så som ekonomi eller geografiskt avstånd till naturen. Dessa är svåra att påverka enbart genom att arbeta med friluftsliv. Under systemnivån (enligt illustrationen i Figur 15) finns hindren på organisatorisk nivå. Detta är faktorer inom organisationer som sysslar med friluftsliv, som kan påverka potentiella friluftsutövare (alltså naturovana personer) negativt. Slutligen finns de fysiska hindren. Detta är hinder ute i landskapet, som brist på anläggningar, men också att som individ inte ha tillgång till bil eller den eventuella utrustning som krävs. Att inte ha tillgång till bil eller lämplig utrustning kan också bero på ens ekonomiska situation, som är ett hinder på systemnivå.

Figur 15 är alltså en sammanfattning av samtliga hinder som identifierades i litteraturstudien, men det kan även finnas fler hinder som inte har utpekats här. Indelningen av hinder på olika nivåer (systemnivå, organisatorisk nivå, samt fysiska hinder) är min egen tolkning av de olika hindren som påträffades i litteraturstudien.

Figur 15. En sammanfattning av de hinder för friluftslivet som identifieras i litteraturstudien, fördelat på de nivåer där de verkar. Med top-down-planering menas att planeringen görs av några få makthavare (se Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus u.å.), i detta fall i motsats till deltagande design.

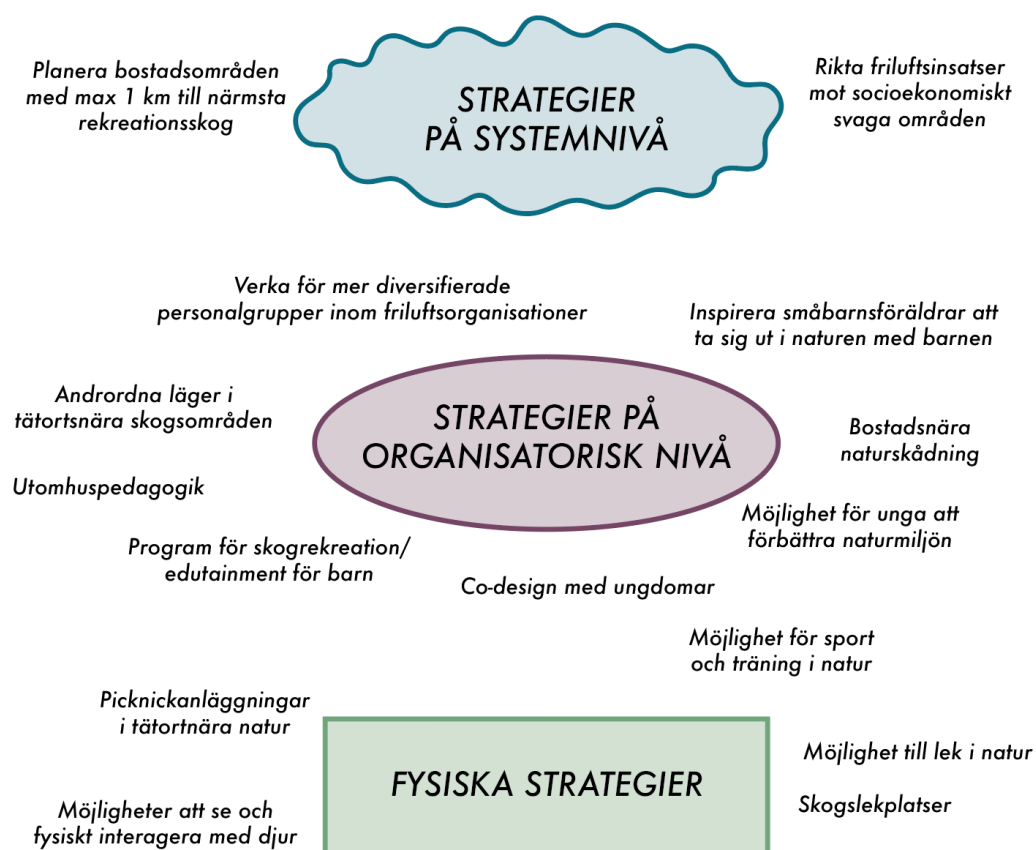
Sammanfattning av strategier

I denna litteraturstudie framkom också ett antal strategier för att motverka eller försöka överbrygga de hinder som nämnts i detta avsnitt och som sammanfattats i Figur 15. Nedan sammanfattas dessa strategier i punktform.

De strategier för att främja naturovana barns och ungas friluftsliv som upptäckts i denna studie är:

- Att inspirera småbarnsföräldrar att ta sig ut i naturen med barnen, se Agimass Taye et al. (2019) och McFarland et al. (2017)
- Att anordna program för skogsrecreation eller ”edutainment” för barn, se Agimass Taye et al. (2019)
- Att som lokalförening anordna naturskådningsaktiviteter och liknande i närheten av bostadsområden, se McFarland et al. (2017)
- Att i skyddade tätortsnära skogsområden anordna läger på helger och lov, se Agimass Taye et al. (2019)
- Att i tätortsnära naturområden erbjuda möjligheter för barn att se och fysiskt interagera med djur och skogslekplatser, se Agimass Taye et al. (2019)
- Att tillhandahålla anläggningar för picknick i tätortsnära naturområden, se Agimass Taye et al. (2019)
- Att verka för mer diversifierade personalgrupper inom friluftorganisationer, se Waite et al. (2021)
- Att låta ungdomar få vara en del av att utforma och hålla i friluftaktiviteter inom organisationer, se Waite et al. (2021)
- Att se till att det finns möjligheter för barn och unga att engagera sig i naturmiljön genom utomhuspedagogik, att förbättra naturmiljön, lek i naturmiljö, och sport och träning, se Waite et al. (2021)
- Planera (nya) bostadsområden så att de flesta boende har gångavstånd (mindre än 1 km) till sin närmsta rekreationsskog, se Hörnsten och Fredman (2000)
- Rikta insatser för friluftslivet mer konkret mot socioekonomiskt svaga områden, se Svenska Turistföreningen (2017)

I Figur 16 nedan har de identifierade strategierna delats in i de olika nivåer där de är applicerbara. Indelningen av strategierna på olika nivåer (systemnivå, organisatorisk nivå, samt fysiska hinder) är min egen tolkning av de strategier som påträffades i litteraturstudien.

Figur 16. En sammanfattning av de strategier som identifieras i litteraturstudien, fördelat på de nivåer där de är applicerbara. "Möjlighet för sport och träning i natur" bedöms både vara en strategi på organisatorisk nivå och en fysisk strategi.

I nästkommande del av uppsatsen presenteras resultatet av de vandringsanalyser som utfördes i Hässleholm inom detta arbete.

VANDRINGSANALYS I HÄSSLEHOLM

Vandringsanalys i Hässleholm

I denna del presenteras resultaten från de vandringsanalyser i Hässleholm som genomfördes under arbetet. Som ett komplement till litteraturstudien gjordes fyra platsbesök för att studera den ”faktiska situationen” i Hässleholms tätort och på Skåneleden i anslutning till Hässleholm. Dessa besök var mer än att bara observera landskapet, utan landskapet *upplevdes* genom att vandra i det. Därför kallas detta avsnitt *Vandringsanalys i Hässleholm*.

Efter att ha genomfört litteraturstudien står det klart att barn är en viktig grupp att fokusera friluftsinnsatser till. Därför undersöks vissa aspekter som skulle kunna påverka barns och barnfamiljers naturvistelse i dessa vandringsanalyser, till exempel etappernas längd och svårighet. Tillgång till faciliteter, såsom anläggningar för picknick, är också något som kan underlätta barnfamiljers naturvistelse (Agimass Taye et al. 2019), vilket undersöks i dessa analyser. Kostnader för transporter samt att inte ha tillgång till bil visade sig kunna utgöra ett hinder för personers naturvistelse (Waite et al. 2021; Statistiska centralbyrån 2021b) och därför studeras även kollektivtrafiken här. Majoriteten av de hinder och strategier som upptäcktes i litteraturstudien förekommer på system- eller organisatorisk nivå, men dessa nämnda fysiska aspekter är alltså sådant som kommer observeras under vandringsanalyserna.

De fyra vandringarna i Hässleholm genomfördes den 14, 17, 20 och 21 april 2023 (en fredag, måndag, torsdag och fredag). Metoden som användes under vandringsanalyserna kallas ”continuous/stop-motion walking” (”CSM walking”, eller på svenska kontinuerlig-stop-motion-vandring) och beskrivs nedan. Hädanefter kommer denna metod att kallas CSM-vandring, CSM-metoden, eller kontinuerlig-stop-motion-vandring.

Vandringsanalys genom kontinuerlig-stop-motion-vandring

Kontinuerlig-stop-motion-vandring innebär att en forskare går en förutbestämd sträcka två gånger (Schultz & van Etteger 2017). Efter både den första och den andra promenaden skrivs sinnesintrycken från promenaden ner. Under den andra promenaden görs även skisser och fotografier tas. Den första promenaden görs utan att stanna (kontinuerligt/continuous) för att kunna komma in i promenadens rytm. Under den andra promenaden görs regelbundna stopp (utifrån ett visst avstånd eller tid) för att registrera sinnesintryck genom att skriva, fotografera eller rita (vilket i detta sammanhang kallas stop-motion-vandring). Schultz och van Etteger (2017) menar att en promenad med stopp ger en grundligare förståelse för landskapet än det ytliga sättet att se på landskapet som vi vanligtvis har. Syftet med CSM-vandring är att utvärdera landskapet estetisk, men den kan också användas

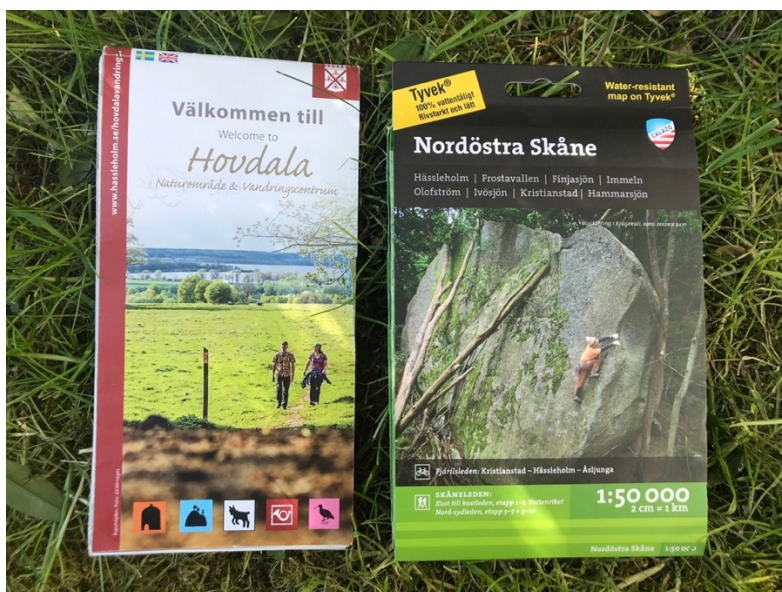
för att bedöma utvalda aspekter av landskapet (Schultz & van Etteger 2017). En aspekt som studerades under platsbesöken i Hässleholm var hur väl den utvalda etappen/sträckan av Skåneleden skulle fungera för barn och unga, eller en barnfamilj.

I detta arbete gjordes alltså fyra platsbesök i Hässleholm, vilka bestod av vandringar av utvalda sträckor av Skåneleden. De två första vandringarna var kontinuerliga, det vill säga att inga stopp för att registrera intryck gjordes, utan vandringen var då så konstant som möjligt. Några fotografier togs vid starten av de två första vandringarna, innan vandringarna hade påbörjats.

Under den tredje och den fjärde vandringen tillämpades stop-motion-tekniken. Stop-motion-vandringarna genomfördes genom att efter 60 minuters vandring stanna och skissa, fotografera och skriva ner sinnesintryck. Efter detta uppehåll gjordes samma process igen. Efter hemkomst skrevs upplevelsena från dagen ner.

För att hitta rätt användes en karta över nordöstra Skåne, se Figur 17. Från och med starten av den andra vandringen användes också en gratiskarta över Hovdalaområdet, se Figur 17.

För att ge viss kontext till landskapet beskrivs Hässleholm i nästa stycke.

Figur 17. De kartor som användes under vandringarna i Hässleholm. Gratiskarta över Hovdalaområdet till vänster.

Hässleholm

Vandringsanalyserna genomfördes alltså i och i närheten av Hässleholm, som är en mindre stad i nordöstra Skåne. I Hässleholms kommun bor ca 52 000 personer (Statistiska centralbyrån 2023), varav ca 19 400 bodde i centralorten Hässleholm år 2020 (Statistiska centralbyrån 2021a). I kommunen är 69,9% av marken skog, 19%

är jordbruksmark, 7,1% är bebyggd och anlagd mark, och 4% är öppen myrmark och övrig mark (Statistiska centralbyrån 2023). Hässleholm är alltså en kommun rik på natur och skog. Det var den goda tillgången till skog och natur, och att Skåneleden passerar genom Hässleholms tätort som gjorde att Hässleholm valdes ut som studieobjekt i det här arbetet. Här finns potential för att underlätta för naturovana personer att ta sig ut i naturen med hjälp av Skåneleden.

Hovdala naturområde

Söder om Hässleholm och den närliggande Finjasjön ligger det tidigare godset Hovdala slott (se karta på s. 49). Hovdala, med slottet som vandringscentrum, utgörs idag av ett flera hundra hektar stort naturområde med bland annat ädellövsskogar, sumpskogar och betesmarker (Länsstyrelsen Skåne 2023). En del av marken inom Hovdala naturområde är skyddad och ingår i Hovdala naturreservat (ibid.). Naturreservatet är uppdelat i tre delar (Länsstyrelsen Skåne 2023), se karta på s. 49. Hovdala naturområde ligger mellan Göingeåsen och Matterödsåsen (ibid.). Intill Hovdala ligger också Finjasjön, en av de största sjöarna i Skåne (Hässleholms kommun 2023b).

I Hovdala finns fyra olika längre vandringsleder, och delar av dessa ingår också i Skåneledens ledsystem (Hässleholms kommun u.å.b). Här finns också kortare leder på 4-6 km (ibid.). På Hovdala slott finns service i form av vatten, toaletter, kafé, restaurang och butik (ibid.).

Skåneleden i Hässleholm

Genom Hässleholm passerar Skåneledens delled SL2 Nord-syd, och det finns tre etapper av Skåneleden som utgår från Hässleholm, se karta på s. 49. Det är etapp 3 Vedema-Hässleholm, etapp 4 Hässleholm-Göingeåsen, och etapp 4C Skyrup-Hässleholm. I närheten av Hässleholms tätort finns också etapp 4A Göingeåsen-Hovdala och etapp 4B Hovdala-Skyrup.

För denna studie valdes etapp 3 Vedema-Hässleholm, och etapp 4B Hovdala-Skyrup ut för vandringarna. Etapp 3 går mellan Hässleholm centralstation och strövområdet Vedema, nordväst om staden. Etapp 4B är en avstickare från Skåneleden som går från Hovdala slott i Hovdala naturområde, söder om Hässleholms tätort, till den lilla byn Skyrup, väster om Finjasjön. Etapp 3 valdes ut eftersom det är en tätortsnära sträcka. Den leder från Hässleholm till Vedema, som är ett strövområde som förvaltas av Stiftelsen Skånska Landskap.

Etapp 4B valdes ut eftersom den sträcker sig genom Hovdala naturområde, som är ett välkänt strövområde i närheten av Hässleholm. Här är det också möjligt att gå en rundsträcka på Skåneleden, från Hovdala slott och tillbaka igen, vilket kan ses som attraktivt ur ett vandringsperspektiv.

Planering av vandringarna

Enligt kontinuerlig-stop-motion-metoden går man som forskare en sedan tidigare bestämd sträcka (Schultz & van Etteger 2017). Här presenteras min planering av vandringarna samt några reflektioner jag hade under planeringen, vilket är relevant eftersom planeringen är en viktig och ibland tidskrävande del av att ge sig ut och vandra. Att bestämma en sträcka innan själva vandringen ingår i CSM-metoden (Schultz & van Etteger 2017).

Inför vandringarna undersöktes hur långa och krävande lederna är att gå. Enligt etappplaneraren på Skåneledens hemsida är de utvalda etapperna familjevänliga (Region Skåne u.å.d). Genom att filtrera på ”barnfamiljer” så får man 46 förslag på lämpliga etapper, där både etapp 3 Vedema-Hässleholm och etapp 4B Hovdala-Skyrup finns med. Söker man enbart på ”barnvagn” får man sju träffar, vilka alla är stadsnära och ingen ligger i Hässleholm. Bland de etapper med svårighetsgrad ”lätt” så ingår etapp 3 Vedema-Hässleholm. Etapp 4B har en svårighetsgrad som räknas som ”medel”.

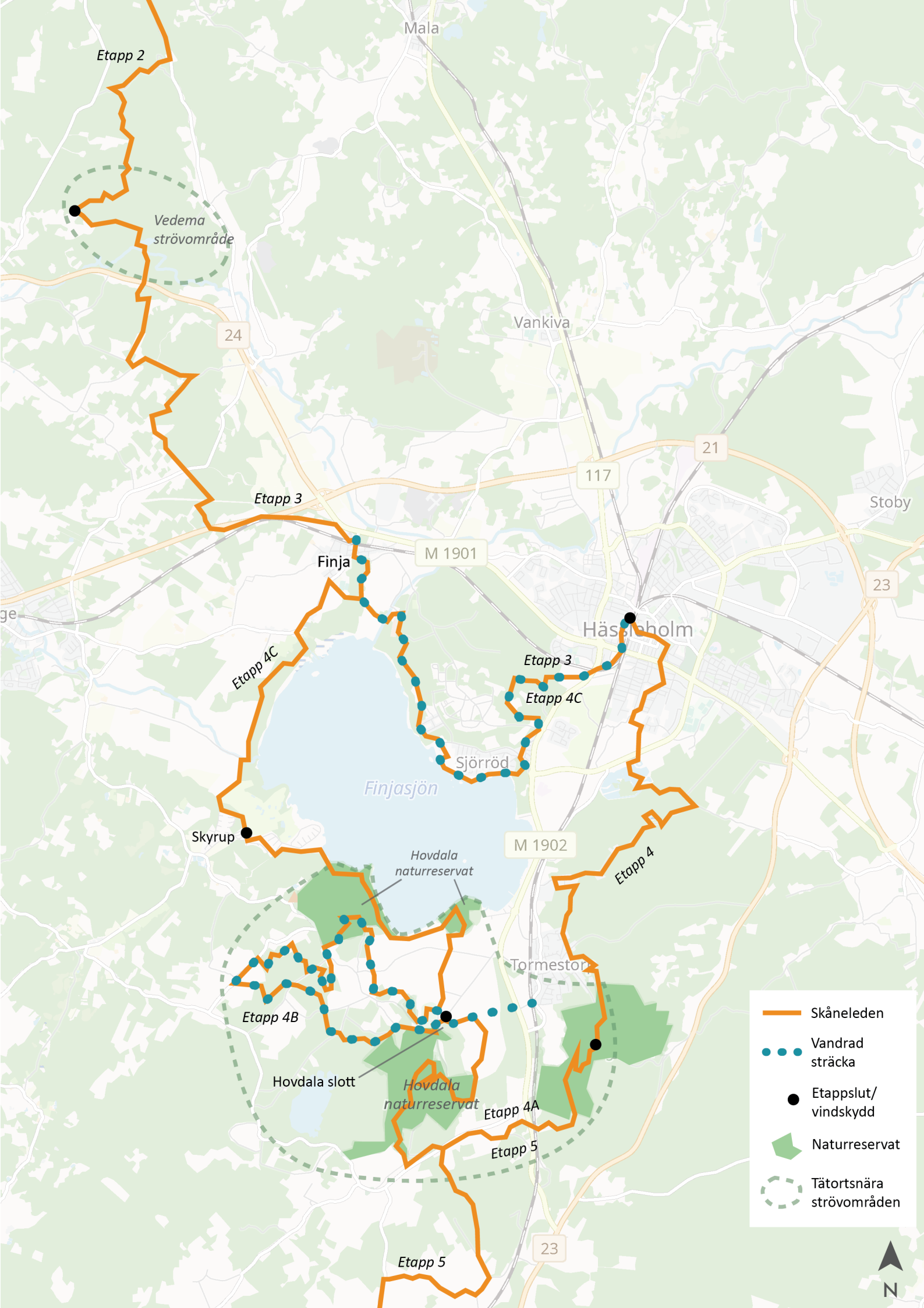
Kollektivtrafik till vandringen

Något jag konstaterade under förberedelserna var att det kan upplevas som svårt att planera sin vandring. Det fanns mycket information om strövområdet Vedema på Stiftelsen Skånska Landskaps hemsida, till exempel hur man tar sig dit med buss (Stiftelsen Skånska Landskap u.å.c). Jag åkte kollektivt till vandringsstarten och även hem från vandringen, och Vedema var lockande dels eftersom bussförbindelserna dit är goda, dels för att området förvaltas av Stiftelsen Skånska Landskap. Hela sträckan Hässleholm-Vedema är dock 22 km lång, och efter att ha pratat med min handledare bestämde jag mig för att endast gå halva sträckan, till tätorten Finja väster om Hässleholm. Sträckan på Skåneleden mellan Hässleholm och Finja är ca 11 km, vilket ansågs vara en mer lagom längd att vandra under platsbesöken. Från Finja går det också en regionbuss till Hässleholm C en gång i timmen.

Vad gäller valet av etapp 4B, så ville jag gärna komma till Hovdala eftersom jag visste att det är ett fint strövområde med ett utbyggt lednätverk. Här bestämde jag mig också för att gå ungefär hälften av etappen, eftersom jag då skulle börja och sluta vid Hovdala slott. Att avsluta vandringen i Skyrup var inget alternativ eftersom det saknas kollektivtrafik där. Det fanns information om att ta sig till Hovdala med buss på Hovdala slotts hemsida (Hässleholms kommun u.å.a), men förbindelserna hit var inte lika goda som till Vedema. Enligt hemsidan går det att beställa närtrafik från Hässleholm C direkt till slottet mellan 1 maj och 30 september (Hässleholms kommun u.å.a). Turen måste beställas minst två timmar i förväg och körs med taxi (ibid.).

Figur 18 (nästkommande sida). Karta över Hässleholms tätort med närliggande strövområden, naturreservat och etapper av Skåneleden. Bakgrundskarta: OpenStreetMap (u.å.). (CC BY-SA 2.0).

Ettapp 2

Vedema strövmråde

24

Vankiva

21

Stoby

Ettapp 3

117

23

M 1901

Finja

Hästeholm

Ettapp 3

Ettapp 4C

Ettapp 4C

Sjöröd

Finjasjön

M 1902

Skyrup

Ettapp 4

Hovdala naturreservat

Tormestor

Ettapp 4B

Hovdala slott

Hovdala naturreservat

Ettapp 4A

Ettapp 5

Ettapp 5

23

- Skåneleden
- Vandradssträcka
- Ettapps slut/vindskydd
- Naturreservat
- Tätortsnära strövmråden

Eftersom turen med närtrafik inte gick under tiden platsbesöken gjordes så tog jag stadsbuss linje 3 från Hässleholm C till sluthållplatsen Spraglerödsvägen i Tormestorp, enligt rekommendation från Hovdala slotts hemsida (Hässleholms kommun u.å.a). Från busshållplatsen till Hovdala slott var det en vandring på ca 1,5 km enkel väg.

På grund av att det tog lång tid och för mig var alltför ansträngande att gå hela vandringen tur och retur från busshållplatsen i Tormestorp inklusive sträckan på etapp 4B, valde jag att köra bil till Hovdala slott under det andra besöket dit. Se Tabell 2 för en översikt av de fyra vandringarna.

Tabell 2. Översikt av de fyra platsbesöken och vandringarna i Hässleholm. Se även karta på s. 49 för en överblick.

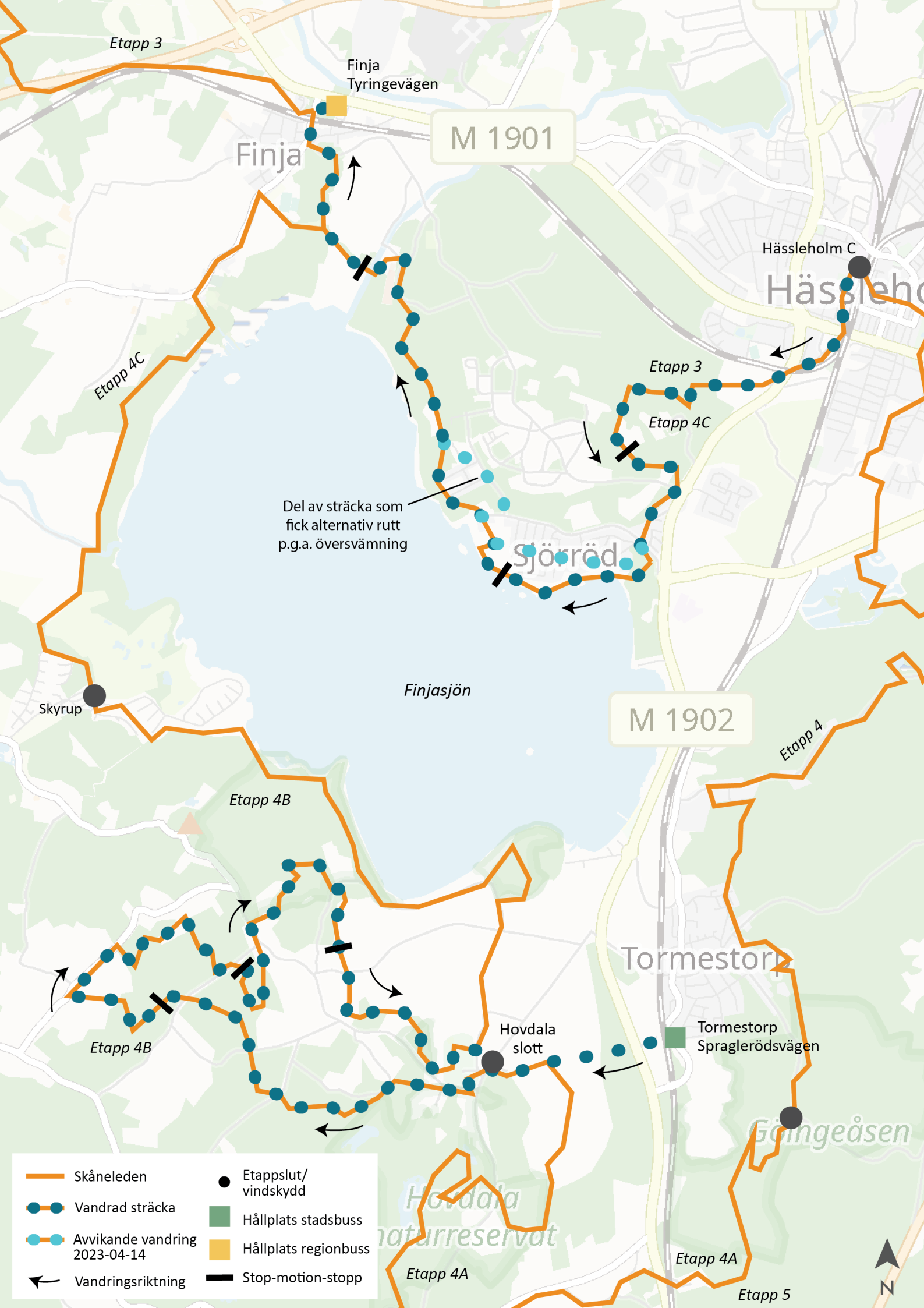
Dag och datum för platsbesök	Fre 14 april	Mån 17 april	Tors 20 april	Fre 21 april
Sträcka som vandrades	Etapp 3, sträckan Hässleholm-Finja	Etapp 4B, sträckan Hovdala slott-Hovdala slott, inkl. Tormestorp-Hovdala slott & Hovdala slott-Tormestorp	Etapp 3, sträckan Hässleholm-Finja	Etapp 4B, sträckan Hovdala slott-Hovdala slott
(Hela) etappens svårighet*	Lätt	Medel	Lätt	Medel
Sträckans längd	Ca 11 km	Ca 15 km	Ca 11 km	Ca 12 km
Kontinuerlig eller stop-motion-vandring?	Kontinuerlig	Kontinuerlig	Stop-motion	Stop-motion

*En etapps svårighetsgrad beror på etappens terräng och underlag (Region Skåne u.å.c). En etapp som klassas som ”lätt” har ”varierande terräng, mer än 50% av etappen går på asfalt- eller grusväg” (ibid.). En etapp som räknas som ”medel” har ”varierande terräng, mer än 50% av etappen går på naturstig” (ibid.).

Översvämning vid Finjasjön

När etapperna i Hovdalaområdet undersöktes gick det att läsa att det på vissa ställen var översvämmat runt Finjasjön (Region Skåne u.å.a; Hässleholms kommun 2023a). På varken Skåneledens eller Hässleholms kommuns hemsida stod det uttryckligen att de sträckor jag planerade att gå var översvämmade, så jag chansade och valde att gå som planerat ändå.

Figur 19 (nästkommande sida). Karta över västra och södra delen av Hässleholms tätort, med närliggande etapper av Skåneleden, samt de busshållplatser som användes under platsbesöken. Bakgrundskarta: OpenStreetMap (u.å.). [CC BY-SA 2.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/).

Etapp 3

Finja
Tyringevägen

M 1901

Finja

Hålsjöholm C

Hålsjöholm

Etapp 4C

Etapp 3

Etapp 4C

Del av sträcka som fick alternativ rutt p.g.a. översvämning

Sjörröd

Finjasjön

M 1902

Skyrup

Etapp 4

Etapp 4B

Tormestorp

Hovdala
slott

Tormestorp
Spraglerödsvägen

Etapp 4B

Gångeåsen

Etapp 4A

Etapp 4A

Etapp 5

- Skåneleden
- Vandrast sträcka
- Avvikande vandring 2023-04-14
- ← Vandringsriktning
- Etappslut/vindskydd
- Hållplats stadsbuss
- Hållplats regionbuss
- Stop-motion-stop

Resultat av vandringsanalyser

I kommande stycke beskrivs resultatet av vandringsanalyserna. De två första vandringarna tog 4,5 timme för etapp 3 och 5,5 timme för etapp 4B. Den tredje och fjärde vandringen tog 5 timmar för etapp 3 och 5 timmar för etapp 4B. Resultatet av dessa fyra platsbesök blev totalt ca 4000 nedskrivna ord som beskriver intrycken från vandringarna, 6 skisser och 279 fotografier. Detta är en sammanfattning av upplevelserna.

Vandring 1 – Kontinuerlig vandring

- Datum: fredagen den 14 april 2023
- Sträcka (längd): Hässleholm C-Finja (ca 11 km)
- Etapp: etapp 3 Vedema-Hässleholm (SL2, Skåneleden Nord-syd)
- Etappsvårighet: lätt

Fredagen den 14 april var en mulen, ganska kylig dag. När jag kom ut från tågstationen såg jag en hög stolpe med skyltar i olika riktningar, se Figur 20-21. Det

var tydligt skyltat mot Hovdala slott och Skåneleden, på både den östra och den västra sidan av stationen. Med hjälp av Skåneledens orange markeringar (se Figur 22) och min sedan tidigare inköpta karta (se Figur 17) navigerade jag mig genom staden via Skåneleden.

Figur 20. Skylden väster om stationen.

Figur 21. Skylden väster om stationen i förstoring.

Figur 22. Markering för Skåneledens delled 2 Nord-syd (SL2), samt de lokala lederna Hovdalaleden (vars hela sträckning går längs Skåneleden) och I Posta-Nillas spår (som överlappar Skåneleden på ett antal ställen).

Här i början av vandringen noterade jag två andra, unga personer som var klädda i vandringskläder och hade ryggsäckar med fastspända liggunderlag och annan utrustning. De följde Skåneleden precis som jag, ett par hundra meter framför mig, men efter ett tag vek de av åt ett annat håll.

I början var det ett urbant landskap jag gick i, först stadsmiljö och sedan ett bostadsområde. Det var asfalterat och jag gick längs vägar. Där jag gick var det inte särskilt mycket trafik, men jag hörde och såg både bilar och tåg då och då.

Snart svängde jag av från den asfalterade gångbanan ut på en stor gräsyta, och tack vare de stora vidderna, en lindallé och skogen i bakgrunden kändes det som att jag plötsligt var i naturen. Jag hade kommit till Hässleholmsgården, som det stod på kartan att det hette. Här fanns en liten lekplats, där en grupp mammor med barn lekte, och även service i form av en toalett. Här vid Hässleholmsgården förändrades ljudbilden, det blev tystare och mycket fågelkvitter hördes, vilket det sedan gjorde under nästan hela den resterande vandringen.

Vid Hässleholmsgården såg jag den första informationsskylten för Skåneleden, se Figur 23.

Figur 23. Skåneledens informationsskylt vid Hässleholmsgården. Denna skylt är ett exempel på en ledentré, se Sammanfattning av vandringsanalyser på s. 64-69.

Efter Hässleholmsgården gick leden in i skogen. Till en början var det en ganska öppen björkskog i ett småkulligt landskap. Jag kunde fortfarande höra ett svagt ljud av bilar, men annars kändes det verkligen som att jag var ”ute i skogen”. Det växte vitsippor överallt, men de var stängda eftersom det var kyligt och mulet.

Målet var att jag skulle vara uppmärksam på landskapet om mig, och ta in det, men jag var väldigt fokuserad på att se till så att jag gick rätt väg. Jag märkte också på förmiddagen att det var jobbigt att inte ta så många pauser (eftersom målet var att gå kontinuerligt), och efter ett tag blev jag trött och lite irriterad. Det var oundvikligt att ta pauser ibland, som för att stanna och äta min matsäck.

När jag så småningom kom ut från skogen befann jag mig i ett bostadsområde med en pizzeria och leden blev plötsligt asfalt igen. Härifrån var det inte långt till Finjasjön. När jag kom fram till sjön märkte jag att den verkligen var översvämmad, se Figur 24. Det var omöjligt att fortsätta på leden, så jag vek av och gick istället under en lång stund genom ett villaområde.

Figur 24. Den översvämmade delen av etapp 3, vid Finjasjön. Ledmarkering för Skåneleden inom cirkel.

Jag kan konstatera att min upplevelse av leden och av landskapet försämrades av att jag blev så trött av att gå långt utan tillräckligt med raster. Men, när jag kom in i Hovdalaområdet (nordväst om villaområdet Sjöröd) blev jag genast på bättre humör. Där var det mycket vackert och naturskönt. Jag hade gått nära Finjasjön ett tag, men här blev det omkringliggande landskapet något helt annat, mycket mer naturligt. Jag gick förbi två pappor med fyra barn som grillade, och barnen lekte.

Vattnet i Finjasjön var mycket högt, och en del av leden gick inte att gå längs på grund av det. Jag fick hoppa över pölar i strandängen där jag gick. På flera ställen hade någon lagt ut grenar att gå på. Att balansera på dem och hoppa över pölar hade nog ett barn tyckt var roligt, tänkte jag på, för det tyckte jag.

Över lag upplevde jag att jag hade lite bråttom och inte fick stanna och titta på saker som fångade min uppmärksamhet. Däremot var landskapet spännande och varierande. Det kändes tryggt att det var så tätortsnära, vilket säkert kan vara skönt om man inte är van vid att vara långt ute i naturen. Det fanns flera möjliga ställen under sträckan att ta bussen ifrån, om man skulle vilja avbryta vandringen.

Vandring 2 – Kontinuerlig vandring

- Datum: måndagen den 17 april 2023

- Sträcka (längd): Tormestorp-Hovdala slott-Hovdala slott-Tormestorp (ca 15 km)
- Etapp: etapp 4B Hovdala-Skyrup (SL2, Skåneleden Nord-syd)
- Etappsvårighet: medel

Efter att ha hoppat av stadsbussen i utkanten av byn Tormestorp söder om Hässleholm, en solig måndag mitt i april, gick jag en bit på leden ”I Posta-Nillas spår”, se Figur 22 för ledmarkering. Att gå över höjden mellan busshållplatsen och Hovdala slott kändes nästan som att fjällvandras. Det var så stora vidder och ett maffigt landskap jag såg ut över.

Vid en informationstavla vid slottet fanns kartor över området och vandringslederna, så jag tog en sådan, se Figur 17. Här vid Hovdala fanns service i form av toalett och vattenutkastare med dricksvatten, samt en butik och ett kafé (som dock var stängda på måndagar).

Figur 25. Hovdala slott, porttornet.

Det var en vacker dag med klarblå himmel och en svalkande vind. Jag var på mycket bättre humör under den här vandringen, troligtvis eftersom jag hade packat väskan lättare. Däremot blev jag också den här gången väldigt trött i kroppen efter en hel dags vandring.

Leden från Hovdala började med en brant stigning. I början gick den längs en porlande bäck, ibland över trappor och broar. Det var en utmanande stigning, men som tur väl var var det inte lika brant senare på sträckan.

Däremot var det ödsligt. Här var det mer av en vildmarkskänsla än på etapp 3 mellan Hässleholm och Finja. Det kändes som att jag var mitt ute i ingenstans, vilket jag också var. Jag tänkte på naturovana, och att den här etappen nog inte är den första man bör ge sig ut på. I alla fall inte en måndag (vilket troligtvis ändå inte är ett alternativ för de flesta), när det inte är någon annan ute. De enda jag mötte under hela vandringen (förutom några personer nere vid slottet) var två bönder som stod vid en grusväg med sina parkerade traktorer (varav den ena gick på tomgång med ett ljud som hördes på långt avstånd), under andra halvan av dagen. Jag mötte inte en enda person ute på leden. Det kändes ensamt och faktiskt lite otäckt.

Landskapet jag vandrade i var vackert och vilt, med mycket död ved med tickor på. Leden gick genom flera olika skogstyper, både bok-, tall-, gran- och björkskog, och även alsumpskog och en mosse. Jag såg en hare, hörde flera hackspettar, och såg ett par speciella fåglar som jag inte kunde artbestämma. Under nästan hela sträckan hördes fågelkvitter, men inte lika mycket som på etapp 3. Det var över lag tystare på den här sträckan, även om ett lågflygande flygplan störde en del av tiden. Jag hörde också under lång tid vad jag trodde var en skogsmaskin, men som sedan visade sig vara traktorerna. Ibland susade vinden till i träden och överraskade mig. Jag kände att jag var oroligare och mer på min vakt under den här vandringen. När något prasslade till i löven tänkte jag direkt att det var en huggorm, och funderade på vad jag skulle göra om jag blev biten. Om jag ringde 112, hur skulle jag förklara var jag var? Jag såg också många spår av vildsvin, och insåg att jag inte vet hur man ska hantera dem om man möter dem. Jag kände mig lite bekymrad och önskade att jag hade haft sällskap.

Figur 26. Hur skogen såg ut på ett ställe i skogen vid Hovdala, längs Skåneleden etapp 4B.

Jag fick också anstränga mig mer än under den förra vandringen för att hålla koll på var jag var, med hjälp av kartan. Kartan över nordöstra Skåne som jag hade köpt innan förra vandringen var till stor hjälp. Hovdalakartan som jag tog nere vid slottet var också bra att ha. Den visade de andra Hovdalalederna, var det fanns rastplatser och dass, och gjorde att jag kunde identifiera min plats noggrannare. Den kartan hade varit bra att ha under den första vandringen också, eftersom den även täcker in området norr om Finjasjön och är mer inzoomad än kartan jag köpte. Det kan vara så att det gick att få en sådan karta vid Hässleholmsgården, men i så fall missade jag det.

Det var en trevlig vandring, om än ödslig. På flera ställen fick jag gå över spänger, vilket barn säkert skulle tycka var roligt. Mot slutet av vandringen kom jag in på det mer rumsligt öppna Hovdalaområdet, med stora vyer över Finjasjön och dalen runtom den. På flera ställen betades hagarna, som leden korsade, av kor (men de hade inte kommit dit för säsongen än). Det satt informationsskyltar om betet vid ingången till hagarna, men korna är också en sak jag kan tänka mig att man kan bli rädd för om man är ovan (det är jag i alla fall), särskilt eftersom det stod att det också finns en tjur med i flocken.

I Hovdalaområdet fanns det gott om rastplatser (bänkar med bord) med intilliggande sopkärl. Det fanns toalett/dass på ett par ställen, men inte utmed den större delen av leden.

En sista tanke jag har är att det kändes ensamt att vandra själv, dels under den förra vandringen, men särskilt den här gången. Att vandra ensam kändes inte alls lika roligt som att gå med någon annan, när man kan skratta och ha kul tillsammans. Det kan säkert vara ett hinder, att man saknar någon att vandra med.

Vandring 3 – Stop-motion-vandring

- Datum: torsdagen den 20 april 2023
- Sträcka (längd): Hässleholm C-Finja (ca 11 km)
- Etapp: etapp 3 Vedema-Hässleholm (SL2, Skåneleden Nord-syd)
- Etappsvårighet: lätt

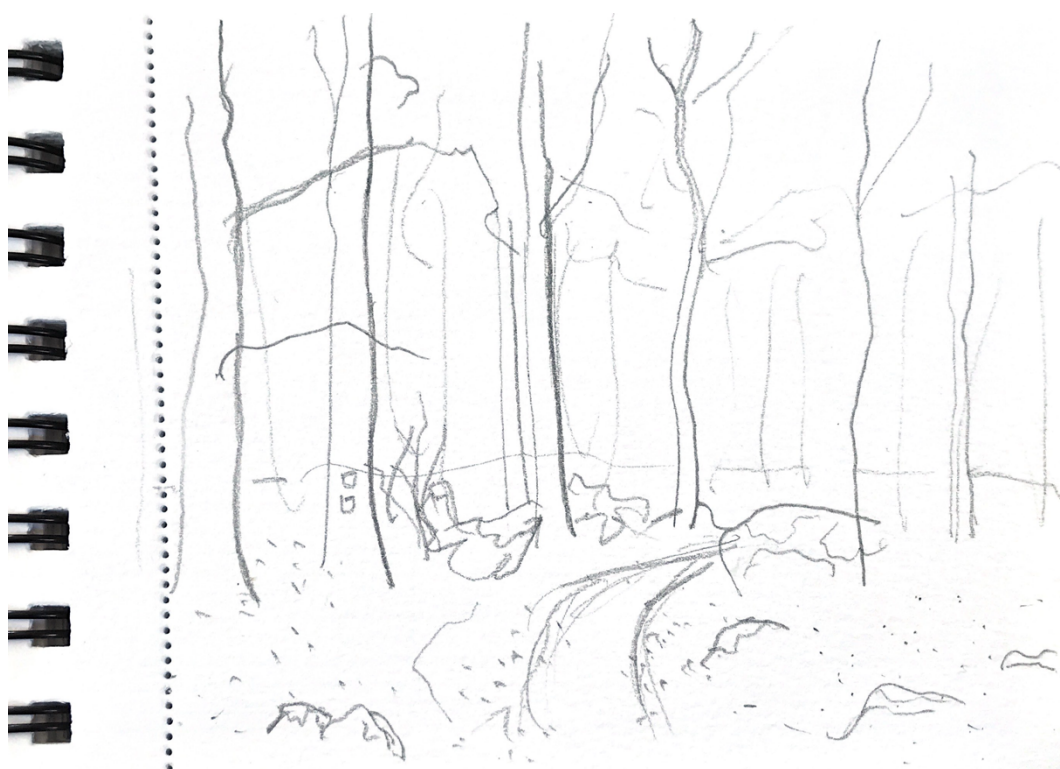
Under denna stop-motion-vandring satte jag en timer på 60 minuter och gick kontinuerligt tills den ringde. Då tog jag en paus och skissade, fotade och skrev ner några anteckningar, och sedan upprepade jag samma sak igen. Min tanke var att det då skulle bli 4-5 stopp, men i slutändan blev det bara tre stopp. Den här gången var det ingen tvekan om vart jag skulle gå. Därför tror jag att jag höll ett högre tempo, och att det på grund av det inte blev så många stopp som jag hade räknat med.

Vid Hässleholmsgården gick jag fram till en informationsskylt som låg en bit ifrån leden som jag endast hade gått förbi förra gången, för att se om det fanns

Hovdalakartor vid den. Skylten hade information om Hovdalaområdet, men inga kartor.

I skogen vid Hässleholmsgården mötte jag två kvinnliga pensionärer som var ute och gick en rask promenad. Solen sken från en klarblå himmel. När jag hade gått förbi Scoutgården (som ligger nära Hässleholmsgården) och satt och skissade under det första stoppet så gick ett äldre par förbi på leden bredvid mig. De höll ett försiktigare tempo än de två damerna.

Ute i skogen såg jag en hare. Det var fint väder, varmt, och en behaglig vind blåste. Den här dagen var alla vitsippor (som skogen var full av) utslagna. Jag tänkte att det fina vädret kanske var anledningen till att pensionärerna var ute idag.

Figur 27. Skiss vid det första uppehållet under den tredje vandringen.

Jag kände mig mycket tryggare under vandringen den här gången eftersom jag visste vart jag skulle gå. Jag hade också en uppfattning om hur långt som var kvar, vilket kändes skönt. Vandringen blev nästan mer kontinuerlig den här gången än de två förra, eftersom jag inte behövde stanna till och titta på kartan.

Det var torrare i marken idag, så jag vågade testa att gå längs Finjasjön när jag väl kom dit. Det gick bra för det mesta, men jag fick hålla mig nära villatomterna som gränsar till gräsområdet närmst sjön. Det kändes lite olustigt att gå så nära vissa av husen, och de flesta av dem saknade också staket. Annars var det mycket

naturskönt vid sjön, och det var en helt annan upplevelse att gå där än inne på villagatorna som förra gången.

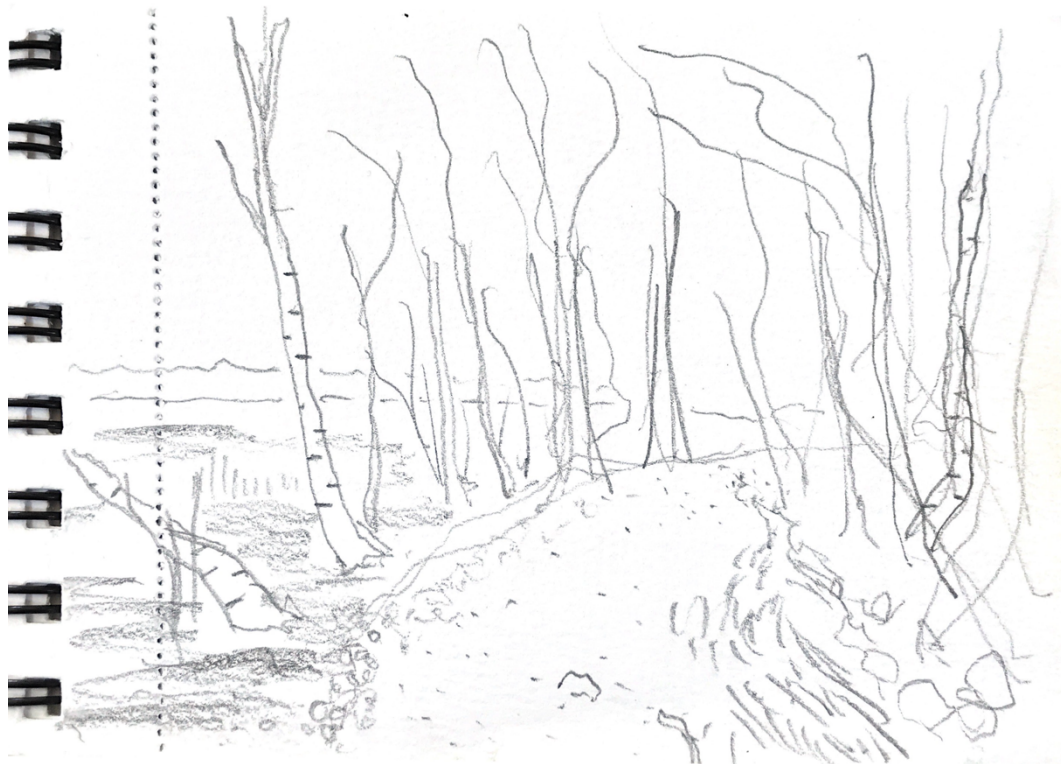
Längs strandkanten låg uppsköljda drivor av torkad vass, som visade hur högt upp vattnet hade gått, och det var många meter, ibland tiotals, från där strandkanten var just nu.

Figur 28. Etapp 3 går nära Finjasjön. En mycket vacker sträcka, men den uppspolade vassen skvallrar om den tidigare översvämningen.

Jag var på betydligt bättre humör den här gången, och kände mig inte så stressad eftersom jag visste att jag skulle komma fram till Finja i rimlig tid. Det var också skönt att kunna gå längs Skåneledens faktiska sträcka och inte behöva improvisera.

Den här gången mötte jag många personer ute, men jag tror att de flesta bara var ute på kortare promenader nära sina hem, baserat på hur de var klädda. Jag såg dock en man som var klädd i friluftskläder och verkade spana efter eller fotografera fåglar.

Figur 29. Skiss vid det andra uppehållet under den tredje vandringen.

Under den sista delen av vandringen fick jag några riktiga naturupplevelser. Jag såg två av de "speciella" fåglarna som jag såg vid den senaste vandringen, och nu lyckades jag få en av dem på bild, se Figur 30. Tydligt var det nötskrikor jag såg, fick jag veta efteråt. Nere vid Finjasjön såg jag svanar och många gäss, och för första gången i mitt liv såg jag också en ägretthäger, se Figur 31. Det kändes mäktigt.

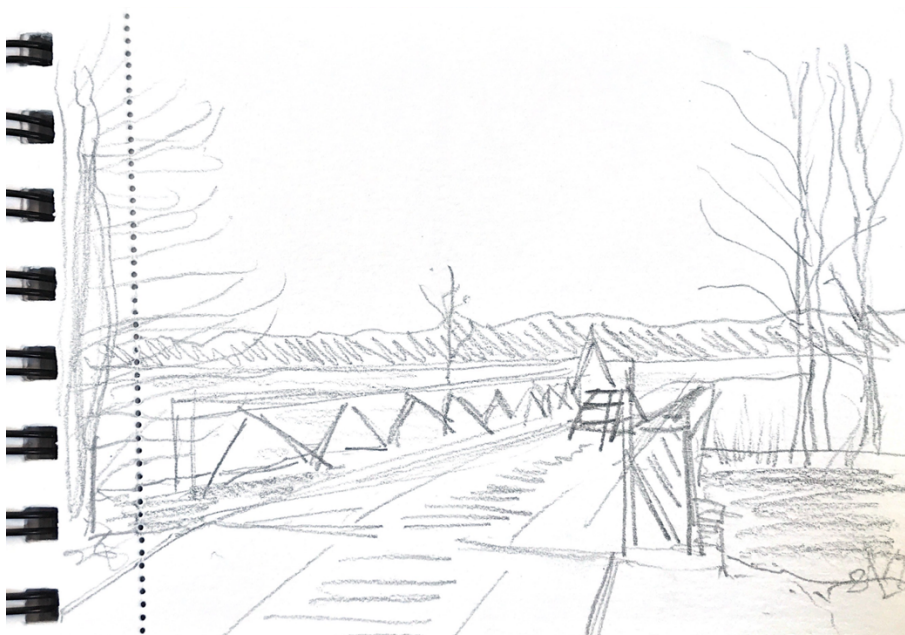
Figur 30. Nötskrika norr om Finjasjön.

Figur 31. Ägretthäger vid Finjasjön.

Bara kanske tio minuter senare såg jag en räv en bit framför mig på stigen, som sprang in i skogen på vänster sida av stigen. Inom loppet av två minuter, när jag tittade in mot skogen efter räven, gick jag på bara några meters avstånd förbi en rådjursbock, som *stirrade* på mig. Det var en väldigt märklig upplevelse.

Vattnet i Finjasjön var något lägre idag och jag behövde inte hoppa över några pölar, vilket var skönt.

Figur 32. Skiss vid det tredje uppehållet under den tredje vandringen.

Vandring 4 – Stop-motion-vandring

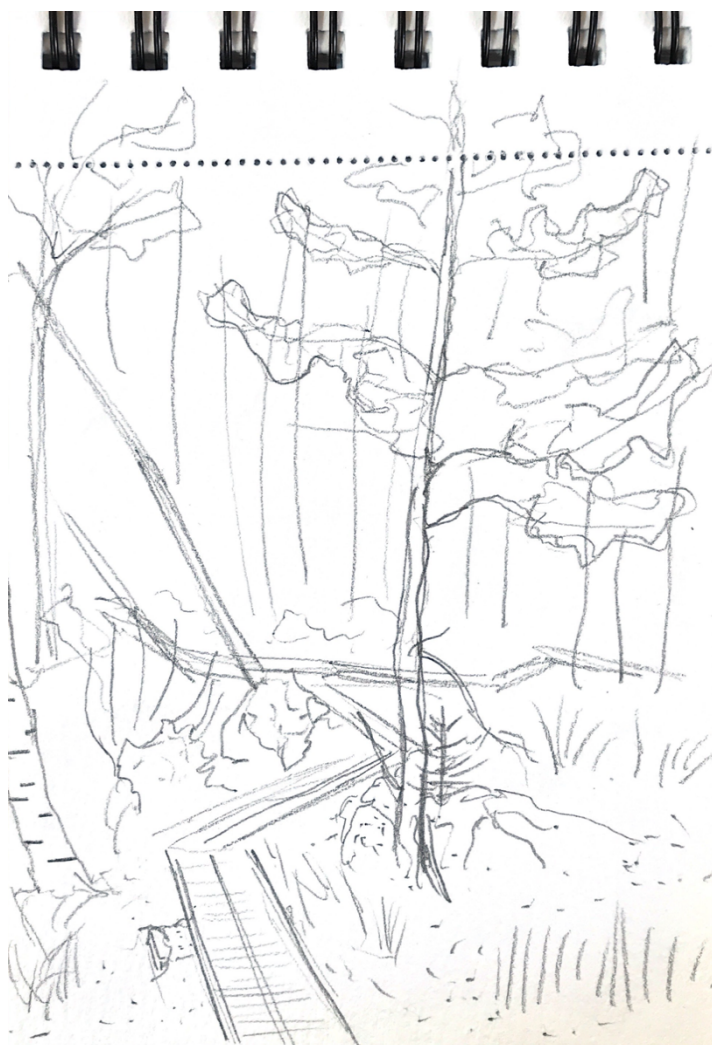
- Datum: fredagen den 21 april 2023
- Sträcka (längd): Hovdala slott-Hovdala slott (ca 12 km)
- Etapp: etapp 4B Hovdala-Skyrup (SL2, Skåneleden Nord-syd)
- Etappsvårighet: medel

Den här gången körde jag bil till vandringsstarten, och parkerade vid Hovdala slott. Det var en solig och varm fredag och nere vid slottet mötte jag kanske 4-5 personer, varav två stycken var ett medelålders par i vandringskläder.

Jag kände mig otroligt trött i kroppen när jag påbörjade stigningen uppför den första höjden, förmodligen efter att ha vandrat dagen innan också. Vattnet porlade i bäcken och jag hörde en del fågelkvitter. Det kändes svårt att vara medveten om ljud omkring mig den här gången, eftersom jag var så trött till en början, men jag vandrade på. Även denna promenad gick nog i ganska mycket högre tempo än förra gången, eftersom jag inte behövde stanna för att titta på kartan.

Det var tyst och stilla uppe i skogen. Solen lyste och värmdes mot huden. Jag kände mig inte redo att möta och eventuellt prata med någon eftersom jag var så trött. Tröttheten höll i sig till min eftermiddagspaus, när jag åt en frukt och drack kaffe.

I ett granbestånd såg jag ett par ekorrar. Efter en timme befann jag mig vid mossen med spängerna. När jag satt där och skissade hörde jag ett par röster tillhörande två personer som cyklade förbi på en grusväg intill mossen. Det förvånade mig att stöta på någon så mitt ute i ingenstans, men vi hade inte mer kontakt än att vi såg varandra genom buskaget.

Figur 33. Skiss vid det första uppehållet under den fjärde vandringen.

Den här gången, till skillnad från i måndags, hörde jag knappt något flygplan, och skogsmaskinerna eller traktorerna lät inte lika mycket idag. Jag gick igenom beteshagar igen, men fortfarande var det inga kor där, vilket var skönt. När jag satt i en hage och skissade under det andra stoppet såg jag att det fanns en del

hasselbuskar där, vilket jag även sett på flera andra ställen. Det fick mig att tänka på det gamla kulturlandskapet som kanske har varit här och som jag tyvärr inte vet så mycket om.

Figur 34. Skiss vid det andra uppehållet under den fjärde vandringen.

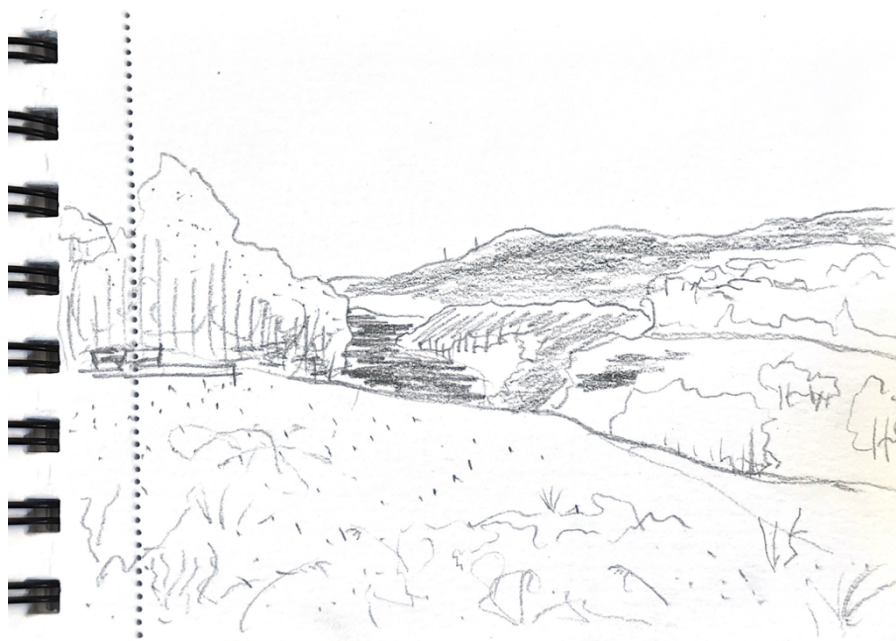
Vid en korsning av flera leder, som också var en stor öppen plats vid en bilväg, mötte jag två äldre par. På den öppna platsen stod också två husbilar parkerade i solen, med utsikt över Finjasjön och Hässleholm på avstånd, och jag såg en man vid varje husbil. Längre fram, vid en rastplats där det finns tre vindskydd beklädda med björkstammar, låg ett ungt par i gräset och kopplade av. Det var alltså ganska mycket rörelse i anslutning till leden den här dagen, men inte på någon av vandringarna uppstod en situation där jag stannade och pratade med någon.

Sammanfattning av vandringsanalyser

Efter att ha gjort fyra vandringsanalyser med hjälp av kontinuerlig-stop-motion-metoden på Skåneleden i närheten av Hässleholm sammanfattar jag och drar vissa slutsatser utifrån analyserna.

Det första jag kan konstatera efter att ha planerat och genomfört de fyra vandringarna är att de undersökta etapperna av Skåneleden inte är de mest lättillgängliga. Samtliga fem etapper i närheten av Hässleholm (vilket är vad denna studie fokuserar på) är långa: den kortaste (etapp 4A Göingeåsen-Hovdala) är 11 km och den längsta (etapp 3 Vedema-Hässleholm) är 22 km lång. Under mina vandringar upplevde jag 11 km som en lång vandring. Här är en beskrivning av mina egna förutsättningar nödvändig.

Figur 35. Skiss vid det tredje uppehållet under den fjärde vandringen.

Mina förutsättningar som forskare

Denna studie fokuserar på naturovana personer och jag kan inte tala för dem. Jag kan inte heller tala för barn, unga eller barnfamiljer eftersom jag varken är ett barn, en tonåring eller förälder. Mina förutsättningar är annorlunda än för de naturovana grupperna eftersom jag är relativt natur- och friluftsvan och har vandrat på fritiden tidigare. Jag är uppvuxen i ett liknande landskap som det i Hässleholm och har besökt Hovdala naturområde en gång innan, på ett studiebesök under landskapsarkitektutbildningen. Därför kände jag igen vissa platser i Hovdala. Det ska också tilläggas att jag har en fullt fungerade kropp och kan röra mig ohindrat i landskapet, vilket inte är fallet för alla. Däremot är jag inte speciellt vältränad, utan ser mig själv som en motionär.

Min upplevelse kan alltså inte ses som representativ för alla, men den är ett exempel på hur det kan vara för en person att vandra på en viss sträcka av Skåneleden för första gången.

Hur tillgängliga är Skåneledens etapper?

Åter till det första konstaterandet: att de undersökta etapperna inte är de mest lättillgängliga. Jag upplevde samtliga vandringar som mycket fysiskt krävande. Då gick jag inte någon gång en hel etapp, utan snarare hälften av etappernas fulla längd. Min slutsats är att Skåneledens etapper är planerade för vuxna, vad gäller längden. Jag vet inte hur långt ett barn orkar eller vill gå, och det varierar med största sannolikhet också, men 22 km bedömer jag som alltför långt för ett barn att gå under en dagstur.

Min uppfattning är alltså att etappernas längd utgår ifrån en vuxens fysiska förmåga, och därtill en relativt vältränad vuxen. Det krävs att man har en viss uthållighet för att vandra en hel etapp. Här kan man fråga sig hur mycket som är individens ansvar och hur mycket som är Region Skånes (som ledhuvudman) och andra förvaltare av Skåneledens ansvar. Men, om målet är att underlätta för de naturovana att ta sig ut på Skåneleden bör det inte krävas av dem att vara väldigt vältränade. Det blir ytterligare ett potentiellt hinder för naturovana personer.

Här har Region Skåne en möjlighet att underlätta för naturovana personer; genom att förkorta etappernas längd och på så sätt göra dem mer tillgängliga för personer som av olika anledningar inte orkar eller kan gå fullt så långt under en dag, till exempel ett barn. Etapp 3 Vedema-Hässleholm skulle till exempel kunna delas upp i tre etapper för att göra vandringen lättare.

Måste man då följa Skåneledens etappindelning? Nej, det måste man inte. Däremot finns det ofta viss service vid etappstarterna och -sluten. Enligt Skåneledens kvalitetsstandard (Region Skåne u.å.f) ska det finnas en officiell lägerplats på varje etapp. Det specificeras inte i kvalitetsstandarden att lägerplatserna måste ligga vid etappsluten, men enligt Skåneledens kartplaneringsverktyg (Region Skåne u.å.e) gör de ofta det. Vid lägerplatserna finns service i form av vattenpost eller vattentäkt, duss eller toalett, vindskydd, en plan yta för tältuppsättning, eldstad och sopkärl (ibid.). Om man som vandrare vill övernatta är alltså lägerplatserna (som ofta ligger vid etappsluten) passande ställen att avsluta en dags vandring på.

Vill man inte övernatta är det inte nödvändigt att följa etappindelningen. Däremot underlättar etappindelningen på så sätt att den ger information om hur lång en sträcka är samt dess svårighetsgrad.

Tillgänglig information

Ett annat problem jag upplevde under vandringarna var en viss brist på information om Skåneleden och Hovdala naturområde. Enligt Skåneledens kvalitetsstandard ska det också finnas en så kallad ledentré längs varje etapp (Region Skåne u.å.f). En ledentré består av en entréskylt och en hänvisningsskylt (ibid.), och ett exempel på en ledentré syns i Figur 23 på s. 54. Vid ledentrén är det önskvärt att det finns toalett och en hållplats för Skånetrafiken (Region Skåne u.å.f). Längs den delen av etapp 3 jag vandrade så passerade jag två ledentréer. Längs sträckan på etapp 4B såg jag ingen ledentré. Jag letade efter en sådan ledentré vid Hovdala slott men hittade ingen. Att informera om Skåneleden på viktiga platser som Hovdala slott, och i centrum i Hässleholm (exempelvis nära Hässleholms centralstation), skulle kunna öka ledens synlighet i Hässleholm ytterligare, och göra att fler personer i Hässleholm får kännedom om Skåneleden. Dessa är också platser där två etapper

möts (etappstart och -slut) vilket gör det till lämpliga platser att informera om leden på, eftersom många kanske börjar sin vandring där.

Ett annat förslag är att placera ut kartor över Hovdala naturområde på fler ställen än vid Hovdala slott. Kartor hade till exempel kunnat finnas vid informationsskylten vid Hässleholmsgården.

Tillgång till kollektivtrafik

Längs den sträckan av etapp 3 Vedema-Hässleholm som jag vandrade var det god tillgång till kollektivtrafik och det fanns flera möjligheter att avbryta vandringen och ta bussen ifrån leden. Det var väl skyltat till de närliggande busshållplatserna, förutom till hållplatsen i Finja där det saknades skyltning. Positivt är att bussen mellan Finja och Hässleholm C går regelbundet: en gång i timmen på vardagar och varannan timme på helger. Det var också lätt att ta sig till vandringsstarten kollektivt då jag började gå vid Hässleholms centralstation.

Att ta sig till Hovdala slott och etapp 4B med kollektivtrafik var desto svårare, åtminstone under den tiden på året då dessa vandringar utfördes. Det gick ingen kollektivtrafik direkt till Hovdala i april, och under sommarsäsongen (1 maj till 30 september) körs Skånetrafikens tur Hässleholm C-Hovdala slott med taxi som måste förbeställas minst två timmar i förväg. Här har Region Skåne, tillsammans med Skånetrafiken, en stor möjlighet att underlätta för de som inte har bil att ta sig till Hovdala genom att sätta in regelbunden busstrafik mellan Hässleholm C och Hovdala. Särskilt under sommarmånaderna borde detta vara ett passande alternativ, då naturområdet troligtvis är mer välbesökt. Att erbjuda möjlighet att resa kollektivt till attraktiva, tätortsnära naturområden kan vara bra för naturovana personer utan tillgång till bil, men också för alla andra som önskar resa hållbart och enkelt till olika vandringsdestinationer.

Trygghetsaspekten för naturovana personer

Precis som jag upplevde under dessa vandringar kan naturen upplevas som ödslig och otrygg att vistas i. Känslan av ensamhet var stark under min första vandring i Hovdala naturområde. Detta stöds också av Romild et al. (2011) vars studie visade att kvinnor, personer under 30 år och föräldrar till tonåringar i högre utsträckning upplever att ”sakna en partner” är ett hinder för friluftslivet. Detta utgjorde särskilt ett hinder för aktiviteten vandring – något som personer helst inte gör ensamma (Romild et al. 2011). Detta var något jag själv upplevde under vandringarna i Hässleholm.

För mig kändes det tryggare att som ensam gå den tätortsnära sträckan på etapp 3 mellan Hässleholm och Finja. Där gick det att se och höra att det fanns personer i de närliggande bostadsområdena, vilket skapade en känsla av trygghet. För en naturovan person kan en vandring på en tätortsnära del av Skåneleden var ett tryggt

och tillgängligt första steg för att testa på att vandra på Skåneleden, och etappen mellan Hässleholm och Finja är ett exempel på en etapp som kan passa bra för det ändamålet.

Att vandra ensam är troligtvis inte det första man vill eller kommer göra som naturovan, och att vandra som ensam vuxen med barn kan säkert också kännas avlägset. Därför kan sådana aktiviteter som bostadsnära naturskådning (se McFarland et al. 2017) vara bra första steg för naturovana barnfamiljer.

En annan aspekt gällande trygghet för vandrare kan vara en rädsla för vilda djur, som också var något jag upplevde under vandringarna i Hovdala. I Sverige är vi förskonade från många farliga djur som finns i andra delar av världen men det finns några djurarter som kan vara farliga för oss människor. Ett exempel är huggorm, vars bett kan ge allvarliga skador (Giftinformationscentralen 2023). Hur rädslor för vilda djur kan påverka naturovana personers naturvistelse i Sverige är något som behöver undersökas i framtida forskning.

Om kontinuerlig-stop-motion-metoden

Det bör också diskuteras om kontinuerlig-stop-motion-metoden är en orsak till att jag upplevde vandringarna så pass fysiskt ansträngande. Under de båda kontinuerliga vandringarna försökte jag att inte ta fler pauser än nödvändigt, för att hålla mig till metoden. Hade jag tagit fler, regelbundna pauser hade jag troligtvis inte blivit så utmattad, och min upplevelse av vandringarna hade blivit en annan, sannolikt mer positiv sådan. Därför är CSM-metoden en eventuell felkälla som gav mig en uppfattning av vandringarna som eventuellt mer ansträngande än vad de hade kunnat vara.

Som nämndes i *Resultat av vandringsanalyser* blev det relativt få stopp under stop-motion-vandringarna (tre stopp per vandring), vilket inte var den ursprungliga tanken. Att pausa efter 60 minuter var en alltför lång tidsperiod, och det hade varit bättre att pausa var 30:e eller 45:e minut istället. Då hade jag fått fler chanser att stanna upp, reflektera över, och skriva ner eller rita mina intryck av landskapet. Jag upplevde att jag fick en annan vy av landskapet genom att stanna upp och skissa, jämfört med under de kontinuerliga vandringarna. Jag var tvungen att titta noggrannare och reflektera över det som var runt omkring mig.

Återkoppling till litteraturstudien

För att återkoppla till illustrationen av de hinder som identifierades i litteraturstudien (Figur 15 på s. 41), så har det i Figur 36 (nedan) lagts till två hinder som jag upplevde under vandringarna på Skåneleden i Hässleholm, nämligen: ”långa etapper” och ”brist på information längs leden”. Detta sammanfattar de största hindren som upptäcktes under vandringsanalyserna på Skåneleden i Hässleholm.

Figur 36. En sammanfattning av de hinder för friluftslivet som upptäcktes i litteraturstudien, fördelat på de nivåer där de verkar. Här har även två fysiska hinder som jag upplevde under mina vandringar tillkommit (överstruket i grönt).

Sammanfattning

I detta avsnitt sammanfattas de resultat som har presenterats i arbetet. Målet med arbetet har varit att ta reda på hur man kan underlätta för naturovana personer att ta sig ut i naturen med hjälp av Skåneleden, och för att kunna göra det behövde också de olika faktorer som påverkar personers naturvistelse undersökas. Målet var att samla ett antal strategier för hur Skåneleden kan göras mer tillgänglig för naturovana personer, i Hässleholm. Detta gjordes genom både en litteraturstudie och genom vandringsanalyser.

Arbetets litteraturstudie inleddes med en historisk överblick av friluftslivet i Sverige, för att förstå den historiska kontexten som dagens friluftsliv är ett resultat av.

Friluftslivet har en stark ställning i Sverige

Friluftslivet har en stor betydelse i det svenska samhället, och har haft det under lång tid. Ända sedan 1930-talet har friluftslivet och rekreation i naturen varit närvarande i många svenskar liv. I Sverige har vi en unik tillgång till naturen tack vare allemansrätten, som har funnits sedan förindustriell tid och varit skyddad i grundlagen sedan 1970-talet. Sett ur ett globalt perspektiv är den svenska allemansrätten mycket speciell och återfinns endast i ett fåtal andra länder i norra Europa. Allemansrätten ger en indikation på friluftslivets starka ställning i Sverige.

Det är viktigt att ha det här perspektivet med sig och inse att naturvistelse kanske inte är lika självklart för alla. Är man inte född och uppvuxen i den svenska kulturen kanske det känns avlägset att ägna sig åt exempelvis vandring för nöjes skull. Det är viktigt att som planerare och förvaltare inte ta för givet att alla har ett intresse av friluftsliv till att börja med.

Betydelsen av statligt engagemang och ekonomin

Med det sagt är det kanske möjligt att påverka den svenska befolkningens friluftslivsvanor på en nationell nivå. Det verkar åtminstone ha gjorts under 1900-talet. Det går att dra paralleller från dagens situation, med de grupper som i det här arbetet kallas naturovana, till hur friluftslivet såg ut under det tidiga 1900-talet. Det

tidiga friluftslivet var elitistiskt och endast något som män från de högre samhällsklasserna ägnade sig åt. Från och med 1930-talet demokratiserades det svenska samhället, och så också friluftslivet. Fritidsutredningen från 1938 och den lagstadgade semestern från samma år innebar att fler kunde ägna sig åt naturvistelse på fritiden och var ett bevis på myndigheternas engagemang. Under efterkrigstiden blev det materiella välståndet högre, och sådant som friluftsliv och camping blev mer folkligt. Myndigheterna engagerade sig vid den här tiden genom till exempel undanröjande av hinder i form av brist på information, vandringsleder, vindskydd och parkeringsplatser. Samhällsekonomin blev däremot kärvare från 1980-talet och framåt, och myndigheternas engagemang i friluftslivsfrågan avtog. Detta verkar dock ha ändrats under 2000-talet.

Här kan man fråga sig hur stor roll statliga satsningar spelar för svenskarnas friluftslivsvanor, och hur stor roll den ekonomiska situationen spelar för den enskilde individens friluftsliv. Statliga satsningar hänger troligtvis också ihop med landets ekonomiska situation. Det är inte heller helt enkelt att hitta forskning om nutida eller mer långtgående trender i friluftslivet. Däremot visar SCB:s statistik att andelen av den svenska befolkningen som regelbundet är ute i skog och mark har varit relativt konstant sedan tidigt 1980-tal till och med 2019 (Statistiska centralbyrån 2019a, u.å.).

Från de källor som studerats verkar det som att dagens friluftsliv har utvecklats till att bli alltmer kommersiellt och tekniskt; att man numera lägger större summor pengar på sådant som utrustning. Om detta stämmer kan det finnas en risk att friluftslivet uppfattas som något dyrt och svårtillgängligt, vilket vore synd, eftersom det ju är gratis att vistas i naturen, och friluftsliv har potential att vara en jämlik aktivitet. Mer forskning om detta behövs för att kunna dra några slutsatser.

Klart står i alla fall att vi i Sverige idag, år 2023, befinner oss i en lågkonjunktur, som påverkar många av oss, och eventuellt också våra möjligheter till friluftsliv. Det är viktigt att vi inte hamnar i ett elitistiskt friluftsliv, så som det var i början av 1900-talet, utan arbetar för att främja ett friluftsliv för alla.

Med detta i åtanke inleds nu arbetets diskussion.

Diskussion

I denna del diskuteras de resultat och analyser som har presenterats i detta arbete. Inledningsvis görs vidare kopplingar mellan arbetets litteraturstudie och de vandringsanalyser som utfördes.

Syntes av litteraturstudie och vandringsanalyser

Temana och faktorerna är en förenkling av verkligheten

Innan diskussionen går in på de enskilda temana av faktorer som har studerats i litteraturstudien (såsom uppväxten, kulturella och ekonomiska faktorer) är det värt att poängtera att de faktorer som upptäckts inte täcker in alla de faktorer som kan påverka en persons naturvistelse. Dels kan det finnas fler faktorer som påverkar och eventuellt hindrar en persons friluftsliv än de som ingår i det här arbetet, dels presenteras varje tema som ett koncentrat av de faktorer som upptäckts i de studerade artiklarna. Litteraturstudiens uppdelning i de olika temana och innehållet är alltså en förenkling av verkligheten.

Barns möjligheter till friluftsliv

Det är tydligt att en persons uppväxt är viktig för hans framtida naturvistelse. Om en person har vistats mycket i naturen som barn, är det mer troligt att hen kommer vara mycket i naturen även som vuxen (Ward Thompson et al. 2008; Agimass Taye et al. 2019). Att fokusera friluftslivsinsatser till barn och ungdomar är alltså en åtgärd som kan få långtgående positiva effekter. Att satsa på barn och unga och förbättra deras möjligheter att vistas i naturen, kan också ge effekter över generationer, eftersom det då är mer troligt att de själva så småningom kommer att ta med sina egna barn ut i naturen.

Som tidigare nämnts kan många barn inte ta sig ut i naturen på egen hand. Därför är det också viktigt att rikta insatser mot föräldrar och barnfamiljer. Eftersom det här arbetet har fokuserat på åtgärder utanför skolan är många av de strategier för att främja friluftslivet som sammanställts riktade mot just barnfamiljer.

Några av strategierna handlar om åtgärder som enbart riktar sig till barn och unga, och inte till deras föräldrar. Exempel är att anordna läger på helger och lov, låta ungdomar få vara en del av att utforma och hålla i friluftaktiviteter inom friluftorganisationer, och att erbjuda möjligheter för barn och unga att engagera sig genom utomhuspedagogik, att förbättra naturmiljön, lek i naturmiljö, och sport och träning.

Vilka åtgärder som är lämpliga att rikta till olika åldersgrupper har inte studerats i det här arbetet. Däremot är små barn förmodligen mer beroende av sina föräldrar, och kan då gynnas av strategier som är riktade mot föräldrar och familjer. Aktiviteter såsom läger är troligtvis mer lämpligt för lite större barn. Att implementera dessa strategier och följa upp resultatet är något som behöver studeras i framtida forskning.

En annan aspekt som är högst relevant, men som inte har haft en framträdande roll i detta arbete, är barnens egna perspektiv. Arbetet har inte på djupet undersökt barns drivkrafter och vad de tycker om och vill göra i naturen. Innan de sammanställda strategierna kan implementeras bör även barnperspektivet undersökas. Kortfattat kan man säga att barns drivkrafter och intressen skiljer sig från vuxnas. Barn har också andra fysiska förutsättningar än vuxna och de kan (och vill) kanske inte gå lika långt som en vuxen person med full funktion i kroppen.

Hur barnvänliga är de undersökta etapperna av Skåneleden?

Det går att konstatera, efter att som vuxen ha genomfört fyra vandringsanalyser i Hässleholm, att de undersökta etapperna av Skåneleden är planerade utifrån en vuxens fysiska förmåga. Etappernas längd utgår med största sannolikhet från vad en vuxen orkar gå under en dag, och därtill en förhållandevis vältränad vuxen. För att underlätta för fler personer, med olika fysisk kondition och uthållighet, skulle en strategi kunna vara att dela upp de längsta etapperna, till exempel etapp 3 Vedema-Hässleholm (på delleden SL2 Nord-syd) som är 22 km lång. Ett förslag är att dela upp etappen i tre delar. Att erbjuda kortare etapper kan göra dem mer tilltalande för barnfamiljer, för naturovana personer som är intresserade av att ta det första steget och ge sig ut på Skåneleden, och för personer i allmänhet som skulle kunna vara intresserade av kortare och mindre fysiskt krävande vandringssträckor.

Att till exempel dela upp en etapp i fler delar behöver inte vara negativt för de mer erfarna vandrarna som vill gå en längre sträcka per dag. De kan istället välja att gå två etapper under en dag. Att prioritera satsningar till barnfamiljer och mindre erfarna vandrare bedöms vara viktigast för att underlätta för fler nya personer att ta sig ut på Skåneleden.

En positiv aspekt som upptäcktes under vandringsanalyserna i Hässleholm var att det i Hovdala naturområde, och särskilt närmre Hovdala slott, fanns en god tillgång på rastplatser (bänkar och bord) och andra faciliteter såsom toalett och

dass. Rastplatser kan underlätta för barnfamiljers naturvistelse, visade litteraturstudien.

Ett friluftsliv för alla – oavsett kulturell bakgrund

I litteraturstudien framkom att en persons kulturella bakgrund spelar roll för hens friluftsliv. Exempelvis spelar det roll vilken syn den kultur man kommer från har på landskapet och naturen. Det här arbetet har inte undersökt hur synen på landskapet och naturen skiljer sig mellan olika kulturer. Däremot har det blivit tydligt hur stark ställning friluftslivet har i Sverige, både kulturellt och juridiskt. Den svenska allemansrätten är unik, sett ur ett globalt perspektiv. Som tidigare nämnts behöver vi som planerare ha med oss det här perspektivet och ta hänsyn till att den kulturella bakgrunden kan påverka friluftslivet.

Det kan vara viktigt att ge information om allemansrätten till nya svenskar, för att öka deras möjligheter till naturvistelse, och troligtvis görs sådant inom exempelvis SFI (Svenska för invandrare), men det är inte något som det här arbetet har undersökt. Det kan också vara bra att låta nya svenskar få prova på att vistas i naturen, förslagsvis inom SFI-verksamheten. Detta är något som Region Skåne och Stiftelsen Skånska Landskap redan arbetar med, och de har till exempel anordnat utflykter i samarbete med SFI. Däremot är det, som nämntes i avsnittet *Friluftslivet i Skåne* (s. 30), inte säkert att alla som går på SFI generellt är naturovana. I litteraturstudien poängterades det att det är viktigt att inte generalisera och dra slutsatser om hela kulturer, eftersom det alltid finns en stor variation inom alla olika kulturella grupper.

I litteraturstudien visade det sig att det kan vara viktigt för barn och unga att friluftorganisationers personalgrupp har en kulturell mångfald, för att underlätta för organisationerna att ta hänsyn till olika kulturer och religioner. Detsamma skulle kunna gälla andra organisationer och aktörer som arbetar med friluftsliv, som regionen, länsstyrelsen och kommuner.

Det framkom också att fördomar kan vara ett hinder för utomhus- och naturvistelse. Fördomar mot icke-vita personer kan hindra föräldrar från att göra saker som kan uppfattas som att man är en dålig förälder, till exempel att låta sina barn leka ensamma utomhus. Rasism och andra fördomar är närvarande i vårt samhälle och kan påverka personers friluftsliv även i Sverige. Detta är något som behöver undersökas mer i framtida forskning.

Deltagande design (co-design)

Förutom att man inom friluftorganisationer kan arbeta för ett mer inkluderande friluftsliv för barn och unga genom att sträva efter en kulturell mångfald hos personalen, kan det också vara viktigt att låta ungdomar få vara delaktiga i att utforma exempelvis friluftaktiviteter, visade litteraturstudien. Att samarbeta med

barn och ungdomar i frågor som rör friluftslivsplanering skulle också kunna appliceras hos exempelvis Region Skåne och Hässleholms kommun. I litteraturstudien gavs förslag på att inom friluftorganisationer låta ungdomar vara delaktiga genom att till exempel leda löpaktiviteter, att få vara med i ungdomsstyrelser och forum, och att få vara mentor åt yngre barn. Att få vara med i ungdomsstyrelser och forum är förslag som skulle kunna appliceras även hos Region Skåne och Hässleholms kommun, inom de enheter som arbetar med planering och förvaltning av friluftsliv. Att ta del av de ungas eget perspektiv skulle kunna vara mycket värdefullt för regionen och kommunen och leda till ett givande utbyte dem emellan. Förslag är samarbeten med skolor, friluftorganisationer med barn- och ungdomsgrupper, fritidshem eller ungdomsgårdar. Samarbetena skulle kunna utgöras av ungdomsstyrelser (eller kanske ungdomsråd) och forum som föreslogs i litteraturstudien, men även olika sorters workshops, dialog och ”participatory research” (på svenska ”deltagande forskning”, att forskning utförs *tillsammans med* barn och ungdomar istället för bara *om* dem). Ett förslag för att främja barns naturvistelse som redovisades i litteraturstudien var skogslekplatser i tätortsnära natur. Designen av en skogslekplats är ett exempel på något som skulle kunna göras tillsammans med barn.

Troligtvis är inte planeringen hos de offentliga organisationerna i vanliga fall ett resultat av deltagande. I Region Skånes handlingsplan för de rekreativa lederna i Skåne, exempelvis, nämns inte deltagande design eller planering uttryckligen. Däremot har inga intervjuer med tjänstepersoner på regionen utförts, och deras och andra berörda aktörers perspektiv har inte varit huvudfokus i det här arbetet.

Stadsplanering för bostadsnära natur

Att ha ett långt avstånd från bostaden till naturen är ett hinder för personers friluftsliv. De som bor närmre naturen besöker den oftare, medan människors naturvistelse minskar när urbaniseringsgraden ökar.

Det är svårt att påverka avståndet mellan befintliga bostäder och naturen. Däremot kan det vara möjligt att som planerare påverka var nya bostadsområden i kommunen läggs. I litteraturstudien betonades att bostadsområden inte bör ha längre än 1 km till närmsta rekreationsskog, eftersom de boende då i större utsträckning promenerar dit istället för att köra bil. Att kunna promenera till närmsta naturområde är bra både för individens hälsa och för miljön, jämfört med att köra bil dit. Detta är något kommuner kan ta hänsyn till i den översiktliga planeringen, genom att upprätta som mål att nya bostadsområden inte bör ha längre än 1 km till närmsta skog eller naturområde. Däremot skulle det kunna finnas en risk att detta på sikt leder till en utglesning av tätorten (på engelska *urban sprawl*), alltså att staden och bostadsområden tar mycket land i anspråk. Att staden sprids ut eller glesas ut kan kräva en exploatering av obebyggda landytter såsom

naturområden och jordbruksmark, vilket skulle vara kontraproduktivt för att främja naturvistelse och friluftsliv.

Inom stadsplaneringen finns många aspekter att ta hänsyn till och det finns ofta inga enkla lösningar på dessa komplexa problem.

Kollektivtrafiken – en potentiell möjliggörare för naturvistelse

Att inte ha tillgång till bil, samt kostnader för transporter, kan utgöra hinder för personers naturvistelse, upptäcktes det i litteraturstudien. För de som påverkas av dessa hinder kan resor med kollektivtrafik vara en möjliggörare för att kunna ta sig ut i naturen. Att tillhandahålla en väl utbyggd kollektivtrafik kan alltså främja personers tillgång till naturen.

Hur god kollektivtrafiken är för att ta sig ut i naturen undersöktes under vandringarna på Skåneleden i Hässleholm. Studierna av kollektivtrafiken till och från de vandrade etapperna i Hässleholm kan ses som ett stickprov av kollektivtrafiken i och kring tätorten. Busstrafikens sträckning och turtäthet var god i anslutning till den sträcka av etapp 3 Vedema-Hässleholm som vandrades. Det var lätt att ta sig hem från vandringen (från Finja) med kollektivtrafik och bussen gick regelbundet. Att ta sig till och från Hovdala slott kollektivt (där etapp 4B Hovdala slott-Skyrup börjar) var desto svårare, vilket beskrevs i *Vandringsanalys i Hässleholm*. Under vandringarna i Hovdala blev det tydligt att vandringscentret vid Hovdala är planerat utifrån att besökarna tar sig dit med bil. Har man inte tillgång till bil blir det svårare att ta sig till Hovdala slott från Hässleholm.

För personer mellan 18 och 30 år i Sverige utgör brist på lämpliga platser eller områden ett hinder för friluftslivet (Romild et al. 2011). Dessa är unga personer och att de upplever en brist på lämpliga platser skulle kunna bero på att de inte bor nära naturen och har svårt att ta sig dit. Därför kan en utökad kollektivtrafik vara något som gynnar den här gruppens naturvistelse. Det är viktigt att främja unga vuxnas möjligheter till friluftsliv, inte bara för deras egen skull, utan också för att de i framtiden har potential att bli viktiga möjliggörare för sina barns friluftsliv, om de väljer att bilda familj.

Ekonomiska faktorer – svåra att påverka

Något som visade sig ha större påverkan på personers naturvistelse än tillgång till bil var att ha en låg disponibel inkomst, eller att ha svårt att hantera löpande utgifter. En persons ekonomiska situation påverkar friluftslivet i stor omfattning.

Det är svårt att som planerare eller tjänsteperson som arbetar med friluftslivsfrågor påverka medborgares ekonomiska situation. De strategier som framkom i litteraturstudien fokuserade inte heller på ekonomiska aspekter som påverkar personer. Däremot visade det sig att kostnader för aktiviteter, transporter, utrustning och mat kan utgöra hinder för barns och ungas friluftsliv. Därför kan

friluftaktiviteter som är gratis att delta i vara det bästa alternativet för att så många som möjligt ska kunna ta del av friluftaktiviteter.

I den svenska studien av Romild et al. (2011) visade sig ekonomin inte utgöra ett hinder för nöjes- och motionspromenader, eller för vandring i skog och natur, för personer över 18 år. I den brittiska studien av Waite et al. (2021) var det ett hinder för ungas deltagande i friluftaktiviteter att föräldrar behövde stå för till exempel utrustning och mat. Även för personer i Sverige mellan 18 och 30 år kan brist på utrustning utgöra ett hinder för friluftslivet (Romild et al. 2011). Även om vandring i sig inte är kostsamt kan alltså en brist på utrustning (och säkert även kostnaden för utrustning) utgöra hinder för ungdomar och unga vuxnas friluftsliv.

Att vandra i naturen behöver inte kräva särskilt mycket utrustning, men vissa saker underlättar i hög grad vandringen. Under vandringarna i Hässleholm upplevde jag det bra att ha bekväma skor för att gå långt i, som också tål en del väta om det är fuktigt i marken (vilket det var under dessa vandringar), en bra ryggsäck, och sittunderlag. Vid dåligt väder är också regnkläder nödvändigt.

Ett kostnadsfritt alternativ till att köpa utrustning är att låna den från exempelvis Fritidsbanken, en ideell förening som finns över hela Sverige där privatpersoner kan låna fritidsutrustning gratis i 14 dagar (Fritidsbanken u.å.b). På Fritidsbanken kan man låna exempelvis vandringsryggsäckar och kängor, om det finns tillgängligt lokalt. I närheten av Hässleholm finns Fritidsbanken i Kristianstad och Östra Göinge, men verksamheten saknas i Hässleholm (Fritidsbanken u.å.a).

Att etablera en Fritidsbank i Hässleholm kan vara en strategi för att främja ett friluftsliv för fler, oavsett den personliga ekonomin.

Tidskrävande att planera en vandring

Att planera en vandring kan ta mycket tid, vilket blev tydligt under planeringen av vandringarna i Hässleholm. Att etapperna kring Hässleholm inte är planerade som rundslingor kräver att man själv planerar hur man ska ta sig till vandringsstarten eller hem från vandringen med kollektivtrafik, eller att man får skjuts av någon med bil.

Eftersom resorna till vandringsstarten och -sluten i det här arbetet gjordes med kollektivtrafik behövde kollektivtrafikens sträckning och tidtabeller tas i beaktande för att kunna hitta lämpliga sträckor att vandra. Jag behövde jämföra den digitala kartan över Skåneledens etapper, med Skånetrafikens linjekarta för hela Skåne (för att få med regionbussar) och linjekartan för stadsbussar i Hässleholm. Även tidtabellerna för de aktuella busslinjerna studerades. Att planera en vandring kan alltså innebära att behöva ta hänsyn till många olika aspekter för att lösa logistiken, vilket kan vara tidskrävande.

Att vandra på Skåneledens etapper i Hässleholm är också tidskrävande på grund av deras längd, vilket kan utgöra ett hinder för invånarna att utnyttja

vandringsleden. Under vandringsanalyserna gick jag ungefär hälften av både etapp 3 Vedema-Hässleholm och etapp 4B Hovdala slott-Skyrup. Längden på dessa vandringar varierade mellan 11 och 15 km och tog mellan 4,5 och 5,5 timmar. Då höll jag ett, för mig, relativt högt tempo. Etappernas fulla längd är 22 km (etapp 3) respektive 20 km (etapp 4B). Det kan tänkas att det hade tagit ungefär dubbelt så lång tid för mig att gå hela etapperna. Längden på de här etapperna är därför för långa för en dagstur, för en person med mina förutsättningar.

Ett sätt att underlätta för fler att vandra på Skåneleden nära Hässleholm kan vara att etablera rundvandringar (lämpliga för dagsturer) som utgår från tätorten.

Utrustning och packning behöver också planeras

Eftersom man befinner sig ute i naturen under en vandring behöver man också planera sin packning. Mat, vatten och mellanmål måste man planera och ta med själv. Om en person upplever tidsbrist som ett hinder för friluftslivet kan planering av vandringarna, samt planering och packning av matsäck och annan utrustning sannolikt utgöra stora hinder för att ta sig ut i naturen. Här kan tätortsnära leder vara ett bra alternativ för nybörjare inom friluftsliv, eftersom det då är nära till service som matbutiker och kaféer.

Satsa på särskilda målgrupper

Att sakna en partner är något som upplevs som ett hinder för friluftslivet av kvinnor, personer under 30 år, och föräldrar till tonåringar i Sverige (Romild et al. 2011). Här har friluftsförbund, länsstyrelsen, och/eller Region Skåne en möjlighet att underlätta för dessa grupper att ta sig ut i naturen, till exempel genom att anordna vandringar särskilt för unga kvinnor, unga vuxna, eller för föräldrar till tonåringar (med eller utan tonåringarna).

Föräldrar, särskilt småbarnsföräldrar, upplever i större utsträckning att familjesituationen utgör ett hinder för friluftslivet. Familjesituationen verkar inte upplevas som ett hinder när barnen är sex år eller äldre, däremot. Därför kan det vara gynnsamt att rikta insatser speciellt mot de yngsta barnen och deras familjer. För att ta reda på vilka satsningar som borde göras och vilka aktiviteter som bör anordnas för små barn och deras föräldrar behöver mer forskning göras.

Att rikta insatser och anordna aktiviteter för specifika målgrupper skulle kunna göra att de känner sig sedda och prioriterade, och göra att de känner sig mer lockade att testa på friluftslivet.

Återkoppling till strategierna

Nedan sammanfattas samtliga strategier för att motverka eller försöka överbrygga de hinder som har identifierats i arbetet. De aktörer som föreslås arbeta med de olika strategierna presenteras också. Konkreta exempel på hur strategierna skulle kunna implementeras ges också.

Tabell 3. Sammanfattning av de strategier som identifierats i arbetet, samt de aktörer som föreslås arbeta med respektive strategi, och konkreta exempel på hur arbetet skulle kunna se ut.

Strategi	Aktör	Exempel
Förkorta etappernas längd och på så sätt göra dem mer tillgängliga för personer som av olika anledningar inte orkar eller kan gå fullt så långt under en dag, t.ex. ett barn	Region Skåne	Dela upp SL2 etapp 3 Vedema-Hässleholm i tre delar, med etappstart/-slut i anslutning till kollektivtrafik
Informera om Skåneleden (med hjälp av ledentréer) på viktiga platser som Hovdala slott och i centrum i Hässleholm, för att öka ledens synlighet i Hässleholm	Region Skåne	Sätta upp ledentréer för Skåneleden vid Hovdala slott och vid Hässleholm C
Placera ut gratiskartor över Hovdala naturområde på fler ställen än vid Hovdala slott	Hässleholms kommun	Placera ut gratiskartor vid Hässleholmsgården och vid rastplatsen vid bron över Almaån (på SL2 etapp 3 Vedema-Hässleholm)
Etablera rundvandringar (lämpliga för dagsturer) som utgår från Hässleholms tätort	Hässleholms kommun, Region Skåne	Skapa en rundvandring från Hässleholm C till Hässleholmsgården inklusive en runda i skogen, sedan tillbaka till centrum, t.ex. en Hälsans stig (se Riksförbundet HjärtLung (2020))
Sätta in regelbunden busstrafik mellan Hässleholm C och Hovdala, särskilt under sommarmånaderna, för att underlätta för de som	Skånetrafiken, Region Skåne	Förlänga stadsbuss linje 3 (Tormestorp-Hässleholm C-Läreda) till Hovdala slott, via Tormestorp

inte har bil att ta sig till Hovdala		
Fokusera friluftslivsinsatser till barn och ungdomar	Region Skåne, Hässleholms kommun, Stiftelsen Skånska Landskap, friluftsförbund	Fortsätta med projektet Femteklassare på Skåneleden av Region Skåne och Stiftelsen Skånska Landskap (Region Skåne u.å.b; Stiftelsen Skånska Landskap u.å.a)
Främja en kulturell mångfald inom organisationers personal	Friluftsförbund, Region Skåne, Länsstyrelsen Skåne, Hässleholms kommun	Vid rekrytering av ny personal arbeta för att alla har lika möjlighet att söka jobbet, oavsett eventuell diskrimineringsgrund (Diskrimineringsombudsmannen 2023b)*
Samarbeta med barn och ungdomar i frågor som rör friluftslivsplanering, t.ex. genom ungdomsstyrelser/forum, workshops, dialog, ”participatory research” och deltagande design	Region Skåne, Hässleholms kommun	Anordna en workshop med barn på ett fritids eller en förskola i Hässleholm, om vad de tycker om att göra i naturen/skogen och vilka platser de tycker om där. En sådan workshop skulle kunna ligga till grund för ett ”Skåneleken” i Hässleholm, en lektyta som redan har byggts i Åhus i Kristianstad (Region Skåne u.å.i).
I översiktsplaneringen upprätta som mål att nya bostadsområden inte bör ha längre än 1 km till närmsta skog eller naturområde	Hässleholms kommun	Hässleholms kommun har i sina Grönstrategier från 2017 (Hässleholms kommun 2017) skrivit att det är viktigt att stadsborna har ett ”park- eller naturområde inom 200 m från bostaden” (Hässleholms kommun 2017, s. 5). Detta anges också som mål i den fördjupade översiktsplanen för Hässleholms stad (Hässleholms kommun 2020), där vissa konkreta strategier presenteras. Hur detta efterföljs i verkligheten bör undersökas av kommunen.
Anordna gratis friluftsförbund	Friluftsförbund, Hässleholms kommun, Region Skåne	Anordna naturskådning för barn i Låreda/Fornåker i östra Hässleholm, t.ex. titta på småkryp med lupp

Anordna vandringar särskilt för unga kvinnor, unga vuxna, eller för föräldrar till tonåringar (med eller utan tonåringarna)	Friluftsförbundet, Länsstyrelsen Skåne, Region Skåne	Anordna en vandring för unga kvinnor på Skåneleden från Hässleholm C till Sjöröd, med grillning vid Finjasjön och stadsbuss tillbaka till Hässleholm C
Etablera Fritidsbanken i Hässleholm	Fritidsbanken	Öppna Fritidsbanken i Hässleholm, liksom Fritidsbanken i Östra Göinge (Broby)
Implementera dessa strategier och följ upp resultatet	Region Skåne, Hässleholms kommun, friluftsförbundet, i samarbete med t.ex. SLU/annat universitet	Kan t.ex. göras i ett forskningspartnerskap med SLU för att utvärdera resultatet av strategins/strategiernas införande

*Arbetsgivare är enligt diskrimineringslagen (SFS 2008:567) skyldiga att sträva efter en jämn könsfördelning (Diskrimineringsombudsmannen 2023b). Övriga diskrimineringsgrunder (könsidentitet eller könsuttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning, samt ålder) har inte samma krav (Diskrimineringsombudsmannen 2023b, 2023a). Vad gäller dessa diskrimineringsgrunder ska arbetstagarna inte kartläggas (Diskrimineringsombudsmannen 2023b). Det är alltså oklart hur eller om arbetsgivare ska främja en kulturell mångfald på arbetsplatsen vid rekrytering, enligt diskrimineringslagen. Detta behöver undersökas vidare i framtida arbete.

Efter att ha presenterat konkreta exempel på hur strategierna kan implementeras (i Tabell 3 ovan) drar jag slutsatsen att strategierna som handlar om fysiska åtgärder i landskapet (som att sätta ut ledentréer och gratiskartor) är enklast för aktörerna att genomföra. De strategier som handlar om involvering av medborgare (till exempel att anordna en workshop med barn, tätortsnära naturskådning eller vandringar för särskilda målgrupper, till exempel unga kvinnor) uppskattar jag som svårare att genomföra eftersom de kräver kunskap om sociala frågor och förmåga att leda grupper hos den personal som håller i aktiviteten. Det behöver finnas ett verkligt intresse och engagemang hos aktörerna för att genomföra dessa strategier. Däremot bedömer jag att dessa strategier, som involverar medborgarna (och specifikt naturovana personer), är de som har störst potential att väcka ett intresse för friluftsliv hos naturovana personer. Dessa strategier skulle så småningom kunna leda till att de naturovana själva börjar ägna sig åt naturvistelse som rekreation.

Metodkritik

Detta arbete utgjordes av en litteraturstudie och av vandringsanalyser bestående av fyra vandringar. Metoderna har känts relevanta för arbetet och har lett till nya

insikter och att ett antal strategier över hur Skåneleden kan göras mer tillgänglig för nya användare i Hässleholm har sammanställts, vilket var målet. Med det sagts så är studien begränsad och det hade varit intressant att utforska även andra aspekter inom ämnet. Ett annorlunda utförande av litteraturstudien och vandringsanalyserna hade också varit mer optimalt.

Vad gäller litteraturstudien så inleddes den med en ingående undersökning av friluftslivets historia i Sverige. Jag anser att den historiska aspekten är relevant för att förstå friluftslivets starka ställning i Sverige, men för detta arbete kunde fokus istället ha lagts på att undersöka barns och ungas drivkrafter vad gäller naturvistelse och friluftsliv. Det hade varit relevant att undersöka vad barn och unga tycker om att göra i skog och natur, och hur deras relation till vandring kan se ut, eftersom barn och unga visade sig vara en viktig målgrupp för friluftslivsinsatser.

En annan förbättringsmöjlighet i arbetet hade varit att ta fler stopp under stop-motion-vandringarna, vilket redogjordes för i *Sammanfattning av vandringsanalyser* på s. 68.

Vad gäller andra aspekter som hade varit intressanta att undersöka, är intervjuer med tjänstepersoner på till exempel Region Skåne, Hässleholms kommun och Stiftelsen Skånska Landskap en sådan. Att utföra intervjuer inom ramen för detta arbete bedömdes däremot inte nödvändigt och valdes bort på grund av begränsningen i tid.

Avslutande reflektioner

Det här examensarbetet har undersökt ett flertal olika faktorer som påverkar personers friluftsliv, och samlat ett antal strategier för att främja friluftslivet för naturovana personer med hjälp av Skåneleden i Hässleholm. Arbetet har lett till flera insikter, och till vidare funderingar. Inledningsvis kändes det svårt att undersöka vad som kan utgöra hinder för personer att utöva friluftsliv, utan att genomföra intervjuer eller på andra sätt prata direkt med personer som inte ägnar sig åt friluftsliv. Detta är dock något som bör undersökas i framtida forskning.

Trots att jag inte har genomfört intervjuer har det ändå varit givande att undersöka friluftslivsplanering utifrån ett annat perspektiv än mitt eget. Att försöka se världen från andra synsätt än sitt eget tror jag är grundläggande för rollen som landskapsarkitekt eller planerare. Det här arbetet har varit en givande erfarenhet av just det. Med det sagt samlar jag här nedan de förslag på framtida forskning som har uppkommit under arbetets gång.

Framtida forskning

Eftersom det här arbetet inte har inkluderat intervjuer med naturovana personer – varken barn eller vuxna – är detta nästa steg för framtida kvalitativa forskning inom ämnet.

Aktörsperspektivet är inte heller något som har undersökts på djupet. Intervjuer med tjänstepersoner på Region Skåne, Länsstyrelsen, samt berörda kommuner (i det här fallet Hässleholm) hade bidragit med värdefull kunskap om hur de arbetar med att främja friluftsliv för naturovana personer. Även friluftsförbundens arbete hade varit en intressant parameter att undersöka.

En avgränsning i arbetet var att enbart studera hur man kan främja friluftslivet för barn och unga utanför skoltid. Skolan kan med stor säkerhet också spela en viktig roll för barns naturvistelse och friluftsliv. På vilket sätt skolan arbetar med dessa frågor och vilka möjligheter det finns att främja barns friluftsliv genom skolan är något som bör undersökas i framtida forskning.

Att undersöka vad de yngsta barnen gillar att göra i naturen är också en viktig parameter för att kunna främja naturvistelse för barn i den åldersgruppen. Om barn

överhuvudtaget har ett intresse av vandring är också en frågeställning att studera, och om så inte är fallet – vilka andra drivkrafter kan de ha för att vara ute i naturen?

Ett ämne som har berörts i arbetet men som det går att studera ytterligare är bilens betydelse för friluftslivet. Hur viktig är egentligen bilen för naturvistelse och vandring – och hur kan man främja mer hållbara transporter till naturområden och vandringsleder?

Slutligen är trygghetsaspekten av att vandra i naturen är något som behöver studeras i framtida forskning. Här kan även genusaspekten tas i beaktande.

Referenser

- Aasetre, J. & Gundersen, V. (2012). Outdoor recreation research: Different approaches, different values? *Norsk Geografisk Tidsskrift - Norwegian Journal of Geography*, 66 (4), 193–203. <https://doi.org/10.1080/00291951.2012.707987>
- Agimass Taye, F., Abildtrup, J., Mayer, M., Ščasný, M., Strange, N. & Lundhede, T. (2019). Childhood experience in forest recreation practices: Evidence from nine European countries. *Urban Forestry & Urban Greening*, 46, 126471. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2019.126471>
- Askins, K. (2009). Crossing divides: Ethnicity and rurality. *Journal of Rural Studies*, 25 (4), 365–375. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2009.05.009>
- Bengtsson, B. (2005). Allemansrätten – vad säger lagen? <https://www.naturvardsverket.se/om-oss/publikationer/8100/allemanratten--vad-sager-lagen/> [2023-02-28]
- Bohman, J. (2021). Critical Theory. I: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Spring 2021. Metaphysics Research Lab, Stanford University. <https://plato.stanford.edu/archives/spr2021/entries/critical-theory/> [2023-05-11]
- Boverket (2021). *Riksintressen historik*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/teman/riksintressen/riksintressen-historik/> [2023-02-09]
- ten Brink, P., Mutafoglu, K., Schweitzer, J.-P., Kettunen, M., Twigger-Ross, C., Baker, J., Kuipers, Y., Emonts, M., Tyrväinen, L., Hujala, T. & Ojala, A. (2016). *The Health and Social Benefits of Nature and Biodiversity Protection. A report for the European Commission*. Institute for European Environmental Policy.
- Brinkmann, M. (2022). Freedom to Roam. *Journal of ethics & social philosophy*, 21 (2). <https://doi.org/10.26556/jesp.v21i2.1365>
- Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Tredje upplagan. Liber.
- Buckley, R. (2000). Neat trends: current issues in nature, eco- and adventure tourism. *International Journal of Tourism Research*, 2 (6), 437–444. [https://doi.org/10.1002/1522-1970\(200011/12\)2:6<437::AID-JTR245>3.0.CO;2-#](https://doi.org/10.1002/1522-1970(200011/12)2:6<437::AID-JTR245>3.0.CO;2-#)
- Buijs, A.E., Elands, B.H.M. & Langers, F. (2009). No wilderness for immigrants: Cultural differences in images of nature and landscape preferences. *Landscape and Urban Planning*, 91 (3), 113–123. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2008.12.003>
- Bunte, C., Lewan, N., Mattiasson, G. & Schlyter, P. (1999). Landskap och miljö. I: *Sveriges nationalatlas Atlas över Skåne*. 1. utg. Kartförl.
- Burdette, H.L. & Whitaker, R.C. (2005). Resurrecting Free Play in Young Children: Looking Beyond Fitness and Fatness to Attention, Affiliation, and Affect.

- Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 159 (1), 46–50.
<https://doi.org/10.1001/archpedi.159.1.46>
- Burke, C. (2005). “Play in Focus”: Children Researching Their Own Spaces and Places for Play. *Children, Youth and Environments*, 15 (1), 27–53
- Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus* (u.å.). top-down. Cambridge University Press. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/top-down> [2023-10-19]
- Dahlberg, A., Rohde, R. & Sandell, K. (2010). National Parks and Environmental Justice: Comparing Access Rights and Ideological Legacies in Three Countries. *Conservation and Society*, 8 (3), 209–224. <https://doi.org/10.4103/0972-4923.73810>
- Dahlbäck, G. (u.å.). *Län*.
<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/l%C3%A4n> [2023-01-26]
- Diskrimineringsombudsmannen (2023a). *Diskrimineringsgrunder*.
<https://www.do.se/diskriminering/diskrimineringsgrunder> [2023-10-31]
- Diskrimineringsombudsmannen (2023b). *Rekrytering och befordran*.
<https://www.do.se/arbetsgivare-ska-forebygga-diskriminering/kontinuerligt-arbete-mot-diskriminering-fyra-steg/rekrytering-utan-diskriminering> [2023-10-31]
- Eskilsson, L. (1995). Fritiden: Om fritidens idé och en utställning i Ystad 1936. *Tvärnsnitt: humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning*, 17(4), 17–29
- Flyvbjerg, B. (2006). Five Misunderstandings About Case-Study Research. *Qualitative Inquiry*, 12 (2), 219–245. <https://doi.org/10.1177/1077800405284363>
- Folkhälsomyndigheten (2021). *Hur har folkhälsan påverkats av covid-19-pandemin? – Samlad bedömning utifrån svensk empiri och internationell forskning under 2020*. (21022). <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv/h/hur-har-folkhalsan-paverkats-av-covid-19-pandemin/> [2023-02-14]
- Folkhälsomyndigheten (2022a). *Friluftsliv för bättre folkhälsa*.
<https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/friluftsliv/friluftsliv-for-battre-folkhalsa/> [2023-08-31]
- Folkhälsomyndigheten (2022b). *Om viruset och sjukdomen*.
<https://www.folkhalsomyndigheten.se/smittskydd-beredskap/utbrott/aktuella-utbrott/covid-19/om-sjukdomen-och-smittspridning/om-viruset-och-sjukdomen/> [2023-02-14]
- Fredman, P., Karlsson, S.-E., Romild, Ui. & Sandell, K. (2008). *Vilka är ute i naturen? Delresultat från en nationell enkät om friluftsliv och naturturism i Sverige*. ETOUR. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:miun:diva-7779> [2023-02-27]
- Fredman, P., Lindhagen, A. & Nordström, G. (2013a). Friluftsliv i förändring - en kvantitativ analys. I: *Friluftsliv i förändring*. (Naturvårdsverkets rapport 6547).
- Fredman, P., Stenseke, M., Sandell, K. & Mossing, A. (2013b). *Friluftsliv i förändring*. (Naturvårdsverkets rapport, 6547). <https://www.naturvardsverket.se/om-oss/publikationer/6500/friluftsliv-i-forandring/> [2023-02-23]

- Fritidsbanken (u.å.a). *Hitta din Fritidsbank*. <https://www.fritidsbanken.se/hitta-din-fritidsbank/> [2023-05-26]
- Fritidsbanken (u.å.b). *Om oss*. <https://www.fritidsbanken.se/om-oss/> [2023-05-26]
- Fritidsutredningen (1938). Betänkande med förslag angående reglering av strandbebyggelsen m.m. (SOU 1938:45). Socialdepartementet.
- Gentin, S. (2011). Outdoor recreation and ethnicity in Europe—A review. *Urban Forestry & Urban Greening*, 10 (3), 153–161. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2011.05.002>
- Germundsson, T. & Schlyter, P. (1999). *Sveriges nationalatlas Atlas över Skåne*. 1. utg. Kartförl.
- Giftinformationscentralen (2023). *Huggormsbett*. <https://giftinformation.se/djurregister/huggorm/> [2023-05-18]
- Gustafsson, A., Lundquist, L. & Rönnberg, L. (u.å.). *Länsstyrelse*. <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/l%C3%A4nsstyrelse> [2023-01-26]
- Hushållning med mark och vatten (1971). Hushållning med mark och vatten – Inventeringar, planöverväganden om vissa naturresurser, former för fortlöpande fysisk riksplanering, lagstiftning (SOU 1971:75). Civildepartementet.
- Hässleholms kommun (2017). *Grönstrategier för Hässleholms stad och större stationsorter*. <https://www.hassleholm.se/download/18.1c4985fe183bfd97a2169/1665389970671/Gr%C3%B6nstrategier%202017.pdf>
- Hässleholms kommun (2020). *Framtidsplan för Hässleholms stad – Fördjupning av Hässleholms kommuns kommuntäckande översiktplan*. <https://www.hassleholm.se/download/18.1c4985fe183bfd97a21d4/1665390661572/F%C3%96P%20H%C3%A4ssleholms%20stad%20Laga%20kraft.pdf>
- Hässleholms kommun (2023a). *Delar av Finjasjöleden under vatten*. <https://www.hassleholm.se/alla-nyheter/nyheter/2023-01-11-delar-av-finjasjolen-under-vatten> [2023-04-28]
- Hässleholms kommun (2023b). *Finjasjön*. <https://www.hassleholm.se/bygga-bo-och-miljo/naturvard/finjasjon> [2023-08-31]
- Hässleholms kommun (u.å.a). *Ta bussen till slottet*. <http://turism.hassleholm.se/hovdala-slott/hovdala-slott/besok/ta-bussen-till-slottet.html> [2023-04-28]
- Hässleholms kommun (u.å.b). *Välkommen till magin på Hovdala Vandringscentrum!* <http://turism.hassleholm.se/hovdala-slott/hovdala-slott/natur/vandring.html> [2023-08-31]
- Hörnsten, L. & Fredman, P. (2000). On the distance to recreational forests in Sweden. *Landscape and urban planning*, 51 (1), 1–10. [https://doi.org/10.1016/S0169-2046\(00\)00097-9](https://doi.org/10.1016/S0169-2046(00)00097-9)
- Ismarker, A. (2022). *Om projektet. Att få fler människor att prova friluftsliv*. <https://www.luftenarfri.nu/om-projektet-ny/> [2023-04-19]
- Länsstyrelsen Skåne (2020). *Grön infrastruktur - nulägesbeskrivning 2020*. <https://www.lansstyrelsen.se/skane/om-oss/vara-tjanster/publikationer/2020/gron-infrastruktur---nulagesrapport-2020.html> [2023-04-26]

- Länsstyrelsen Skåne (2023). *Hovdala*.
<https://www.lansstyrelsen.se/skane/besoksmal/naturreservat/hassleholm/hovdala.html> [2023-04-28]
- Länsstyrelsen Skåne (u.å.). *Mål för friluftslivet*. <https://www.lansstyrelsen.se/skane/natur-och-landsbygd/mal-for-friluftslivet.html> [2023-04-27]
- Magnusson Österberg, J. (2018). *Så utvecklas barn av att leka*. <http://www.1177.se/barn--gravid/sa-vaxer-och-utvecklas-barn/lek-och-sagor/sa-utvecklas-barn-av-att-leka/> [2023-04-24]
- Marcuse, P. (2009). From critical urban theory to the right to the city. *City*, 13 (2–3), 185–197. <https://doi.org/10.1080/13604810902982177>
- McFarland, A.L., Zajicek, J.M. & Waliczek, T.M. (2017). The Relationship between Parental Attitudes toward Nature and the Amount of Time Children Spend in Outdoor Recreation. *Journal of Leisure Research*, 46 (5), 525–539.
<https://doi.org/10.1080/00222216.2014.11950341>
- Miljödepartementet (2012). *Mål för friluftslivspolitiken*. (Regeringens skrivelse 2012/13:51). Stockholm
- Nationalencyklopedin (u.å.). *Friluftsliv*.
<https://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/friluftsliv> [2023-01-23]
- Naturvårdsverket (2018). *Allemansrätten – en vägledning*.
<https://www.naturvardsverket.se/om-oss/publikationer/1300/allemansratten--en-vagledning/> [2023-02-16]
- Naturvårdsverket (2019). *Uppföljning av målen för friluftslivspolitiken 2019*. (Naturvårdsverkets rapport, 6904). <https://www.naturvardsverket.se/om-oss/publikationer/6900/uppfoljning-av-malen-for-friluftslivspolitiken-2019/> [2023-04-19]
- Naturvårdsverket (u.å.a). *Allemansrätten*.
<https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/allemansratten/> [2023-02-16]
- Naturvårdsverket (u.å.b). *Friluftslivets år 2021 - Luften är fri*.
<https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/friluftsliv/friluftslivets-ar> [2023-04-19]
- Naturvårdsverket (u.å.c). *Sveriges friluftslivsmål*.
<https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/friluftsliv/sveriges-friluftslivsmal> [2023-04-19]
- Naturvårdsverket (u.å.d). *Vem gör vad inom arbetet med allemansrätten?*
<https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/allemansratten/vem-gor-vad-inom-allemansratten/> [2023-03-15]
- Region Skåne (2022a). *1800 femteklassare vandrar på Skåneleden*.
<https://skaneleden.se/item/1800-femteklassare-vandrar-pa-skaneleden/gbkezpyt00credfzhezawqaismrwrojf> [2023-05-03]
- Region Skåne (2022b). *Handlingsplan 2030 för rekreativa leder i Skåne*.
<https://www.dropbox.com/sh/gitg1gxnoql0bv5/AADxHD61OyICGG0AnLCCG3ZOa?dl=0> [2023-01-20]

- Region Skåne (2022c). *Stort intresse för SFI:s skogsutflykter till skånska strövområden*. <https://skaneleden.se/item/stort-intresse-for-sfis-skogsutflykter-till-skanska-strovomraden-1/xtlN3nvgvyukbs1rm6aw4rhimec8gju1> [2023-05-03]
- Region Skåne (2023a). *Hur har det gått i Skåne? Uppföljning av regionalt utvecklingsarbete*. <https://utveckling.skane.se/digitala-rapporter/huga/> [2023-05-05]
- Region Skåne (2023b). *Skåneleden och strövområden*. <https://www.skane.se/organisation-politik/Miljo-och-natur/Skaneleden-och-strovomraden/> [2023-04-03]
- Region Skåne (u.å.a). *4C Skyrup-Hässleholm*. <https://skaneleden.se/etapp/4c-skyrup-hassleholm> [2023-04-28]
- Region Skåne (u.å.b). *Femteklassare på Skåneleden lever vidare*. <https://skaneleden.se/item/femteklassare-pa-skaneleden-lever-vidare/c4un2umxfyo8qamhmsasqvs5nibk2xby> [2023-10-31]
- Region Skåne (u.å.c). *Frågor och svar*. <https://www.skaneleden.se/item/fragor-och-svar/9j3dbazvb41u6w3szkeakriugqyxuxzy> [2023-05-16]
- Region Skåne (u.å.d). *Hitta rätt etapp*. <https://skaneleden.se/etapplanerare> [2023-04-13]
- Region Skåne (u.å.e). *Kartplaneringsverktyg Skåneleden*. <https://skaneleden.se/kartplaneringsverktyg/skaneleden> [2023-05-16]
- Region Skåne (u.å.f). *Kvalitetsstandard Skåneleden*. https://www.dropbox.com/sh/gitg1gxnogl0bv5/AADxHD61OyICGG0AnLCCG3ZOa?dl=0&preview=Kvalitetsstandard_Sk%C3%A5neleden.pdf
- Region Skåne (u.å.g). *Om Region Skåne*. <https://www.skane.se/organisation-politik/om-region-skane/> [2023-01-26]
- Region Skåne (u.å.h). *Skåneleden*. <https://www.skaneleden.se> [2023-02-17]
- Region Skåne (u.å.i). *Skåneleken: En magisk värld för små äventyrare i naturen*. <https://skaneleden.se/item/skaneleken-en-magisk-varld-for-sma-aventyrare-i-naturen-1/hvdgujfuok7bwgcyvpwdozwxzfznlcc> [2023-10-31]
- Riksförbundet HjärtLung (2020). *För dig som vill anlägga Halsans stig*. <http://www.hjartlung.se/vart-arbete/halsans-stig/for-dig-som-vill-anlagga-halsans-stig/> [2023-10-31]
- Romild, Ui., Fredman, P. & Wolf-Watz, D. (2011). *Socio-economic Determinants, Demand and Constraints to Outdoor Recreation Participation in Sweden*. (16). Forskningsprogrammet Friluftsliv i förändring. <https://www.miun.se/siteassets/forskning/center-och-institut/etour/fif-rapport-nr-16.pdf>
- Sandell, K. (2004). Naturlängtan, rekreation och landskap - att arrangera mötet med det okontrollerade. *Bebyggelsehistorisk tidsskrift*, (48), 59–69
- Sandell, K. (2009). Nordiskt friluftsliv och allemansrätt: Nationella identitetsprojekt och ekopolitisk inspiration. *Proceedings of Kultur~Natur: Konferens för kulturstudier i Sverige*, Norrköping, Sverige, juni 15 2009. 39–49. https://ep.liu.se/konferensartikel.aspx?series=ecp&issue=40&Article_No=6 [2023-02-08]

- Sandell, K. & Sörlin, S. (2008). *Friluftshistoria: från ”hårdande friluftsliv” till ekoturism och miljöpedagogik : teman i det svenska friluftslivets historia. 2., omarb. uppl.* Carlsson.
- Schultz, H. & van Etteger, R. (2017). Chapter 11: Walking. I: *Research in Landscape Architecture: Methods and Methodology*. Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781315396903>
- Schultz, S. (2023). *Covid-19*. <http://www.1177.se/sjukdomar--besvar/lungor-och-luftvagar/inflammation-och-infektion-ilungor-och-lufttror/om-covid-19--coronavirus/covid-19-coronavirus/> [2023-02-14]
- SFS 1938:287. *Lag om semester*. Socialdepartementet.
- SFS 1962:700. *Brottsbalken*. Justitiedepartementet.
- SFS 1974:152. *Kungörelse om beslutad ny regeringsform*. Justitiedepartementet.
- SFS 1998:808. *Miljöbalken*. Klimat- och näringslivsdepartementet.
- SFS 2003:133. *Förordning om statsbidrag till friluftorganisationer*. Miljödepartementet.
- SFS 2008:567. *Diskrimineringslag*. Arbetsmarknadsdepartementet MRD.
- Skriver Hansen, A., Beery, T., Fredman, P. & Wolf-Watz, D. (2022). Outdoor recreation in Sweden during and after the Covid-19 pandemic – management and policy implications. *Journal of Environmental Planning and Management*, 0 (0), 1–22.
<https://doi.org/10.1080/09640568.2022.2029736>
- Statistiska centralbyrån (2010). *Karta över Sveriges kommuner enligt indelning 2010-01-01*.
<https://www.scb.se/contentassets/1e02934987424259b730c5e9a82f7e74/kommunkarta09.pdf> [2023-02-14]
- Statistiska centralbyrån (2019a). *Fritid – fler indikatorer 1980-2007*.
<https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/levnadsforhallanden/levnadsforhallanden/undersokningarna-av-levnadsforhallanden-ulf-silc/pong/tabell-och-diagram/fritid/fritid--fler-indikatorer/> [2023-02-10]
- Statistiska centralbyrån (2019b). *Markanvändningen i Sverige 2015, sjunde upplagan*.
<https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/miljo/markanvandning/markanvandningen-i-sverige/pong/publikationer/markanvandningen-i-sverige-2015.-sjunde-utgavan/> [2023-03-16]
- Statistiska centralbyrån (2021a). *Statistiska tätorter 2020, befolkning och landareal per tätort och kommun*. www.scb.se/MI0810 [2023-02-07]
- Statistiska centralbyrån (2021b). *Vistelser i skog och mark 2018–2019*. (Levnadsförhållanden, 2021:1).
https://www.scb.se/contentassets/e2fd0fafdaec4f7a9802fd7dde1ff8b9/le0101_2018i19_br_lebr2101.pdf
- Statistiska centralbyrån (2022a). *Andel som varit ute i skog och mark minst en gång i veckan senaste 12 månaderna, ULF 2018-2019 och 2021*. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/levnadsforhallanden/levnadsforhallanden/undersokningarna-av-levnadsforhallanden-ulf-silc/pong/tabell-och-diagram/fritid/andel-som-varit->

- ute-i-skog-och-mark-minst-en-gang-i-veckan-senaste-12-manaderna-ulf-2018-2019-och-2021/ [2023-02-10]
- Statistiska centralbyrån (2022b). *Kraftig ökning av vistelser i skog och mark under Covid-19-pandemin*. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/levnadsforhallanden/levnadsforhallanden/undersokningarna-av-levnadsforhallanden-ulf-silc/pong/statistiknyhet/undersokningarna-av-levnadsforhallanden-ulfsilc-2021/> [2023-04-26]
- Statistiska centralbyrån (2023). *Kommuner i siffror - Hässleholm*. <https://kommunsiffror.scb.se/?id1=1293&id2=null> [2023-04-27]
- Statistiska centralbyrån (u.å.). *Fritid efter indikator, redovisningsgrupp och kön. Andelar i procent och skattat antal i tusental. År 2008-2009 - 2021-2021*. http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__LE__LE0101__LE0101F/LE01012021F01/ [2023-02-10]
- Stiftelsen Skånska Landskap (u.å.a). *Femteklassare på Skåneleden*. <https://www.skanskalandskap.se/lara-ute/femteklassare-pa-skaneleden> [2023-10-31]
- Stiftelsen Skånska Landskap (u.å.b). *Lära ute*. <https://www.skanskalandskap.se/lara-ute> [2023-02-28]
- Stiftelsen Skånska Landskap (u.å.c). *Vedema*. <https://www.skanskalandskap.se/strovomraden/vedema/> [2023-04-11]
- Stiftelsen Skånska Landskap (u.å.d). *Vår historia*. <https://www.skanskalandskap.se/om-oss/var-historia> [2023-04-27]
- Stiftelsen Skånska Landskap (u.å.e). *Våra strövområden. Skanskalandskap.se*. <https://www.skanskalandskap.se/strovomraden> [2023-04-03]
- Svenska Turistföreningen (2017). *Den växande naturklyftan - En rapport om en generation där allemansrätten inte är allas*. Svenska Turistföreningen. <https://www.svenskaturistforeningen.se/app/uploads/2017/09/rapport-naturklyftan-2017-stf.pdf>
- Thompson, I.H. (2017). Chapter 3: The role of theory. I: *Research in Landscape Architecture: Methods and Methodology*. Routledge.
- Waite, S., Husain, F., Scandone, B., Forsyth, E. & Piggott, H. (2021). 'It's not for people like (them)': structural and cultural barriers to children and young people engaging with nature outside schooling. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 23 (1), 54–73. <https://doi.org/10.1080/14729679.2021.1935286>
- Ward Thompson, C., Aspinall, P. & Montarzino, A. (2008). The Childhood Factor: Adult Visits to Green Places and the Significance of Childhood Experience. *Environment and behavior*, 40 (1), 111–143. <https://doi.org/10.1177/0013916507300119>
- Wänström, J. (u.å.). *Region*. [https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/region-\(landsting\)](https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/region-(landsting)) [2023-01-26]

Illustrationer

- Atelier Olsson (1940). *Östersund*. [fotografi]. Tillgänglig: Riksantikvarieämbetet. <http://kmb.raa.se/cocoon/bild/show-image.html?id=16001000316884> [2023-02-09]
- Jones, S. (2004). [fotografi]. <https://en.wikipedia.org/wiki/File:Scouts-uk-berkshire-county-slovex-waterfall.jpg> (CC BY-SA 2.5) [2023-04-26]
- Jorchr (2015). *Skåneleden, ny ledmarkering*. [fotografi]. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sk%C3%A5neleden,_ny_ledmarkering.jpg (CC BY-SA 3.0) [2023-02-28]
- Sandén, C. (2013). *Måltidspedagogik på turné dag 2/Barnens smakdag*. [fotografi] <https://www.flickr.com/photos/kristianstadskommun/9687234164> (CC BY-NC 2.0) [2023-04-04]
- Okänd (1950). *Åsele*. [fotografi]. Tillgänglig: Riksantikvarieämbetet. <http://kmb.raa.se/cocoon/bild/show-image.html?id=16001000505364> [2023-02-09]
- Okänd (1965). *Lennart och Ruth med skörden av svamp år 1965*. [fotografi]. Tillgänglig: Sörmlands museum. <https://sokisamlingar.sormlandsmuseum.se/objects/c24-427222/> (CC BY-SA 4.0) [2023-02-28]
- Okänd (u.å.). *The Scouts from Boy Scouts of America Troop 23 at West*. [fotografi]. <https://jenikirbyhistory.getarchive.net/amp/media/the-scouts-from-boy-scouts-of-america-troop-23-at-west-38984d> [2023-04-26]
- OpenStreetMap (u.å.). *Hässleholm*. WGS-84. OpenStreetMap. <https://www.openstreetmap.org/#map=11/56.1505/13.6416> [2023-04-12]
- Wasteson, C. (2015). *Invigning av Naturskolan Österlen 20150911*. [fotografi]. <https://www.flickr.com/photos/90580388@N05/21394644566> (CC BY 2.0) [2023-04-04]

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Du hittar en länk till SLU:s publiceringsavtal på den här sidan:

- <https://libanswers.slu.se/sv/faq/228316>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.